A. H. Tammsaare

Kõrboja peremees

Romaan

:MAA:

«Maa» kirjastus, Tallinn 1922

A. H. Tammsaare

Kõrboja peremees

Romaan

Tallinn 1922

O.-Ühis. „Waba Maa“ trükk, Tallinnas.

1.

Wõis kella seitsme, kaheksa paiku olla, kui Katku Willu aidalakas heintel ärkas. Küll tundis ta alles kehas unerammestust, aga magada enam ei saanud: luis-kontes uimles mingisugune magus walu nagu ta seda oli tunnud paljude aastate eest, kui ta oli mõelnud minna kalale, jahile wõi ühes teistega kuhugi kaugemale metsa marjule. Ja siis need linnud! Need laulsid, nagu nad Willu mälestuses kunagi polnud laulnud. Nad laulsid aidaotsas kaswawal kasel, mille nõtkete okste kahinat Willu arwas kuulwat, nad laulsid ka wana rohtaia teistel puudel, wististi aial endalgi ja aiateiwastel. Laulis lepalind, häälitses punaütt, wilistas hiline kuldnokk, kelle esimene pesatäis nurja läinud wõi kes liig hilja paraja pesapaiga leidnud, karjus rähn lähedal metsas, kukkus kägu, silitsulitas linawästrik, rôkkasid isegi niisugused linnud, kelle nime Willu ei teadnud, polnud kuulnudki, keda ta aga tundis nende laulust. Kuula, seal kordab keegi iga natukese aja pärast: wiiu wii, wiiu wii, kordab seda pisut kähisewal, nagu mitmekordsel häälel, milles oleks nagu waikne nukrus. Willu ei oska seda häält millegagi wõrrelda, wast ainult mône lõõtsapilli omaga, kui klahwidel sõel peal, aga ta teab, et sel linnukesel on roheline kõhualune ja ta armastab suures metsas ja pikis puis elutseda, nii et ta ainult harukorril heaks arwab

Katku kaske lennata. Keegi teine linnuke algab oma laulu seega, et ta paneb keelel wôrisema ilusa r, widistab siis pika, pika ja keerulise loo ning lõpetab jällegi wältawa r-ga, millele punktina otsa wajutab t. Teda kuulates tuleb Willule meele linnukese pruunikas selg ja saba, mis niisama kikis püsti nagu sillerdaw nokki. Ja ta r. . . rtab ning laulab, laulab ja r. . .rtab, nii et aina lust kuulata. Willu tahaks täna kiita seda nimeta linnukest, kes armastab oma pisitillukese pesa teha wärskeisse puusüldadesse, mis seisawad keset raiestikku, kus walub kõrwetaw päikene ja kus õhk on magus waigulôhnast. Willu tahaks ise laulma hakata ja hôisata, nii et metsad ja hiied kesk soid ja rabu wastu kajaksid. Willu tunneb täna siin aidalakas, et ka temas otsib laulu mingisugune nimetu, mis tuleb ei tea kust, tuues aimamata rõõmu, kergust, peaaegu meeletust. See on sama tundmatu, kes teda tänini ilmas ümber wintsutanud, teda jooma ja kaklema ajanud, temale kinnitanud, et ühes wõi teises neiu hääles, ühes vôi teises pilgus, ühes või teises juuksepalmikus on õndsus ja igawik. Tema, Willu, on seda tundmatut ikka uskunud, on uskunud ja usu pärast kõik mängule pannud, nagu wiimane kordki, kui ta wõitles kümnekonnaga ja sattus wangimaja tappide ja tabade taha enam kui terweks aastaks. Eila ôhtupooliku sai ta wabaks, sõitis linnast välja ja jõudis öösel koju, kus ta aidalakka magama puges, ilma isa wõi ema äratamata, tühja kõhuga ja rusutud meelel. Aga täna ärgates on ta rõômus, isegi ei tea mispärast. Kuulab kase kohinat ja rôômustab, kuulab lindude laulu ja rõõmustab weel rohkem. Ta wõib kuulata, nagu poleks ta kellegile teibaga pähe löönud ja nagu poleks ta wangis istu-

nudki. Ka Neero wôttis ta öösel wastu, nagu poleks ta kellegile kunagi küünemusta wâärtki kurja teinud, haugatas paar korda ja tuli siis niuksudes juurde, kargas najale püsti, liputas saba, lakkus käsi. Wististi magab ta praegu aidawahe wärawate ees ja ootab tema, Willu, mahatulekut. Ainult inimesed, nendega on teisiti, need muidugi ei anna andeks, ei unusta niipea, sest Willu on tôstnud käe inimese wastu, kel oli puss peos. Ema wast ei ütle küll midagi, aga tema silmad tôusevad kahtlemata wett täis, kui ta Willut näeb. Ainuke, kelle silmist ta ehk wôltsimata ônne loeb, oleks Eewi oma pojaga, sest tôepoolest istus Willu ju tema pärast kinni, Eewi silmade pärast istus Willu wangis. Eewi on esimene naine, kelle pärast Willu kinni pidi istuma, teised on kaasa toonud ainult kas tühjad tülid wôi meeletu joomise. Willu isegi ei tea miks, aga alati kui tal tegemist on olnud naistega, on pidanud ta jooma ja kaklema, muidu satub ta wäga harwa teistega pahuksesse.

Willu mõtteid segas aidaukse kriiksumine ja ema hääl, mis ütles:

„Noh, Neero, mis siis sinu arusse täna on läind, et sa aina aidawahe wärawate ees kükitad? Kas sul paremat paika ei ole?“

Ema sônad äratasid tema enda kui ka koera wastu ôrnushoo Willu südames, Ta oleks tahtnud hea olla ühele kui ka teisele, ta oleks tahtnud, et ema oleks wôinud oma poja wastu wõtta, nagu wôttis see karwane neljajalgne, kes ei tunnud nähtawasti peale rõõmu midagi muud.

Ema läks aita, kohmitses seal midagi; wististi lôikas ta tünnist liha, et hommikutöögiks küpsetada. Aidast wälja tulles ja ust lukku keerates rääkis ta uuesti koeraga, kutsus teda endaga toa juure kaasa,

ja kui see ei läinud, tôusis emas mingisugune kahtlus, mispärast ta aidawahe wärawate ette astus, seal weidi aru pidas, siis need awas, aitade wahele sisse tuli ja ülespoole küsis:

„Willu, ega sina ometi lakas ole?"

„Mina," wastas Willu nagu patukahetseja süüalune.

Nüüd nagisesid redelipulgad ja kui Willu istukile tôusis, nägi ta ema pea üle laka-ääre kerkiwat, parem käsi redelisamba otsas, pahemas taldrik pekikildudega tänase suure püha roaks.

„Mõtlesin ja mõtlesin, et mis see koer ometi seal aidawahe wärawate ees istub. Arwasin pärast, et ehk oled sina, sinu aeg pidi ju neil päewil täis saama ja näe, eks olegi," rääkis ema ja tema silmis ega hääles polnud mitte pisaraid, ainult rääkimine oli imelikult waikne, nagu mônel suurel, kallil pühapäewa hommikul kunagi. „Millal nad su lahti lasid?" küsis ema lôpuks.

„Eila kella wiie paiku," wastas Willu.

„Weel eila ôhtul oli meil wanamehega sinust juttu," tähendas ema.

„Mis isa ütles?"

„Mis ta siis ikka pidi ütlema. Ütles, et ehk wõtab nüüd ometi aru pähe."

„Ema, usu, aru on mul juba ammugi peas, aga see ei aita, mônikord ei aita see midagi."

„Oled liig kange, sellepärast. Tahad kôigist üle olla."

„Ah, mis kange wôi," wastas Willu kärsitult, „aga kui mees oled, siis löö rusikaga, ära tule pussiga jändama, see ajab südame täis. Kui ma selle peale tagasi mõtlen, mis oli, ja kui môtlen, et Künka Otto elaks ning kiige all uuesti pussiga minule kal-

lale tikuks, siis, usu, ema, wõiksin talle, seale, weel kord teibaga pähe valada ja läheksin uuesti istuma kas wõi weel pikemaks ajaks."

„Mis sa nüüd ikka niisukest juttu ajad, said alles eila lahti ja täna kallis pühapäewa hommik," maanitses ema. „Ära mine nende hulka, ära mine külakiigele, nad ei kannata sind, sa oled neist tugewam, meeldid tüdrukutele rohkem kui nemad. Hoia neist eemale, muidu saad ise õnnetuks ja ka teised."

Wiimastes sõnades helises waikne palwe ja kaebus.

„Mis Eewi teeb?" küsis Willu.

„Mis ta ikka teeb, mis tal teha ongi," wastas ema ja nüüd näis Willule, nagu tekiks wanainimesel nutuwõru suu ümber. „Eewi on nüüd ilmanaerus, elab ema saunas, õmbleb, kedrab, kujub, teeb kõik, mis pihku puutub, et iseend ja oma last toita ning katta. Näeh, mina andsin teisele mõned hilbud, need, mis sinust kirstu nurka järele jäänud, paar mähet ja wöö, nuttis teine waeseke wastu wõttes. Aga poiss on priske ja terwe, ema ise ütleb, et isasse."

„Siis Kõrbojalt aeti teine ikka ära?" küsis Willu.

„Ega teda just aetud, aga eks ta olnd ikka nii. Wana Rein ise, ega see suurt midagi ütle, aga eks wa Madli, ega tema hinge rahu and, niikaua kui tüdrukul põlnd muud kui katsus, et tulema sai. Eks nende meeled olnd muidugi haiged, et sa selle püssiloksiga mööda nende metsa tõmbad, ja pärast leidsid nad weel selle wiinaajamise koha ka üles. Sind ennast ei saand nad kätte, närisid siis waest tüdrukut. Ja mis ta oleks pidandki seal tegema wõi kudas olema, polnd tal ju oma nurka ega kedagi, ainult teiste tõmmata ja tõugata, poiste, tüdrukute naerda ja nokkida. Wõi temast täit töötegijat ikka

oleks saand. Ema juures on tal muidugi parem. See ju ka toriseb, aga oma ema on ikka oma ema, toriseb ja lepib, siunab ja armastab. Nutab ja ônnetu teine, et just tema tütar seda teed pidi minema."

„Mis ta's nii nutab, ega see Eewi igaweseks sinna jää'n," ütles Willu.

„Ema asja nüüd! Eks tal ole ka mure oma lapse pärast. Sina istusid ju kinni."

„Ah jaa, see pagana kinni!" hüüdis Willu. „Aga tead, ema, mu kôht on tühi, olen eile lõunase söögiga, wangimaja keretäiega."

„Armas aeg!" lausus ema kohkunult. „Kus mu aru oli, oleks wõind isegi arwata, et ega sa ju pulmapeolt tulnd."

Ta hakkas hädaliselt mööda redelipulki oma lihataldrikuga alla minema. Äkki peatas ta, astus uuesti ühe pulga kôrgemale, nii et ta poja nägu ulatas nägema ja ütles waikselt, alandlikult ning paluwalt:

„Tule alla, räägi ka isaga. Ära sa temaga aga pahuksesse mine. Kui ta sulle midagi ütleb, ära wastu haugu, tal on ju ôigus öelda, tead isegi, wana inimene. Ega temalgi kerge ole. Kudas ta tööd on saand rügada, kaewab pihta ja woolmeid, laseb mind näppida, aga paljuke siis minu käed suudawad."

Ema läks. Neero saatis teda poole teeni, nina püsti lihataldriku poole, tuli siis aitadewahele tagasi Willut ootama. Ja kui see lakast redeli otsa juurde ilmus, et maha ronida, hakkas koer rôômu pärast hüppama ja kilkama.

„Oota, wennas, las tuleb noore linnu aeg, küllap me siis kahekesi jälle lähme," rääkis Willu koera lohutades ja laskis teda oma käe järele üles karata.

Isa oli rohtaias, uitas siin päiksepaistel marja-põõsaste wahel. Poega nähes jäi ta seisatama, ilma et ta sõnagi oleks lausunud.

„Tere, isa!" hüüdis Willu üle wärawa aeda.

„Tere, tere," wastas isa üsna heatahtliselt. „On nad ometi kord su wälja lasknud."

„Jah, see kord küll," wastas poeg.

„Wôi see kord," osatas isa. „Kas oli weel wähe, aru weel pähe pole tulnd?"

„Isa, mina arwan, Katku Jüri poegel pole kummagil parajat aru. Juhanil oli teda ühte pidi liiga minu teist pidi," arwas Willu.

„Juhan oli mees," ütles isa rôhutades, millest Willu järeldama pidi, et ta teda mitte selleks ei pea.

„Ôige, isa, Juhan oli mees, aga ta langes lahingus, sai küll risti, aga langes ometi ja sinul pole sellest ristist sooja ega külma. Môni teine oleks teisiti teinud. Mõni teine oleks ristist ilma jäänud, aga oleks oma terwed luud-kondid koju toond."

„Noh, sinul on nad, jumal tänatud, alles terwed, ainult see silm. . ."

„See silmgi on sellepärast, et olen Katku Jüri poeg. Mõni teine poleks nii hooletult oma silmaga ümber käind. Aga kes teab, ehk oli hea, et mul teine silm puudus, muidu oleks ühes Juhaniga läind: oleks toond sulle risti ja oleks ise tulemata jäänd."

„Sina oleks tagasi tulnd," kinnitas isa.

„Käsitu wôi jalutu, nônda wõib olla."

„Ükskõik kudas, aga tagasi oleks tulnd. Sinu peale ei hakka ühegi hammas. Kuule, ütle poeg, kas sa kinni istudes sugugi targemaks oled läind wõi ikka endine?" küsis isa üsna otsekoheselt ja südamlikult.

„Isa, seda on raske öelda, aga ühte õppisin ma: tööd tegema, hommikust õhtuni tööd, ilma logelemata, aja wiitmata. Oli igaw ja nõnda õppisin tööd tegema," seletas Willu niisama otsekoheselt isale wastu.

„Kui see ometi nõnda oleks," lausus isa. „Näe, mina upun töö sisse ära, ei jõua ega jõua wastu saada. Tuleb sõniku wedu, tuleb kesakündmine, heinariistad tahawad joonde seada, kõik on ripakil ja lagund."

„Küllap mina sõniku wälja käristan ja kõik joonde ajan, ära muretse, isa," trööstis Willu.

Nõnda olid mehed meeste wiisil rääkinud ja nüüd tundis Willu korraga, et tema on täisõiguslisem Katku Jüri ainuke poeg kui kunagi enne. Ta läks tuppa ema juurde, kes särisewa panni lõhnas kanamune katki koksis, et neid kausis läbi peksta ja siis pannile raswa sisse lihakildude wahele kallata wangist tulnud pojale magusaks wastuwõtte-roaks.

„Ema, anna mulle puhas pesu, lähen järwele ja pesen linna tolmu endalt maha," ütles Willu.

„Kas wesi pole weel külm?" küsis ema hoolitsewalt.

„Tühja kah, käib minule küll. Karastab!" wastas Willu.

Ja emalt pesu saades ning laudilt seebitükki kahmates tormas poeg uksest wälja.

„Ära sa kauaks jää, toit jahtub ära!" hüüdis ema talle järele, mille peale poeg midagi wastas, ilma et sõnad ema kõrwu oleksid ulatanud. Ta nägi ainult, et Willu kui poisike läbi wärawa metsa poole jooksis, Neero kilgates ja haukudes ees. Sellest jooksust tundis ema oma poja: ikka seesama tuulepea, ikka seesama läbematus, nagu aasta eestki, wõiks oma teisegi silma metsas pimedaks joosta. Wististi ei jätaks ta oma jooksu pimedast peastki.

2.

Willu jooksis esimese hiiliga põlluserwast üle läbi wärawa metsa. Siin käis ta mône sammu, et hinge tagasi tõmmata, ja jooksis siis uue hooga edasi, kuni jôudis wälja suuremale teele. Wististi oleks ta ka siin oma jooksu jatkanud, oleks ehk paarikordse hinge-tagasi-tômbamisega jookstes kas wõi järweni jôudnud, kuhu poole wersta ümbei maad, kuid suurema tee liiwal torkas talle midagi silma, mis sedawôrd tema tähelpanu köitis, et ta äkki jooksu jättis, käimisegi lôpetas, päris seisma jäi paremaks silmitsemiseks. Liiwal oli mingisugune naisterahwa saapaga astutud jälg ja Willu arwates poleks pidanud siin metsateel, mis wiis Mädasoole, Metstoale ja Põrgupôhja, niisugust jälge mitte olema. Tema arwates oli wôimata uskuda, et aastajooksul siit nurga neiude jalad nii kitsaks ja wäikseks, nende kontsad nii kôrgeks ja peeneks oleksid muutunud, nagu wôis otsustada astutud jälgede järele. Jälgi lähemalt uurides leidis Willu, et nad tulid Kôrboja poolt ja läksid sinna poole ka tagasi. Heameelega oleks Willu ümber pööranud ja järele waadanud, kui kaugele jäljed wiisid ja kust nad ümber olid pööranud, aga pesu ja seebitükk kaenlas tuletasid talle meele, et ta millekski muuks kodunt oli wälja tulnud, mitte aga selleks, et naisterahwa jälgi ajada.

Jälgede ajamine oli temale teatud lôbu, peaaegu haiglane lõbu. Olla inimesi, kellel on wiisiks kôike lugeda, mis iganes silma puutub, kes ei saa waguniski akna all muidu istuda, kui peawad loomusunnilikult lugema möödawilksatawaid poste, numbrilauakesi ja wahimajakesi. Niisama ei saanud Willu ühestki jäljest muidu mööda minna kui pidi

temasse heitma uuriwa pilgu. Oli täiesti ükskôik, kes jäljed oli teinud, kas inimene, mets- wôi koduloom, elaw olewus wôi surnud sôiduriist. Willu wahtis kôiki peaaegu ühesuguse huwiga. Metslooma jälgede järele püüdis ta otsusele jôuda, kas loom rahulikus wõi rahutus meeleolus liikunud, kas ta ühejoonega kaugele läinud wôi on ta ligilähedal peatama jäänud, nii et kui himu tuleks, siis teda maksaks tabama minna. Koduloomade ja sôiduriistade jälgede uurimisel oli muidugi teistsugune otstarwe. Siin pakkus huwi ühe wõi teise jälje järele otsustada, kas keegi oma hobusele uued rauad alla löönud wõi ainult raudu jäänaeltega kinnitanud; kas keegi tühjalt wõi koormaga läinud, wiimasel korral harilikult ikka jalgsi kôrwal kômpides; kas keegi pühapäewa hommikul kiriku sõitnud wõi koju jäänud; kas kellegil puu- wôi raudtelgedega wanker järel olnud; kas keegi wana wôi noore hobusega wälja läinud; kas kellegil pastlad, wanad wôi uued saapad jalas olnud; kas uutel saabastel juba pooltallad all wôi on ainult mônde paika rupskid löödud. Kümned, isegi sajad pisitillukesed märgid jälgedes jutustawad Willule metsanurga naabrite elust ja olust, nende töist ja toimetusist. Selleks, et teada, kui kaua Pôrgupôhja Karla pastlapatakad wastu pidasid, pole ometi waja sinna minna ega Karlalt endalt küsida, waid palju hôlpsam on teel pilk jälgedesse heita: need ütlewad, millal pastlad läbi kulusid, millal neile lapid pidi alla ajama. Ka Mädasool ja Metstoas on pastlakandjaid ja ka need lähewad oma pastaldega Katku wärawa tagant mööda, kuid igal mehel on oma jalg, oma pastal, seda teab Katku Willu ja sellepärast wahetab ta ainult harukorril ühe jälje teisega. Toob keegi omale laadalt uue hobuse, siis on wäga huwitaw

jälgede järele otsustada, kas hobusel suured wõi wäiksed, kõrged wôi madalad kabjad ja kas ta käies tagumise jalaga esimesesse jälge, temast üle wôi taha poole astub. Need lihtsad tôsiasjad ei ütle uue looma kohta küll kôike, aga ometi jutustawad nad üsna palju. Peaasi, nad lasewad arwata ja oletada ning mis oleks Willule mööda metsa püssiga hulkudes wôi üksinda tööd tehes lõbusam kui kôige tibatillukesemate tôsiasjade pôhjal môista katsuda, mis tema ümbruses sünnib. Sedasama teeb ta ka täna neid naisterahwa jalajälgi ajades, nagu oleks ta môni jahikoer, kelle nina tunneb metslooma jälgede magusat lôhna, mis ajab saba liputama wôi kiikama.

Willu unustab üürikeseks supeluse, ta tahab tingimata teada, kas jäljed pöörawad järwele wôi lähewad nad mööda teed järwest mööda. Et kõrges nõmmes jälgedest hästi aru ei saa, siis peab Willu pisut järwenurgast mööda minema, kuni esimese sooneni, kus iga jälg selgesti näha. Sinna jôudes leiab ta küll hulk jälgi, aga mitte otsitawaid, mispärast tingimata oletama peab, et arwataw wôôras teelt kõrwale on pööranud ja järwele läinud. Willu ruttab sinna talle järele ja otsib järwe liiwasel perwel, kust wesi pisut taganenud, otsib, kuni ta leiab wanad tuttawad jäljed, wälimuse järele otsustades, päris wärsked jäljed. Ta leiab ka paiga, kus mättal istutud ja jalgega niisket liiwa tallatud, kuna kepi wõi warjuots jooni wedanud, mis Willule weel kord näiwad tôendawat, et see inimene pole siit nurga elanik. Aga ometi peab ta siinse ümbrusega tuttaw olema, sest muidu poleks teadnud ta istumiseks paika walida, kust waade järwele kõige ilusam.

Inimese jälgedega seltsiwad siin koera jäljed, wärskuse poolest mõlemad üheaegsed. On weel

muidki märke, mis lasewad oletada, et koera ja inimese jäljed ühte kuuluwad, et nende wahel walitseb mingisugune sôbralik side. Iseäranis wôiks seda oletada ehk sel silmapilgul, kus inimene mättal on istunud, jalaninaga liiwa tonkinud ja kepiga temal joonistanud. Siis on koer nähtawasti inimese ees seisnud, on oma nina tema põlwile pannud, on tema kätt lakkunud wõi see käsi on tema pead silitanud. Jah, nii pidi see olema jälgede järele otsustades. Aga kus on koera, kel oleksid nii suured jäljed, nagu siin liiwal? Aasta tagasi olid niisugused jäljed ainult Kôrboja Mousil, mujal kusagil ümberkaudu polnud nii suurte jälgedega koera, Willu teab seda kindlasti. Aga ehk on wahepeal môni omale uue suure koera toonud, mõni, kes angeldamise ja wiinaajamisega üleöö palju raha kokku ajanud ja nüüd wargaid ning mõrtsukaid kardab? Wõib olla, aga waremalt olid ainult Kôrboja Mousil niisugused jäljed ja tema jälgede wastu ei saanud keegi, wast ainult isahunt. Aga kui oletada, et need on Mousi jäljed, kes on siis olnud see inimene? On ehk keegi Kôrbojale suwitama tulnud wõi ainult niisama muidu käima? Ega ometi preili ise kodumaile pole saabunud? Willu seisatab üürikeseks. Nagu unistus kangastub minewik... Jajah, preili ise wôis see küll olla siin järwe ääres, tema jälgi Willu ei tunne, ei, tema saapajälgi ei tunne Willu mitte. Küll tundis ta millalgi tema palja jala jälgi, aga siis polnud ta weel täiskaswanud inimene, siis polnudki ta weel sôna tôsises mõttes preili, oli ainult plikakene, kes armastas mööda metsi jooksta, pikk pats pihal, mônikord lahtised juuksedki tuule käes lennul. On ta ehk nüüd tôepoolest koju tulnud segaste aegade tôttu?

„Ema peaks seda teadma," lausus Willu endamisi, kiskus ruttu riided seljast, pani nad sinnasamasse paika, kus naisterahwas oli istunud, ja hüppas wette. Wesi tundus alles jahedat wôitu, kuid ujumiseks kôlbas ta Willule wäga hästi, tuues kehasse mingisugust ootamata rôômu. Willu ei jätnud enne, kuni ta oli jôudnud mõnekümne sammu taha liiwapõndakule, kus wesi ulatas waewalt pôlwini. Siin seisis ta päikse paistel, pildus käsi, tômbas lihaksed kokku, ringutas kogu oma kuue jala pikkust keha, tõmbas kopsu kui lôõtsa tuult täis ja endale ootamata hôiskas ta kôigest jõust ümbritsewasse nõmme, mis kôlas kui karjase pasun. Järweotstest kajas hääl tagasi, nagu oleks sealt keegi wastu hüüdnud. See ukutas meest ikka ja jälle hõiskama, huikama, nagu oleks ta karjapoisina metsas. Issand jumal, kui hea oli jälle kord olla waba! Weel hiljuti ei aimanud Willu, et waba olla on nii hea.

Järwelt koju tagasi jôudes oli Willu esimene küsimine emale:

„Kes on järwe ääres käinud?"

„Järwe ääres?" küsis ema arusaamatuses wastu.

„Järwe ääres ja ka teel, suurel teel, mitte meie teel, siin neid jälgi ei ole," seletas Willu.

„Kust mina wanainimene tean, kes järwe ääres käiwad," rääkis ema häälel ja näoilmel, nagu huwitaks see asi teda üsna wähe. „Eks seal käi kõik, nagu ikka. Mädasoo Eedi ja Kôrboja Mikk tahtnuwad tänawu kewade kiikegi jälle üles ehitada, mis sinu aegus ära lôhuti, aga Kôrboja wana pôlnd luba and. Poisid küll mangund, aga wanamees olnd kui raud."

„Mis tal siis pähe on läind, esimest kiike ju lubas," ütles Willu.

„Öelnd poistele, et lähte riidu, et mina et taha, et te minu metsas riidlete, wiimaks pistate metsa pôlema. Aga poisid pôle järel and, mangund ja mangund, et ega nemad riidu ei lähe, nemad wiinawõtjad ei ole, muud kui andku aga luba, nemad kahekesi, Eedi ja Mikk, hakkawad kas wôi kiige pärast käemeheks, et riidu seal ei tule. Ja kui peaks tulema, siis lõhuwad nemad ise oma käega kiige ära. Selle peale põlnd wanamehel enam midagi wastata ja siis öelnd ta, et las Anna tuleb koju, küll tema lubab wôi keelab, mis nad temast wanainimesest tüütawad, kui Anna koju tuleb. Poisid küsinuwad siis, et millal siis preili tuleb, nemad tahawad kiike warsti üles ehitada, noh ütleme, nii nelipühiks, ning wanamees öelnd, et suurel ristipäewal, siis on Anna kodus, tulgu nad siis Kõrbojale."

„Nojah, ma arwasin kohe, et kel muul wõiks niisugused jäljed olla, kui Kõrboja preilil ja wanal Mousil. Ikka elab teine? Oli juba minewal aastal teine haige, pidid ikka maha laskma, aga ei kedagi."

„Oh, see on suusoojaks ainult nônda rääkida!" seletas ema. „Ei wa Rein seda luba. Ütleb aga, et las ta elab pealegi, kuni Anna koju tuleb, küll tema siis waatab, mis Kôrbojal tegema peab, keda tappa, keda elama jätta."

„Ega siis preili ometi jäädawalt Kôrbojale tule?" küsis Willu, kelle uudishimu aina kaswas. „Mis ta siin metsas tegema hakkab."

„Ei tea mis, aga räägitakse, et tuleb. Muidu, kes teab, aga nälg ajab teised kõik Wenemaa pôhjast wälja ja küllap näljaga maitseb ka Kõrboja leib," arwas ema.

„Ega meil nälga ole, et sellepärast Kôrbojale peab pugema," wastas Willu.

„Mitte just seda, aga räägitakse, preili olla haiglane, kôhnaks jäänud teine ja ei saa öösel hästi magada," seletas ema.

„Noh, magada wôib Kõrbojal küll hästi," naljatas Willu. „On wana Rein ise oma ea seal lõõskanud ja jätkub und ehk ka preilile,"

„Ei, wana Rein tahta koha preili kätte anda, nii et preili oleks peremees ja perenaine, täiesti otsaline. Wanamees ei taha enam midagi liigutada, ütleb, et mis tema sellest saab, kellele tema seda kohta peab, kui ainuke laps mööda maad-ilma ümber ajab."

„Ah nii!" imestas Willu. „Siis preili tahab ikka tôesti Kôrbojale tulla, tahab siia jääda? Aga ehk polegi teine enam preili, ehk on wahe peal prouaks saanud."

„Ei, ikka alles olla teine preili. Aga ega ta laps enam ole, oleks juba ammugi aeg ka mehele minna. Küll tal juba wist hundigi hais küljes on," arwas ema asjatundlikult.

„Ega siis ometi preilidele niisugust asja külge tule," naljatas Willu.

„Küll ikka," lausus ema, „kôigile tuleb, olgu ta preili wôi maamats, kõigile tuleb wiimaks hundi hais külge. Nojah, sina said tänawu kewadel kakskümmend üheksa, olid mul just karjalaskmise ajal, ja tema peaks sinust mône aasta noorem olema," arutas ema. „Ta oli ju noorem, kui te kahekesi siin järwe ääres mööda metsi ümber tõmmasite?" pööras ta poja poole küsimisega, nagu peaks sellel Kôrboja Anna wanadus paremini teada olema.

„Küll ta ikka wist mõni aasta oli," wastas Willu, „mina arwan küll, et oli. Aga ta oli juba siis pikk sirakas, ei tea, missugune ta nüüd peaks

olema. Môtle ometi, ema, sellest on ju üle kümne aasta aega ja kui ma nônda siin räägin, siis on mul, nagu oleks see alles eile wõi tunaeile olnd. . . just nagu eile. Tead, ema, aeg läheb hirmus ruttu, enne ei pand ma seda tähele, et aeg nii ruttu läheb, aga nüüd panen. Olin ikka alles poisike, olin noor, mõtlesin ei tea kuhu minna wõi mis teha, aga siis tuli sôda ja nüüd olengi wana."

„Ega sa siis ikka weel wana ole," trööstis ema, „mis siis mina pean olema, ka teen ja toimetan."

Aga poeg surus peod lapiti palgile ja pani pöidlaotsad lôua alla wastastikku, wahtis üksisilmi ukseesisele murule ja rääkis:

„Ei, ema, ka mina olen wana. Wangis kord, kui kruustange kinni keerasin, tundsin äkki, et noorus on mööda ja sest ajast ei saa enam sellest tundmusest lahti."

„Eks see wangiaasta sulle ikka ühe lopsu and," arwas ema kaastundlikult. „Et sa ka just nõnda teda lööma pidid!"

„Ära kahetse, ema, mina ise ei kahetse midagi. Tappa ei tahtnud ma teda mitte, aga niisugune siga, muud kui aga pussiga..."

Willu waikis. Ema kolistas mingisuguste nôudega, käis paar korda üle uksepaku poja kõrwalt läbi, toimetas midagi, mida ka kalli ristipäewa pärast jätta ei wõinud.

„Iah, küll on see aeg ikka ruttu läind!" imestas Willu uuesti. „Ammus see kôik oli! Ammus ostsid Kiwiristid Kõrboja, ammus laskis Oskar enda maha ja jättis koha wennale!"

„Mina ei mäleta midagi nii selgesti kui seda, et nad ka Katkut tahtsid meilt ära osta ja et wana-

mees ei müünd, jonni pärast ei müünd, ükskôik mis hinda nad oleks pakkund. Seda mäletan ma. Ütlesin küll tol korral wanamehele, et müü ära, pista raha tasku ja mine osta wälimaal uus koht, osta parem kui see; mine ära siit metsast, mine inimeste hulka, mine teede maile, kust ka suwel wälja pääsed, et poleks waja mööda männijuurikaid wankert lôhkuda, ennast ega looma waewata. Aga wanamees oli kord öelnd, et ei müü ning ei müündki, tänapäewani pole müünd. Olen talle pärast mitu korda öelnd, et oleks ta siis müünd, pôleks ta head kaupa kinni pidand, siis oleks ehk kôik teisiti olnd."

„Aga mina ütlen, et oli wäga hea, et isa ei müünd," wastas Willu, „kusagil ei meeldi mul rohkem kui siin. Kus on nii palju metsa? Kuluta wõi jalad käimisega, enne kui inimest näed."

„Nii kui isagi! No mis teil neist inimestest on, mis te neist pelgate?"

„Ma ei pelga neid," wastas poeg. „Neid on siingi küll, kôik kohad teisi täis, mine siingi teistega riidu, istu nende pärast kinni. Oli mul seda tarwis?"

„Poeg, see pole inimeste süü. Niisamasugune lugu on metsaga ja puudega. Oli sul waja ühe silmaga jääda? Oleks me wälimaal eland, wõib olla oleks sul weel tänapäew silm peas, mina arwan küll, et oleks. Kellega wôi kus sa seal ta peast ära oleks joost."

„Ônnetus wôib igalpool juhtuda," rääkis Willu, nagu poleks asi seda wäärt, et temast rääkida.

„Wõib, muidugi wôib, aga mina ei usu, et oleks wõind. Mina ei saa weel tänapäew aru, kuidas see küll nônda wôis juhtuda, kudas sa nônda wôisid joosta. Igakord, kui sinu silma näen, môtlen selle peale. Ehk oleks weel pahem olnd, aga just

parem. Eks sa siis ometi ei märgand ennast hoida, loomgi pigistab silmad kinni, kui padrikust läbi läheb."

„Nagu ma mäletan, oli see nõnda, et tema jook sis ees, mina järel, tema kahmas puuokstest kinni, kiskus nad nagu wibud winna ja laskis nad siis mulle wastu silmi, nônda oli see."

„Tead, Willu, sest saadik kardan ma Kôrboja rahwast," rääkis ema tasakesti, nagu salaja, ja istus poja juurde läwele, jättes jalad sissepoole, kuna pojal nad wäljaspool päiksepaistel seisid. „Ja kui ma kuulsin, et Anna koju tuleb ning môtlesin, et ka sina nüüd wangist lahti saad, siis hakkas mul hirm, öösel nägin teist uneski!"

„Ema, mis sa nüüd tühja," lausus poeg.

„Ei ma räägi ühtigi tühja. Kõrboja oleks nagu ära tehtud. Näe, Oskar lasi enda ise maha. No mis ta nüüd sellest sai, et ta naise wõttis wõi selle koha ostis. Aga ostis, tahtis meiegi oma osta, Kôrbojast oli wähe, pôlnd ilma meie kohata hästi plaanis, meie jôeäärsed heinamaad ei and südamerahu. Nüüd on see rahu tal käes. . . Sina jooksid Annaga ringi ja ei jätnud enne, kui silm peast wälja, siis oli küll, siis wôisid kodus istuda. Waata, et sa nüüd ka oma teist silma peast ära ei jookse, kui Kõrboja Annat näed, ma kardan, et sa jooksed."

„Ära karda, ei jookse," wastas Willu. „Anna on nüüd preili ja sinu poeg on ainult Katku Willu, tema pahemat silma ei taha ta enam."

„Kui see ometi nõnda oleks!" palus ema, nagu oleks tema kartusel mingisugune reaalne alus.

3.

Katku Willu murdis tööd teha, ta murdis tööd niisuguse jôu ja püsiwusega, et esimene kord elus isagi temaga rahul oli, sest weel kunagi polnud Willu Katkul nônda tööd teinud.

Willu tegi tööd, nagu teeks ta seda iseendale ja iseenda pärast. Ema kartis, et poeg wõiks endale liiga teha. Aga Willu oma arwamise järele oleks pidanud ta weel rohkem tegema, palju rohkem. Ta isegi imestas, kust küll Katkule korraga see töö oli tulnud; waremalt oli ta ikka arwanud, et ühe töö wôib edasi lükata, teise hoopis tegemata jätta, kolmanda üle pea-kaela lõpetada. Nüüd näisid kôik tööd tarwilikud ja tähtsad, kõiki pidi korralikult ja aja wiitmata tegema, oli see wigase wärawa parandamine, aia kohendamine wôi mõne tööriista kordaseadmine.

Esimest korda läks Willu ilma püssita nii öelda asja pärast kõndima, läks mööda pôllupeenraid, läks mööda aia ääri, läks mööda keset kesapõldu, läks mööda wäikest wôserikku, mis oli tärganud endisel põllul, mille harijad sööti jätnud kiwide pärast. Willu waatas ja arutas, Willu õppis esimest korda oma isatalu kui tulewane peremees tundma, sest ei tea miks, aga korraga hakkas Willu end Katku tulewase peremehena tundma. Ta oli aastate kaupa mööda maad-ilma ümber kolanud, oli rauda tagunud, oli puud tahunud ja hööweldanud ja kunagi polnud ta môelnud, et tema peaks Katkule tagasi minema sinna asutama omale jäädawat eluaset. Aga kui wend sõjas surma sai ja kui sõja lôppemisel tööleidmine ja leiwateenimine kitsikuks muutus, nii et Willu ajutiseks koju pidi tulema, siis tundis ta peagi,

et ka Katkul wôib ära elada, et Katkul wôib ehk paremini ja wabamalt ära elada, kui ükskäik kus mujal maailmas. Aga ometi ei teadnud Willu weel sel ajal, mis tähendab armastus Katku wastu, mis tähendab armastus teatud maakoha, maapinna wastu. Paik, kus peal ta seisis, polnud temale weel elumôtteks, waid tema peal elades lootis ta elule môtet leida mingisuguse kôrwalise tegevusega, mis ei tarwitsenud isataluga kuidagi ühenduses seista wôi mida wôis halwasti siduda selle metsanurgaga. Sel ajal seadis Willu omale töökoja sisse, kus ta wôiks parandada igasuguseid tööriistu ja masinaid, sest teda huwitas tol ajal rauakeetmine wôi wasega jootmine, wiilimine wôi puurimine rohkem kui heita pilku maapinnale tema tundmaõppimiseks ja igasuguste wôimaluste leidmiseks. Siis huwitas iga jalgratas, iga wokk, iga pôllutöömasin Willut rohkem kui küsimus, kas maaparandamiseks kuhugi kraawi ei peaks kaewama ja kas wast mõni kiwirikas mahajäetud maalapp harimiskôlbulikuks ei sünniks teha. Willule oli siis isatalu maalapiks, kus ta oma tööoskuse ja nutikusega tahtis haljale oksale tôusta, ilma et talu ise seejuures sugugi haljamaks oleks muutunud. Siis ep see oligi, kus ta hakkas wasikaparisnikuks, käsilihunikuks, angeldajaks, kes hulkus küllast külla, perest perre ja otsis „haigeid", kes end laseksid pügada. Ja kui neid haigeid tema arwates küllalt suurel arwul ei leidunud, siis hakkas ta ühes mõne teisega, ühes Mädasoo ja Metstoa omadega „wäikepôllumeest" tossutama. Willu arwates olid „wäikepõllumehe" ajamise tagajärjed hiilgawad, hiilgawamad kui ta kunagi lootnud ja tal olid suured kawatsused ettewôtte laiendamiseks. Ainuke hädaoht, mis selles kasulikus tegewuses waritses, oli see, et

niihästi Willu kui ka teised kõik ikka enam ja enam jooma hakkasid. Wõimalik, et siin ehk see tôsine pôhjus peituski, miks Willu wangigi sattus, kainema peaga poleks ta ehk teiwast sõjariistana nii õnnetult tarwitanud. Koju tulles peale enam kui aastast wangisistumist, leidis Willu sootuks uued olud eest: nende kasulik ettewõte oli kokku warisenud, sest „wäikepôllumees" ei suutnud „suurpõllumehega" wôistelda, kes uuesti produtseerima oli hakanud. Aga ettewôtet oli weel teine äpardus tabanud: Mädasoo Eedi oli wäikepõllumehe „laadungiga" tabatud ning tagajärjeks oli üleüldine sissekukkumine, wabrikuriistade kadu, trahwimaksmine ja kinniistumine. Mälestusena sellest õnnelikust ajast oli Katkul järele Willu töökoda ja ilus wõlwitud keller, mida „wäikepôllumees" ehitanud.

See oli Willule praegu puhas minewik, kus tema kaasa elas ümbritsewa segase aja. Nüüd olid tema huwid teise sihi omandanud, kui kauaks, seda ei teadnud tema ise ega ükski teine. Nüüd kõndis ta mööda isatalu ja sirwis maapinda, nagu oleks ta môni kullakaewaja neitsilikus looduses. Ja ta otsustas, et mahajäetud Kiwimäe ots tuleb uuesti pôlluks teha, et kiwid tulewad wälja wõtta, tulewad puruks lasta awalikud ja ka salakiwid ning metsapadrikust tuleb päris uut maad juurde teha, milleks peab kraawi kaewama pinna kuiwatamiseks. Siin on ainuke paik, kus Katkul leidub mullamaad, sest siin kaswab lepp ja kask, igalpool mujal, wastu nõmme, on liiwane, tükati walge liiwgi, mida harides hulluks wôid minna, enne kui ta soowitud wilja hakkab kandma. Willu arwab, et Katku hoonedki peaks nômme lähedusest ära wiima Kiwimäe kanti, sest seal tuksub Katku tõsine elusoon, olgugi et ta on

suuremast teest weelgi kaugemal kui praegune paik. Jah, oleks see Willu tegemine ja olemine, tema hakkaks weel tänapäew eeltöödega peale, et Kiwimäele üle kolida kôigega, mis Katkul on. Isegi uue keldri wõlwiks ta sinna ja kui waja hakkaks ta uuesti wasikaparisnikuks, käsilihunikuks, angeldajaks, kas wôi salawiinuriks, et aga wôimalust luua Katkumäele kolimiseks.

Willu rääkis kord oma kawatsusest ka isale, aga see naeris ta kõige otsemat teed wälja.

„Kiwimäe on tôepoolest kiwimägi," seletas isa. „Nagu oleks môni kuriwaim tulnd ja rüpest sinna kiwa hunikuse puistand, nõnda on see mägi. Mina tegin temaga proowi, aga ei minu hammas tema peale hakand ja usu, poeg ka sinu omad ei hakka. Môtlesin esteks, et kiwid on ainult pinnas, kaalusin need wälja, pôletasin tulega lôhki, wedasin ära, aga ka nende all põlnd muud kui ainult kiwid."

„Aga seal on ju ilusat mulda, seal kaswaks wili paremini kui kusagil mujal," wastas Willu.

„Mulda on seal, aga temale ei pääse ligi ei saha ega äkkega," ütles isa.

„Küllap püssirohi ja dünamiit mulla wabaks teewad," arwas Willu. „Mis sinul hoowa ja tulega wôimata, see on minu käes lapsemäng. Küll sa näed, isa, las ma aga hakkan peale."

„Maha wisatud waew," wastas wanamees. „Katkul on parematki teha kui Kiwimäel püssirohtu ja dünamiiti pômmutada."

Aga poeg ei olnud isaga nõus ei sel esimesel rääkimisel ega ka hiljem, tema ei wisanud Kiwimäe seljandikku, mis suurest nõmmest kõrwale pôikas, enam peast, waid môtles wahetpidamata tema peale. Juba ainult see asjaolu, et liiwasossi kôrwal asub,

et liiwasossist kaswaks nagu wälja mingisugune looduse kehajagu, mis on sootuks omapärane, ei annud Willule enam rahu. Ikka enam ja enam hakkas ta oma pead murdma, et miks wõi kust on saanud Kiwimäe oma kiwid ja mulla, kuna muidu silma puutub aina liiw ja liiw. Ôige, Kiwimäe tagumiselt nukilt wersta poolteist wõi kaks üle raba minnes algawad oma jooksu uued seljandikud ja ka need kaswatawad leppa, kaske ning kuuske, mis räägiwad mullakast raskemast pinnast. Tähendab, Katku Kiwimäe seljandik peaks kuuluma suguluse poolest mitte oma lähedasse liiwanõmme, waid tema hôimud asuwad üle raba lôuna pool, nendega peaks ta ühenduses olema. Wahe peal, keset raba, on wäike saar ja ka seal kaswab kuusk, kask ja lepawôserik. Esimest korda elus läks Willu sinna saarele, et tema pinda tustida ja waadata, kui imelikult on see üksik nimetu saareke tähiseks Kiwimäelt tema lahutatud hôimude poole. Willu isegi ei tea miks, aga temal tôusis Kiwimäe wastu mingisugune hell sugulustunne, nagu kaastundmus ja haletsus tema üksikluse pärast. Oleks see tema tegemine, tema ühendaks Kiwimäe seljandiku üle raba seiswate hôimliste seljandikkudega ja laseks nad siis ühes jorus lôuna poole jooksta otse üle raba, otse üle selle wäikese saarekese keset raba, kus kaswab kuusk ja kask ning mulda armastaw lepawõsu. Kiwimäe ühenduse Katku teiste maadega ning Kõrboja nômmega katkestaks ta alatiseks; ta laseks sinna wiiwa tee äärest kraawid kaduda, nad umistuda, kinni wajuda ja teele enesele ei weaks ta enam kunagi mingisugust täidet.

Nônda teeks Willu, kui see oleks tema tegemine. Aga esiotsa ei wôi ta sinna midagi parata, et Kiwimäe elab oma hõimudest eemal ja et ta on

alalises ühenduses wõera ollusega. Ainult ühte wôib ta: ta wôib hakata Kiwimäel kiwa lôhkuma, ta wõib hakata kiwa wälja kaewama ja neile aukusid sisse puurima ja seda teeb ta igal wabal silmapilgul, teeb söögitundidel, kui tööloom nôuab toitu ja puhkust, teeb pühapäiwitigi. Wôib peaaegu öelda, et kui Katku Willut kodus ei ole, siis on ta tingimata Kiwimäel kiwa puurimas wôi muidu siin istumas, aega wiitmas, sest siin kiwide seltsis on aeg lôbus. Kiwimäel kiwa kaewates ja neile auke sisse puurides on nii palju waba ja waikist aega igasuguseks môtlemiseks, on aega peaaegu niisamasugust kui oli wangimajas tööpingi ääres meisterdades.

Aga imelikul wiisil ei môtle Willu millegi peale nii palju ja sagedasti kui nende jälgede peale, mida ta leidis suurel ristipäewal nômmeteelt ja järwe äärest. Nüüd teab ta, kelle jäljed need olid, nüüd teab ta, et need wôisid olla ja olidki ainult Kôrboja preili ning tema wana poolkurdi, poolpimeda ja häaletu koera jäljed. Willul on mônikord tundmus, nagu peaksid Kiwimäe kiwid ja need jäljed mingisuguses seletamata ühenduses seisma, nagu peaks tema töö Kiwimäel suguluses olema nende jälgedega, sest miks muidu mõtleb ta puurides nii palju nende jälgede peale ja miks muidu ajaks nagu just nende jälgede meeletulek teda uue hooga Kiwimäele töötama. Willu teab, Kõrboja Anna käis nelipühis uuesti kodus, ta oli nelipühis mitu päewa Kõrbojal ja tegi nômmeteele ning järwe äärde uusi wärskeid jälgi, mis on omapärased kõigi teiste jälgede seas siin nômmeteil ja järwe liiwal. Pühade ajal käis Willugi järwel, aga nüüd tegi ta seda argselt, nagu pelgaks ta midagi ja nagu hoiduks ta millegi eest kôrwale. Üle järwe nägi ta kord Kôrboja Mousit

teisel pool serwas wett lakkumas ja mändide wahel wälgatas paiguti mingisugune hele kuju, aga kas see preili ise oli wôi keegi teine, seda Willu ei tea; ta arwab ainult, et kes see muu wõis koeraga järwe ääres olla kui tema ise, teistega ei wiitsigi wana koer järwele sörkida.

Nelipühis Willu järwe ääres ei huiganud, ta kõndis päris waikselt, nagu oleks ta môni wanamees, kes môtleb oma wanu mõtteid. Môtles, istus üürikeseks, tôusis siis uuesti, läks eemale nômme ning jôudis wiimaks jällegi Kiwimäele, kus hakkas kaewama ja puurima.

„Sa tapad enda tööga ära," ütles talle ema, „sa tapad enda tööga Kiwimäel ära. Jäta need kiwid, ega sinagi neid kõike lõhkuda jõua."

„Jõuan, ema, usu, et jôuan," wastas Willu.

„Aga isale ei meeldi see sugugi, et sa nende kiwidega oma kallist aega raiskad, isa on aina pahane, käib teine mossis ja tossis," rääkis ema. „Kui see nônda edasi läheb, siis hakkab teie wahel jälle riid nagu ennegi."

„Ei hakka," wastas Willu, „mina talle midagi wastu ei ütle, aga kiwid tahan ma ära lõhkuda, küllap ta siis minuga lepib. Kui waja, wôtan omale abi juurde aga ära lõhun nad, maa teen puhtaks."

„Isal on õigus, sa oled ikka alles nagu sa olid: kange ja oma ôigust täis. Ega sest head wôi tulla, suurest kangusest ei wôi kunagi head tulla."

See oli nelipühi teisel pühal, kui ema ja poeg nônda rääkisid. Ema andis Willule nôu ometi nagu kord ja kohus pühagi pidada, kas wôi muidu metsa luusima minna, meelt lahutada, pisutki kiwidest eemale.

„Eile käisin ju," wastas Willu.

„Eile käisid, mine täna weel. Eile olid üksi, aga täna on ka teised järwel; täna olla wanal kiige kohal suur pillkaar, poisid, tüdrukud Pôrgupôhjast ja Pôldotsa külast saadik koos. Mädasoo eit teadis rääkida, et isegi Kôrboja preili luband tulla küla nooremaid waatama. Arwawad ikka, et küllap ta wiimaks üsna Kôrbojale elama asub, tuleb linnast ära."

Aga Katku Willu ei läinud täna enam järwele, ta ei läinud sinna enam hommegi, sest ka wiimasel pühal wôis seal palju teisi olla, kellega tema kokku ei tahtnud saada. Tema kôndis üksinda, nagu oleks tal tegemist mône Issandaga, kes ei salli teiste lähesust. Tema mõtles oma môtteid, mis poleks nagu sugugi siit metsanurga môtted, waid kusagilt mujalt maailmast pärit.

„Ei sa läind eile ühtigi teiste juurde," ütles ema Willule wiimase püha ôhtul. „Seal olnd palju rahwast koos, mängitud ja tantsitud."

Willu waikis, Willu kartis rääkida, Willu kartis sôna lausuda sellest, mis teda huwitas. Aga ema ei waikinud, ema ei wõinud waikida, tema pidi rääkima. Ka tema kartis, aga ometi ei wõinud ta waikida, waid pidi rääkima, niisugune imelik asi oli sellega, mis ta kartis.

„Ka Kôrboja Anna olnd seal," jutustas ema, „mängind ja tantsind teine küla poiste ia tüdrukutega. Põldotsa kooliôpetaja püüdnd ikka temaga olla ja rääkida, aga Anna pole temast suurt wäljagi teind. Lihtsalt olnd teine riides, nii et põle teist teiste tüdrukute hulgas äragi tund."

Willu waikis, nagu poleks ta ema sônu tähele pannudki.

„Küsind teine sinu järele, küsind, et mis sina teed ja miks sind pidul ei ole," rääkis ema edasi.

„Kes seda rääkis?" küsis Willu.

„Eks ikka Mädasoo eit, tema Kati oli ju ka pidul, see kuulnd," wastas ema.

„Lôksutawad!" hüüdis Willu, sest millegi pärast sai ta äkki äritatud ja seda äritust ei osanud ta ei warjata ega muul wiisil awaldada kui poolpahases ägeduses.

„Ei nad tühja lõksuta," lausus ema, „küll ta juba sinust rääkis, küll ta juba sinu järel küsis, mina tunnen, et ta seda tegi, teha wõis. Ja mis need teised niisukesest asjast wälja môtlewad."

„Noh, ja mis talle on wastatud?" päris Willu.

„On wastatud, et lõhub teine kiwa, aina pômmutab," ütles ema,

„Muud midagi?"

„Kes seda teab, kes seda räägib, aga küll nad juba ka muud preilile seletasid," arwas ema.

„Muidugi, wangisistumine kõige pealt," äigas Willu tusaselt.

„Küllap ka seda," oli ema nôus.

Sellega jutt lõppeski seks korraks. Aga nüüd tundis Willu, et ta peab kuhugi minema, et ta peab ehk seal huikama, peab nômme hüüdma, nagu otsiks ta sealt kedagi elawat, nagu ootaks ta kedagi. Ta peab ringi ümber järwe tegema, ta peab jälgi uurima teel soonte kohal ja järwe liiwal, ta isegi ei tea kôike, mis ta praegu peab. Aga teeb ta, mis ta teeb, täna ôhtul teeb ta kôik üksinda, sest täna, wiimase püha hilisel ôhtul, pole enam kedagi järwel, Kõrboja preiligi sôitis ôhtuse rongiga linna ja wana Mousi magab pühadeaegsest jalutuswäsimusest saadud rasket und oma onnis pahnal, nii et isegi tema ei kuule, kui Katku Willu huikab järwel, nagu kutsuks wôi ootaks ta nômmelt kedagi.

4.

Kõrboja Rein istus Jaani laupäewa ôhtupoolikul oma ukse läwel ja ootas tütart — oma ainukest last, kes täna pidi linnast koju tulema ning seekord juba jäädawalt.

Anna oli suurel ristipäewal Kôrbojal käinud ja oli nelipühis teist korda tulnud ning siis oli isa talle öelnud, et tulgu ta linnast ära maale, et tulgu ära teisi orjamast ja hakaku ometi kord oma ette elama, sest ega ta ikkagi alatiseks taha teiste meelewalda, wõeraste toanurka jääda. Tema, Rein, olewat juba wana ja temale oleks abi wõi mis peaasi — perenaist waja, sest Anna õndsa ema surmast saadik pole Kõrbojal enam kedagi, kes majapidamise järele walwaks.

„Aga Madli?“ oli Anna siis wastuseks küsinud ja seega oma tädi, isa wanemat ôde tähendanud, kes juba paar aastat Kõrbojal perenaise kohuseid oli täitnud.

„Madli on ju pime ja töntsi kôrwaga, mis perenaine tema on,“ wastas isa seekord tütrele ja lisas juure. „Jôeäärele on noort inimest waja, kes kõik näeks ja kuuleks ning kelle jalg ulataks igalepoole.“

Anna oli selle peale pisut waikinud ja isalt siis môtlemisaega nõudnud ning kui isa talle seda andis, siis ei teinud ta asjast enam juttu ei sel ega järgmisil päewil, nii et ta ilma sôna lausumata Kõrbojalt linna tagasi sôitis. Niisugune teguwiis laskis wanameest end haawatuna tunda. Muidugi oleks wôinud ta ise asjast uuesti juttu teha, aga ta hoidis end meelega tagasi, sest tema oli ju oma sammu astunud, nüüd ootas ta tütrelt wastusammu. Ja kui ta asjata ootas, siis arwas ta omale ja ka Kôrbojale ônnetuseks, et

tema ainukene laps ja Kõrboja pärija on tütar, mitte poeg, sest wiimane poleks esitatud pakkumisele kunagi waikimisega wastanud. Rein ootas, ehk saadab Anna linnast kirja, milles oleks wastus, aga ei — ka kirja ei tulnud ning nõutult rääkis ta asjast Madlile.

„Mis muud, kui kirjuta koht tütre nimele, küllap ta siis wastab... siis tuleb ta," lausus Madli ja wälgutas oma pimedaid, imelikult suuri valkjaid silmi.

„Arwad sa?" küsis Rein umbusklikult, sest tema ise polnud kordagi selle mõtte peale tulnud.

„Mis siis weel!" wastas Madli.

„Muidu mitte?"

„Eks katsu."

Rein waikis.

„Wõi nii," arutas ta endamisi. „Tähendab — tahab juba nüüd talu oma kätte, tahab minu wabadikuks teha, tahab, et minul enam Kõrbojal midagi ütlemist poleks."

„Mis ta siis muidu peakski siia tulema," eietas Madli. „Põle ta tänini talutüdrukuks olnd, ega ta nüüdki selleks hakka, saab kergemaltki leiba, tal ju keeled suus."

„Tüdrukuks," kordas Rein õele wastuseks. „Perenaiseks, mitte tüdrukuks."

„Aga küllap Anna wist ikka arwab, et kui ta juba kord soosoo, jaajaa Kõrbojale tuleb, siis temast warsti siin päris teenijatüdruk saab. Usu, wend, Kõrboja teeb iga tüdruku orja- wõi karjatüdrukuks. Nõnda suri tema õnnis emagi siin, seda teab Anna ja sedap ta kardabki."

Õde ootas, et wend midagi wastaks ja kui see waikis, küsis ta:

„Mis oleks, kui Anna tahaks mehele minna?"

„Mingu," wastas Rein mõtlemata.

„Aga kes teda wõtab, kui tal kohta põle? Põle tänini wõetud, põle linnaski wõetud, maal ammugi mitte, maal tahawad kõik kohta, kohaga tükis, siis ehk küll, sest Anna pole enam tita."

„Peale minu surma jääb ju kõik Annale, muud pärijat põle ju mul," seletas Rein.

„Aga wäimees, see Kõrboja tulewane peremees, tahaks ehk teada, millal sa sured, lased sa kaua oodata. Sinu päewades wõetakse mõnikord weel teine nainegi. Wõi kas sa tõesti Kõrboja iga wäimehele tahaksid anda?"

„Ju mu tütar ometi niisukese mehe wäärt on, kes Kõrbojale peremeheks kõlbab."

„Küllap su tütar juba wäärt on," wastas Madli, „liiatigi kui tal kaasawaraks Kõrboja, aga kes teab, kelle ta walib, kui ta walima peaks. Walib korraga mõne Katku Willu, tahad sa niisukest omale wäimeheks wõi Kõrbojale peremeheks?"

„Kõrbojale peremeheks — selleks ehk kõlbaks ta, minule wäimeheks mitte," ütles Rein.

„Näed sa, wa wennas, kui koduwäi majasse tahab tulla, siis on endisel peremehel aeg surra."

„Mis sa hullu juttu ajad," wastas Rein, kes alles nüüd tõelikult näis õe sõnade mõtet taipawat. „Miks siis minu tütar just mõne Katku Willu peaks walima? Kas siis peale joodikute, salaküttide ja wangide enam kedagi ei ole, kes tahaks Kõrbojale peremeheks saada? Wõi tead sa midagi?"

„Mitte midagi ei tea ma," wastas Madli, „räägin niisama, räägin, et kes neid uuema aja inimesi teab wõi tunneb ja Anna on niisuke inimene. Tema pole sinusse ega minusse, tema pole üleüldse meisse, Kiwiristesse, tema on sinule ja minule wõeras. Kont

on meie oma, aga weri on teine, üsna teine. Tema ei armasta rääkida, aga meie armastame, tema elab ja waikib nagu ta õnnis emagi. Keegi ei tea ôieti, mis ta môtleb wôi mis talle haiget teeb, sureb äragi, ilma et keegi ôieti teaks, miks ta sureb. Tead sa, miks sinu eit suri? Ei tea. Mina ka ei tea, keegi elawatest ei tea. Niisama on lugu ka Annaga: teda peab aimama, teda peab mõistma, muidu pôle temaga miskit hakkamist. Tahad sa, et ta siia tuleks, siis kirjuta talle wôi mine ise linna ja räägi temaga suusõnal. Anna Kôrboja tema kätte, küllap ta siis tuleb, tuleb kindlasti."

Nônda olid ôdet-wenda kahekesi arutanud ja selle peale käis wana Kôrboja peremees üksi mööda põllupeenraid ja aiaääri, metsateid ja niitusid ning môtles, mis teha wôi kuis olla. Weel pole ta tublisti kuuekümnenegi, peab ta siis tõesti juba käed tasku panema ja ainult pealtwaatajaks jääma, kuna teised tema asemel talitama hakkawad? Küll pole ta kogu eluaeg suuremat rähklemist armastanud, aga ometi ei saanud ta Kõrbojal peremeheks olles muidu kui pidi üht wôi teist asja liigutama, üht wôi teist mõtet môtlema. Wõi kuigi ta ise seda poleks tahtnud, siis sundisid teda teised, sundisid olud, sundis Kõrboja, sundisid Kõrboja sulased ja teenijad, sest nad tulid ja nôudsid, tulid ja küsisid ning peremees pidi teadma, mis wastata, peremehel pidi olema, mis anda. O, see Kôrboja oli suur sundija, suur kubjas, kes käib ja käib, tugew kepp käes. Ei tema annud kellegile armu ega aega, peremehele endalegi mitte, ja ei ta anna seda tulewikuski, kindlasti ei anna. Tema wäsitab kõik, tema piitsutab kôik surma, piitsutas juba wend Oskari, piitsutas hiljem eidegi, selle Kôrboja raudnaela.

Rein käis ja mõtles, istus ja mõtles, et mis oleks, kui ta tõepoolest koha kõigega tütrele annaks ja ise „aplaagri“ läheks. Kui ta ometi teaks, kes saab Kõrboja tulewaseks peremeheks, Kõrboja koduwäiks, wõib olla oleks tal siis palju kergem otsustada! Wõib olla ei mõtleks ta siis enam millegi peale, ei kõheleks silmapilgukski, wõtaks koha paberid, sõidaks linna ja ütleks tütrele, et kui tahad, lähme nüüd notaariuse juurde, sest minul on Kõrboja peremehe ametist himu otsas ja mina tahaksin ta kõigega tükis sinu kätte anda. Aga seep see ongi, et koduwäi on teadmata, Kõrboja tulewane peremees tundmata. Ja tütrega on lugu nii, et tema meel pöördub ikka mehe järele. Pojadki tantsiwad sagedasti naise pilli, aga see puutub enamiste koha sisemist majapidamist, mitte wälimist, sest naist ei huwita, kas sa põllupeenra wõi kraawi nõnda wõi pisut teisiti ajad, kas sa ühe wõi teise metsatuka wõi puu maha wõtad. Kuid see nõnda-öelda wälispoliitika on Reinu arwates peaasi, Kõrbojale on see peaasi ning sellepärast kahetseb ta, et eit andis talle ainult ühe tütre ja ei ainustki poega.

Kõrboja peremees käis mitu-setu päewa mõttes ja nüüd wast mõistis ta, kui hirmus õigus oli neil, kes ütlesid — tütred pesewad halliks. Muidugi, Reinu polnud tema tütar kunagi pesenud, sest millal pidi ta seda tegema, kui ta lapsest saadik linnas koolis käis ja pärast seda mõni teab missuguseid suuri saksu teenis. Aga hallid juuksed tõi ta oma isale siiski. Wististi oleks wõinud kõik teisiti minna, kui Rein oleks eluotsani kooliõpetajaks jäänud ja kui wend Oskar poleks Kõrboja ostnud, kuhu ta Reinu peremeheks kutsus, kuna ta ise esiotsa Wenemaa põhja tahtis jääda, et seal kellegi würsti mõisaid

walitsedes neid tuhandeid teenida, mida Kôrboja oma liiwaste põldude ja soode ning rabadega pidi neelama. Kindel, kooliôpetajana poleks Rein kunagi suutnud oma tütrele niisugust haridust anda kui Kõrboja peremehena, oma wenna ainukese pärijana.

Aga môtles Rein niipalju kui môtles, ühest mõttest ei saanud ta ometi mitte lahti: Kôrboja wajab uusi inimesi, tema, nagu ta praegu on, ilma naise ja lasteta, ei kôlba enam peremeheks, sest tema käes rohtuwad põllud ja metsastuwad heinamaad. Tema ehk pole kunagi päris hästi Kôrboja peremeheks kôlbanud, nônda arwab Rein praegu, kus ta ei sôelu mitte ainult tulewiku küsimusi, waid ka kogu oma minewikku. Liig palju on ta kawatsenud, liig suuri asju on ta kawatsenud ja on tegemata jätnud sagedasti kôige tarwilikumagi. Tema on Kôrbojast unistanud kui mõnesugusest ime- wõi muinasmaast, kus on piiramata wõimalused ja on unistades unustanud tema kiwid ja rabad, mis ootawad tänapäewani lõhkujaid ning kraawitajaid. Temale on ikka lähedam ja omasem olnud mitte reaalne, waid ettekujutatud Kõrboja, mida ta tundma on ôppinud mitte oma silmaga, wait mingisugustest isamaaliste laulikute sepitsetud salmidest. Tema isegi on millalgi tagunud niisuguseid salme ja on neid saatnud lehetoimetustesse, wiimane kord Kôrbojalt, sellelt igasuguste wôimaluste muinasmaalt, kus on nii ilus ja armas.

Kui Rein lôpuks otsusele jôudis kohta ilma mingisuguste tingimusteta tütrele anda, kui ta jättis täiesti tema mureks, kes kord Kôrboja peremeheks saab, siis sündis see küll sellepärast, et wõerad wõiwad talitada ainult reaalsel Kõrbojal, mitte aga Reinule omasemal ja armsamal ettekujutatul. See

jääb endiselt tema pärismaaks, mille ta oma wennalt pärandanud. Seal Kôrbojal on kena laudadega löödud ja tumeroheliseks wärwitud lahe ja ruumikas elumaja, kus on sulastel oma tuba ja tüdrukutel oma ning kõigile ühine suur töötuba. Seal on kiwist karjalaudad ja mõnusad kuurid igasugustele riistadele ning tarbeasjadele. Seal on jõele ehitatud ilus ja kôrge sild ning silla juures weski oma tammiga, kus jahwatatakse wilja ja saetakse laudu, kedratakse willu ja tambitakse kangaid. Seal lõigatakse käsitsi wõi ka masinaga turbaid, mida saadetakse laiali kodu- ja kas wõi wäljamaalegi. Seal on sügawal metsas suitsemas tôrwa- ja tökatiahjud, nii et nende magusat lôhna wôib tunda mitme wersta peale, kui on selleks teraw nina. Ühesõnaga — seal kihab töö ja tegewus, millest reaalsel Kôrbojal pole wähematki aimu, sest siin on küll elumaja ehitatud, aga laudadega on ta löömata jäetud, nii et wihmawesi palgipragudesse on läinud ja seal mädaniku sünnitanud. Siin on küll hulk kiwa wälja weetud, osalt jõe kaldale, kuhu wôiks ehitada weskitammi, osalt paigale, kus wôiksid seista karjalaudad, aga ei ühest ega teisest pole wähematki märki. Kiwide ümber ja nende wahel lokkab lopsakas umbrohi ning nende peale roniwad sisalikud päiksepaistele sooja, kust neid mõnikord tabab läheduses mängiwa lapse pruuniks pôlenud käsi. Paar aastat tagasi seisid siin palgidki wirnas mädanenud ja tuule lõhutud ôlgkatuse all, kuid nüüd neid enam ei ole: pihastunult, nagu nad leiti, saeti nad tulepuuks ja aeti pliidi alla wôi ahju. Suuresti alatud wiljapuuaiast on järele jäänud ainult kurwad riismed, sest marjapôôsad on rägastunud ja põewad hallitust ning õunapuud on kas jäneste kooritud wôi inimeste

rikutud. Rammutamata ja harimata nagu nad seisawad, kannawad nad kehwa wilja ja seegi on rohkem usside kui inimeste süüa. Hooned on ripakil, hooned on peale elumaja needsamad, mis olid Kôrboja ostmiselgi, aastate jooksul ainult wananenud ja weel õnnetumaks muutunud.

Seda reaalset Kõrboja Rein ei armasta, waewalt armastab teda keegi, wähemalt ei tea Rein inimest, kes teda armastaks. Surnutest armastas teda wast ainult Oskar, sest siin arwas ta ôige paiga leidnud olewat, kus ta oma tahtmise järele wôis „mässata“, nagu ta ise tähendas, aga ka tema ei armastanud teda üle kõige, sest miks muidu lôpetas ta ise oma elu, kui naine tema juurest plehku pistis. Aga Rein armastab oma ettekujutatud Kôrboja rohkem kui kôike muud. Tema usub, et kui tema oleks Oskari aastates ja kui temal oleks noor naine, kes jätaks tema maha, siis ei môtleks ta kordagi eluwôtmise peale, waid ta ripuks seda suurema õhinaga oma Kôrboja küljes. Oskar ei osanud Kõrboja ette kujutada ilma noore naiseta, kelle pärast ta ehk selle koha ostiski, aga Rein oskab küll, täna tunneb Rein, et ta oskab. Kui eit suri, siis oli Kôrboja esiteks üsna tühi ja ôudne, iseäranis see reaalne Kõrboja, mida surija ikka wanaks loguks armastas nimetada, aga Rein läks siis kõigest sellest eemale, mis seda wana logu meele tuletas, Rein läks metsa, kus polnud ripakil hooneid ega lagunenud pôlluaedu ja seal leidis ta, et Kôrboja polnudki nii hirmus õudne ja tühi, eide surma peale waatamata. Rein käis mööda metsateid, kus sügawad roopad, nii et wankril rummuotsad kannawad, aga tema ei näinud neid roopaid, waid nägi kumeraks sillutatud, puude wahel walendawat teed, kus wanker aina kõriseb, nagu

jookseks ta munakoorel. Ilus ja sile pole Reinu Kôrbojal mitte ainult see tee, mis läheb läbi küla maanteele, kust wõib pääseda kiriku ja linna, waid ilus ja sile on ka see hundisabaga môôdetud metsarada, mis wiib Mädasoole, Metstoale ja sealt Pôrgupôhja, kust edasi saab ainult jalgsi, ühelt saarelt teise, läbi soode ja katkude, üle kraawide ja ojakese, kuni hakkab uuesti roopline wankritee, mida mööda mine kas wõi ilmaotsa. Rein pole küll kunagi seda teed kaugemale käinud, kui ainult Pôrgupôhjani ning pisut sealt mööda, aga teised on käinud ja nemad teawad, et see metsatee ei peata, et see metsatee läheb aina edasi, uute pôldudeni, lopsakate wiljawäljadeni, nendestki üle, kuni hakkawad uued metsad, uued sood ja rabad. Niisuguseid imelised teed on Reinu Kõrbojal, kui ta istub Jaani laupäewa õhtupoolikul ukseläwel ja ootab oma ainukest last linnast koju. Pere wôtab heinamaal loogu, paneb esimest wärsket, lõhnawat heina küüni, mille katus hästi wihma ei pea, mädanenud õlgede toeks laotud kuusekoorte peale waatamata, aga Reinu see ei huwita, sest tema Kôrbojal on kõik korras, tema Kôrboja on kui kelluke, mis heliseb, kui ta istub oma ukseläwel ja ootab tütart.

5.

Wankrimürin metsas äratas Reinu tema môtteist.

„Nad on kõwera männi all," lausus ta endamisi, mõeldes wana poolkuiwanud puud, mis kaswab seal, kust suurem tee pöördub paremat kätt küla poole ja maanteele, kuna wäiksem Katku wärawa tagant läbi wiib Mädasoole, Metstaole ja Põrgupõhja. Ja muidugi, wankrimürin pidi selle kôwera männi

alt kostma, sest mujal kusagil läheduses polnud teel niisuguseid juurikaid, mis oleksid pannud wankri nõnda mürisema. Tähendab, waewalt weerand wersta, siis peawad nad Kõrboja wärawas olema ja sellest sisse pöörama, kui on oma wanker, oma hobune, omad inimesed.

Kunagi polnud Rein oma tütart niisuguse põnewusega oodanud kui täna, isegi siis mitte, kui ta tuli aastate järele jälle kord isa tallu, oma wanemate katuse alla. Tänane tütre koju tulek oli seotud omasuguse pööranguga kogu Reinu tulewases elus. See pöörang oli wähemalt niisama suur ja tuntaw, nagu silmapilk, kus ta wenna pealekäimisel loobus kooliõpetaja ametist ja asus Kõrbojale tegeliku peremehena elama, ta oli suurem ja tuntawam kui silmapilk, mil wend suri ja kogu Kõrboja temale jättis pärisomandusena. Siis ei olnud Rein ei Kõrbojaga ega kogu selle metsanurga eluga weel sedawõrd kokku kaswanud, nagu tänapäew, kus ta pidi käed tasku panema ja kõrwale astuma tegeliku elu arendamisest. Õigem, mis Reinu iseäralise põnewusega tütre tulekut ootama pani, oli asjaolu, et ta mitte midagi ei teadnud, kudas tütar tema ettepaneku peale wastab, on ta nõus Kõrbojat oma kätte wõtma ja missugustel tingimistel. Rein ei teadnud tütre kawatsustest mitte kui midagi, sest tütar polnud isa kirja peale midagi muud wastanud kui aga — tulen sel ja sel päewal, selle ja selle rongiga ning paluksin hobuse wastu. See sõnaaher kiri tuletas Reinule uuesti meelde, kui wäga õigus oli Madlil nimetada Annat wõerawereliseks.

Aga isa ei saanud ometi talle suuremaid etteheiteid teha leiguse pärast oma ettepanekute ja Kõrboja wastu, sest mis oli Annale Kõrboja? Oli ta

siin sündinud wôi üles kaswanud? Ei! Sündinud oli Anna mitmekümne wersta taga wälimaal kolme suure küla wahel koolimajas ja Kôrbojale tuli ta alles suure plikana. Wôi oleks ta siiski alaliselt siin elanud, aga ka seda mitte, sest kooliaeg lubas ainult paar kuud suwel isa talus mööda saata ning peale kooli lõppu lendas ta kodumaalt wälja, nagu paljud tema kooliõed, kes läksid pealinnast otsima tulewikku ja õnne.

„Noh, mis sa nüüd õige sest asjast arwad?“ küsis Rein tütrelt, kui nad kahekesi olid jäänud. „Mis sa mu kirja peale wastad?“

„Sinu kirja peale on raske wastata, isa,“ rääkis tütar. „Heameelega tahaksin teada, mis sa teeksid, kui mina sinu kirja peale mitte midagi ei wasta kui ma Kôrboja siia paika jätan?“

„Mina pean ta ära müüma wôi rendile andma,“ wastas isa. „Meie Madliga ei jôua temale wastu saada, sest Kõrboja pole ju ometi môni popsikoht wõi metsataluke, waid nagu sa tead, oli ta ju millalgi karjamõis. Môisana teda Oskargi mõtles, kui ta tema ostis ja kui ta temaga aina kawatses ja plaanitses. Oleks tema ise eland, siis oleks muidugi kôik teisiti olnd, aga minust ei saand tegijat, nüüd ammugi ei saa. Üleüldse oli see suur õnnetus, et minu aastates inimene niisuguse suure logu omale pidi kaela wôtma, nagu seda kôige aja on olnd Kôrboja. Terwe asi on luhta läind, kui minul järeltulijat ei ole, Kôrboja läheb wôôraste kätte kui sa ta tänapäew siia paika jätad, seda pead sa teadma.“

„Seda ma tean,“ wastas Anna, „aga ma arwasin, et ehk annad mulle paar aastatki weel aega. Ma isegi ei tea, miks ma paar aastat weel aega tahaksin. Oleks nagu kahju ennast siia kôrbe maha

matta, sest nii tark olen ma küll, et teada — niipea kui ma kord siia tulen, siis neelab Kôrboja mu täiesti, peabki neelama, sest muidu ei maksa siia tulla."

„Õige, tütar, Kõrboja neelab meid, peabki neelama, põlw pôlwe järele neelab ta meid ära, sellest hakkasin mina alles peale sinu õndsa ema surma aru saama. Aga kui sina ka nônda arwad ja tunned, siis müüme ta ära wôi anname rendile," arwas isa.

„Olen selle peale mõtelnud, mõtlesin selle peale kogu selle aja, kus ma sinu kirja kätte sain. Aga tead, isa, ei üht ega teist taha ma, sest mul on päewaselge, et kui me ta tänapäew rendile anname, siis ta rendile jääbki, kuni me ta sootuks müüme. Praegu ôngitseb kogu maa, kogu maailm maa järele ja kui meie niisugusel silmapilgul Kôrbojaga hakkama ei saa, siis pole ka pärastpoole seda loota."

„Aga las ta ometi läheb nende kätte, kes temaga hakkama saawad, kui sina teda ei taha, teeme tast kaks, kolm kohta ja laseme ta minna, nõnda on tahtjaid küll," ütles isa.

„Seep see ongi, et ma ei saa kuidagi mõttega harjuda, nagu peaksid siin wôôrad inimesed talitama, kui ma mônikord siia tulen. Ja siia tulen ma üks wõi teine kord, siia pean ma tulema, seda tean. Mis siin Kôrbojal on, mine wôta kinni, aga ta tõmbab, ta seob, tahes wôi tahtmata seob. Enne ei teadnud ma seda, aga nüüd tean, tean päew päewalt aina selgemini. Wõib olla on mõjunud onu õnnetu elu, wõib olla tegi seda ema surm, kes teab, aga mônikord arwan, et kui oleksid Oskar ja ema alles elus ja kui wôiksime jälle kôik üheskoos kolid kokku panna ja minna, et ma siis rahuliku meelega,

rôômuga siit läheksin. Läheksin nagu tulingi — kolikoorma otsas."

„Mäletad sa siis oma tulekut weel?" küsis isa, kelle meel tütre sônadest hellaks hakkas minema. Talle näis, nagu poleks Madlil ometi mitte päris ôigus, kui ta kinnitab, et Anna pole neisse, Kiwiristesse, waid ema suguwôsasse.

„Wõi weel!" hüüdis tütar isale wastu. „Nagu eilast päewa mäletan seda, sest see sôit ja kolimine oli minu elus esimene suur päew. Kõik, mis sealpool seda päewa, on tema kõrwal hall ja tähtsuseta. Juba ainult selle päewa pärast ei tahaks ma Kõrboja heast paremast wôôrastele anda."

„Noh, siis wôta ta oma kätte," ütles Rein. „Wôta kõigega, mis siin on, mina ütlen tast täiesti lahti, ütlen ilma wähema tingimisteta, ega sa ometi mind enne surma siit wälja aja."

„Ei, isa, kui mina Kôrboja wôtan, siis nõnda ei wõta ma teda mitte, mitte nõnda," kinnitas tütar endamisi.

„Aga kudas siis?" küsis isa.

„Ainult nõnda, et sinule siin mônesugused ôigused jääwad. Sina pead wôima siin rahulikult surra, muidu pole môtet siia jääda," wastas tütar.

„Mina ei taha mingid ôigusid," kinnitas isa.

„Aga mina tahan," kinnitas tütar wastu.

„Mis sa siis ôige tahad?" päris isa peaaegu uudishimuga.

„Mina tahan, et keegi Kõrboja enne sinu surma ei tohiks müüa ega rendile anda, isegi panti panna mitte üle teatud määra, mitte keegi ei peaks seda tohtima, ei mina ega keegi teine, ainult sina ise, ôigem — ainult meie kahekesi. Meie kahekesi, kui tahame, wôiksime temaga teha, nagu süda kutsub

— wõiksime teda kas müüa wôi rendile anda, olgu terwelt wôi tükeldatult, aga mitte üksi, ei sina ega mina," seletas tütar ja kui isa kohe ei teadnud, mis wastata, lisas Anna juurde: „Heameelega, kui wõimalik oleks, teeksin isegi nõnda, et ka meie kahekesi teda müüa ei saaks, kui mina kord Kõrbojale tulen, sest waata, isa, mina ei taha heast paremast siit lahkuda, kui ma kord otsustan siin tulla. Kas nii wôi teisiti, ehku peale ei hakka ma siin midagi tegema."

„Mina olen igate pidi nôus," ütles isa. „Kôhklesin küll kaua, kas ja kudas kohta oma käest ära anda, aga nüüd olen seda otsustanud ja enam temaga endale muret ei tee."

„Siis muretsen mina," wastas Anna, „ja mina panen iseendale ja ka sinule Kôrboja asjus riiwid ette. Tänasest päewast hakates ja sinu surmaga lõpetades elame Kõrbojal teatud sundmuse all, elame kui Kôrboja käsualused, tema teenijad, tema orjad, meile jääb ainult üks wabadus — kahekesi üheskoos siit plehku pista."

„Enne surma mina siit küll minna ei tahaks," arwas isa.

„Siis jääme!" hüüdis tütar nagu millegi ootamata rôômu ja kindlusega, „ning weel täna panen teised riided selga, ajan Kõrboja rangid kaela ja lähen heinalisi waatama. Tänasest peale olen Kõrboja perenaine."

„Aga kes saab Kôrboja peremeheks?" küsis isa.

„Isa, seda ei tea ma," wastas Anna naeratades. „Aga räägime sellest teine kord, räägime sellest siis, kui koha paberid korras, kui ei puudu enam midagi muud, ainult peremees. Ühte ütlen siiski weel täna: Kôrboja peremehe otsin mina, jäta see minu mureks."

„Muidugi, kes siis muud," wastas isa allaheitlikult. „Usun, et sa peremehe leiad, kes Kôrbojale kôlbab. Aga see peab teistsugune mees olema, kui mina olen, hoopis teistsugune peremees peaks Kõrbojal olema, seda mõistan alles nüüd, kus elu juba möödas. Kôrbojal ei tohi palju plaanitseda ja kawatseda, muidu hakkad oma plaane ja kawatsusi rohkem armastama kui Kõrboja ennast. Tuleb seesama, mis minuga. Siin peab tegema, igal sammul aina tegema, kas wõi kôige pisemat asja, nii pea kui hakkawad suured plaanid, siis on otsas, siis ütleb jõud üles. Oskargi plaanitses liig suuresti, sellepärast ei jaksanud ta küllalt wastu pidada, jôud lõppes ära."

„Aga ema ei plaanitsenud kunagi, ometi suri ta enneaegu, suri warem, kui ta seda aastate järele oleks pidanud tegema," wastas Anna.

„Mis sa sellega arwad?" küsis isa.

„Arwan, et ka ainult töö ja tegemine Kôrbojal ei päästa," rääkis tütar. „Siin wõib enda tööga tappa, wõib hommikust õhtuni rügada, ilma et kunagi walgemat päewa näeks, ja ometi oleks Kôrboja samasugune logu nagu praegu."

„Aga kuidas siis olla, kui ei saa nii ega teisiti?" päris isa, kes weel mônekski silmapilguks tütre kinni oleks pidanud, et temaga juttu ajada.

„Kudas teha, kudas olla, seda näeme, aga nõnda ei lähe nagu tänini," ütles Anna, tôusis pingilt, kus ta istunud ja läks tuppa riideid wahetama. Uksel pöördus ta weel kord ümber ja ütles pooltôsiselt, poolnaljatades isale: „Mina selle üle oma waest pead ei murra, seda peab Kôrboja peremees teadma, kuidas siin olla ja elada."

6.

Kôrboja Annal olid heinaliste waatamisega peale perenaise kohuste weel omad erikawatsused, mille peale ta oli weel linnas mõelnud, kui ta ostis roosaid, siniseid ja punaseid paberlaternaid ja raketta: Kõrboja Annal oli täna sünnipäew ja seda tahtis ta pühitseda laulu ja mänguga, pilli ja tantsuga. Sünnipäewa pidu pidi ühes olema ka tema uute kohuste, tema uue elu sissejuhatuseks, millest osa wõtma pidi kutsuma kõik ümberkaudsed noored ja kui wôimalik, ka wanad. Kôrboja järwe ääres pidi täna olema midagi selle jaanilaupäewa taolist, kus oldi esimest aastat siin metsas, kui elas weel onu Oskar. Mets pidi rôkkama, nõmm pidi paukuma, puude wahel pidid liikuma kirjud paarid, peegelläikiwal järwel pidid wilkuma leekide wirwendused.

Kõrboja Rein ei teadnud, et tema tütrel on täna sünnipäew, keegi ei teadnud seda, sest kunagi poldud kuuldud, et Kõrboja preili sünnipäew oleks jaanilaupäewal. Preili oli ainuüksi, kes teadis, et tema sünnipäew on jaanilaupäewal, tema üksi teadis, et tema oma jaanilaupäewalist sünnipäewa pühitseb Kõrbojal esimest korda, sest ainult kalendri muutmise tôttu oli ta pôhjuse leidnud oma sünnipäewa pühitseda sel tulede ja pidude päewal. Nii siis, täna tahab ta oma esimest jaanilaupäewalist sünnipäewa Kõrbojal pühitseda ja täna tahab ta seda teha kui täisõigusline Kôrboja perenaine ja otsaline. Sellepärast ehk ongi tal niisugune rutt heinaliste waatamisega.

Aga kuigi Kôrboja preilil täna sünnipäewa poleks, wististi ei jätaks ta siiski heinalisi waatamata, sest temal on wiisiks isa tallu jôudes wiibimata igalepoole minna, kôike näha, kôike kuulda. Eestegija

ja tööjuhataja Mikk nimetas teda nelipühis hulluks koeraks, kui ta nägi, missuguse püsimatusega ta sôna tõsises môttes ümber jooksis. Sulane Jaan oli preili suhtes pisut wiisakam ja heatahtlisem, sest tema ütles poolnaljatades:

„Nagu sipelgad teisel püksis, aewa punub, aewa pistab!"

Leenale ja Liisale tegi see ütlus hirmsat nalja, sest mida wôis preilist hullemat arwata, kui et tal palawaga püksid jalas, milles sibawad sipelgad. Aga kõige selle peale waatamata olid täna kôik heinalised, päilisedki, pisut nagu kräbedamad kui harilikult, sest kõik arwasid, et küllap juba preili heinamaale tuleb, niipea kui ta koju jõuab, ning kôik tahtsid ei tea miks sel korral kärmemad olla kui wana Reinu enda ees. Kui Jaan, kes preilil waksalis wastas käis, hobuse kopli oli lasknud ja teiste juurde läks, küsiti mitmelt poolt korraga:

„Kas tuli?"

„Tuli," wastas Jaan. „Ei see tulemata jää, kui tulema peab."

Ja nagu käsu peale seisis kogu heinamaa korraga rehawarre najal, Mikk isegi ei saanud muidu kui pidi seisma. Ja siis hakati uuesti tööle, hakati pisut suurema hooga, nagu tummal kokkuleppel, et preili warsti heinamaale ilmub ja teda peab pisut kiirema tööga wastu wõtma, sest kôik arwasid, et warem wôi hiljem, aga küllap wana Rein juba ohjad tütre kätte wiskab. Ainuke, mis kôiki môtlema pani, oli see, et preili mehele ei saa. Ükski ei osanud arwata, miks ta ei saa, aga kôik nägid, et ta oli aina üksinda, ja kôik arwasid, et olgugi preili, ometi on ta nii öelda naisterahwas ja mis kohapidaja on naisterahwas, liiatigi kui koht on niisugune nagu on Kôrboja.

„Mis ta ka rääkis?“ küsis Leena Jaanilt uudishimulikult, kui nad juhuslikult teistest pisut eraldatult töötasid

„Mis ta rääkis...“ osatas Jaan. „Mis ikka räägitakse. Kõigest rääkis.“

„Kas jääb nüüd teine kauemaks?“

„Kellele ta seda ütleb wôi kes seda talt küsis.“

„Mõtlesin, et ehk ise rääkis, jutu sees ütles“

„Küllab see juba räägib, aga kas ta ka midagi ütleb, see on teine asi,“ wastas Jaan nagu wastumeelselt, sest tuntawasti oli ta pisut turjas, et tema preilit sôidutamas käinud ja mitte mõni muu. Kui aga Leena waikis ja enam midagi ei pärinud, hakkas Jaanil omal keel kihelema.

„Küsis, kas täna jaanituld ka tehakse?“ ütles ta.

„Ja sina? Mis sina ütlesid?“ wastas Leena.

„Mina... Mina ütlesin, et küllap wist.“

„Ja tema?“

„Et kas pilli on?“

„Sa ütlesid, et on?“

„Ütlesin, et külas on.“

„Lubas teine ka tulla?“

„Küsis, kas pillimees tuleb?“

„Noh, ja sina?“

„Ütlesin, et ei tea, küllap wist, kui kusagil paremat pole.“

„Oleks wõind ju järele minna, kui preili tahab.“

„Eks wõi muidugi minna. Aga eks ôhtul näe.“

„Peaks heina kokku saama! Mikk ütles, et enne õhtale ei saa, kui hein küünis, tuleb kaks püha.“

„Mis Mikku rääkida, küllap tema juba oskab, nagu oleks ise peremees,“ ütles Jaan etteheitwalt, kuid tahes wôi tahtmata hakkasid Leenal kui ka Jaanil käed weel kärmemini käima, et warem ôhtule

saada. Nende tôttamine hakkas ka teistesse, nii et sel silmapilgul, kus Kôrboja uus perenaine ja otsaline heinamaale tuli, rehad aina wälkusid aga.

„Kas saate kuiwa loo täna ülesse?“ küsis Anna Mikult.

„Saame, preili!“ hüüti mitmelt poolt korraga wastu.

Aga see, mis nüüd tuli, tuli kõigile ootamata, tuli kui suur üllatus, nii et jällegi kogu heinama rehawarre najal seisis.

„Mitte enam preili,“ ütles preili, nii et kõik pidid kuulma, „waid perenaine. Tänasest päewast peale pole mina enam Kôrboja preili, waid Kôrboja perenaine, täna wôtsin ohjad oma kätte.“

„Aga kes saab peremeheks?“ küsis eestegija Mikk muigawalt, nii et kõik muhedalt wôi häbelikult naeratasid.

„Esiotsa jääb wana paigale, kuni uus leitud, ja mina täidan tema kohuseid,“ wastas Anna niisama muigawalt.

„Tähendab, preili on perenaine ja peremees korraga,“ jätkas Mikk.

„Nii see on ja nii see jääb, kuni uus peremees sisse tuleb,“ ütles Kôrboja perenaine.

Jaan sosistas Leenale midagi pükstest, nii et see heledalt naerma purskas.

„Mis sa naerad, Leena? Mis see Jaan sulle ütles?“ küsis noor perenaine.

Kôik waatasid Leena ja Jaani poole, kõik ootasid, mis nad perenaisele wastawad. Leena pöördus kôrwale ja kihistas, Jaan tegi loogu wôtma, seljatäit tegema.

„Preili paneb pahaks, kui kuuleb,“ lausus ta.

„Mitte preili, waid perenaine!“ hüüdis Anna naljatawa kurjusega, mis Jaanile sedawõrd julgust andis, et ta ütles:

„Ütlesin Leenale, et kui preili hakkab peremeheks ja perenaiseks korraga, siis peawad tal ka seelik ja püksid korraga olema.“

Heinamaa kõlas naerust.

„Just nii — seelik ja püksid korraga,“ wastas perenaine. „Muidu tänapäew ei saa, sest pükstekandjaist kipub puudus kätte.“

Wiimased sônad tõid jututooni tôsisema noodi, sest Mikk ütles meeletuletawalt:

„Kas kuulete, Leena ja Liisa, perenaine arwab sedasama, mis mina teile olen ütelnd. Pidage seda meeles.“

„Meile jatkub!“ hüüdsid tüdrukud wastu.

„Ärge tühja suurustage!“ maanitses Jaan ähwardawalt ja waatas Leena poole, aga tema pilgus ei tundunud wähematki ähwardust. Wististi pôhjenes see neiu naiiwseis sinisilmes, peenikeses pihas ja naerwas tedretähelises näos, mis näis ütlewat, et jäägu kôik ilma meheta, jäägu kõik wanaiks tüdrukuiks, küllap mina juba omale mehe saan. Liisa ei osanud enam nõnda naerda, wõib olla polnud ta kunagi nônda naerda osanud, sest temal oli priske punane nägu, hallid silmad ja tugew, töntsakas keha, mis murdis ükskõik mis tööd iga mehe kõrwal. Tema jalasääred olid jämedad ja tema piht ei tômbunud ka suurimail jõupingutusil kunagi looka, nagu Leena oma.

„Mis Leenal wiga,“ lausus Mikk, „tema sai alles kewadel leerist lahti, tema laulab alles „Nüüd paistab meile kaunisti.“ Aga oota pisut, warsti tuleb „See aeg on tôest ukse ees.“ Näe Liisa laulab juba:

„Ma püüan kôigest hingest" ja küll te juba kord üheskoos kôerutate: „Meil on ju püsti häda käes."

„Laulawad „Jeruusalem, sa püha taewa linn'agi" ära," aitas Jaan omalt poolt.

„Mikk," pööras perenaine eestegija poole, „minul oleks Jaani tarwis, kas te saate ilma temata loole wastu?"

„Muidugi saame," wastas Mikk, „peame saama, kui tarwis on. Aga parem oleks olnd, kui teda siia poleks lastudki enam, ainult nagu tööd ôrritama."

„Esteks polnud minu teha, ma polnud siis weel Kôrboja perenaine, sellepärast tuli ta," wastas Anna eestegijale.

„Kuule Jaan ae!" hüüdis Mikk, „perenaine tahab sind ära kutsuda."

„Ükskôik, ma wôin minna," wastas Jaan.

„Muidugi, sinule on see ainá ônneks, saaks niisama kôlksida," osatas Mikk.

„Kui perenaine käseb," wabandas sulane.

„Jah, mina käsen," ütles perenaine nii waljult, et kôik peaksid kuulma. „Mine koju, pane omale puhtamad riided selga, et sa külasse wôiksid minna."

Kuulajate kõrwad läksid kikki.

„Mine külasse, aga kui jôuad, mine ka Mädasoole, Metstoale ja Põrgupôhja — Katkule jõuad sa ometi minna — ja ütle kôigile, keda tead ja tunned, et nad tuleksid meie järwe äärde jaanitulele, sinna, kus waremalt kiik oli. Tulgu kôik, kes tulla tahawad, tulgu noored ja wanad, aga hoia sa, et pillimees tulemata ei jää..."

„Toon kas kaks wõi kolm neid," wastas Jaan.

„Too Lôugu Kusti oma wasikaga!" hüüti Jaanile.

„Toon, kui tahate," wastas see.

„Kes muidu ei taha tulla, sellele ütle, et mina lasen kutsuda," rääkis perenaine edasi, „ütle neile, et mina olen nüüd Kôrboja perenaine ja kutsun tuttawad ning wõerad Kõrbojale jaanituld tegema."

See môjus, see môjus kôigi peale, mitte ainult Jaani peale, kes aina kibeles ja kibeles minema. See môjus Miku, suwilise ja päilistegi peale, nii et kui perenaine ja Jaan heinamaalt olid läinud, siis rehawarred pôôsaste wahel ja puude all nõnda wälkusid, nagu nad polnud Kôrbojal wälkunud juba mitmelsetmel aastal. Loog aina lendas tuulepuhanguil, lendas nagu oma jõuga, oma tahtmisega käputäitesse, sealt puutaldadega reele, reelt hangu otsa ja hangu otsast hüppas ta sopsti küüni. Lendas ja kahises, hüppas ja kahises, ajas nagu ajawiiteks juttu heinalistega, ajas juttu ja lôhnas uimastawalt, nagu mõni karske neitsi, kui ta peseb jaanilaupäewa ôhtul oma noorilt liikmeilt tööhigi, paneb puhtad hilbud ümber ja läheb waatama, kuidas poisid tuld teewad, läheb kuulama, kas pill juba hüüab, et wõiks pehmeks tantsida tööga kangenenud keha.

7.

Koju jõudes asus Kôrboja perenaine wanale Madlile appi, kes küttis saunaahju ja kandis suurde katlasse ämbriga wett. Seni kui ahi tossas ja wesi katlas soenes, liikusid perenaise silmad ja käed toas ning ôues. Üks oli talle selge: ühe päewaga polnud wõimalik Kõrbojal midagi põhjalikku ette wõtta isegi tubades mitte. Ainult ühe toa, nurgapealse wastu rohtaeda, selle tegi perenaine pôhjalikumalt puhtaks, sest siin oli weel ôige kenasti wärwi põrandalaudel ja tapeedid seintel ôige asjad. Siia tahtis ta elama

asuda, sest see oli juba ammust aega nime järele tema tuba olnud ja sellepärast wähem tarwitatud. Seadis woodit, äigas aknaid, riputas neile puhtad riided ette, pani mône lille klaasiga kummutile, pistis sinna-tänna mõne halja oksa. Läks pärast ôue, wôttis luua ja töötas, nii et tolmupilwed keerlesid. Aitas sigadele rohtu kitkuda, seda katki raiuda, söögiks teha ja ette kanda. Pesi mingisuguseid riistu, kuhu wõiks tôsta suppi wõi kallata piima. Tegi ja toimetas, mis kätte juhtus, aga ühte ei teinud ta mitte: ei môelnud toidu peale, nagu tahaks ta täna elada ainult tööst ja tegemisest, pidust ja rõõmust. Wana Mousi katsus esteks perenaisele järele sörkida, aga peagi môistis ta oma teo asjatust, sest perenaisel polnud täna nähtawasti mingit môistlikku eesmärki, ta tellerdas mõtteta ühest paigast teise. Mousi istus wiimaks keset ôuet maha ja mõõtis oma wäsinud silmega perenaise samme, pärast laskis ta kõhuli ja sulus rammestunud laud, ainult aegajalt neid praotades.

Päike oli weel mõni hea süld ülewal, kui Kõrboja heinalised koju tulid ja leidsid, et saun on kuum ning wesi katlas palaw.

„Täna olid inimesed nagu jumala wälk," lausus Mikk.

„Jaanilaupäew, sellepärast," arwas suwiline.

„Uus perenaine, uus peremees, see on pôhjus," arwas Mikk wastu.

„Saaks jaanitulele!" hüüdis Leena.

„Sina läheksid ikka poolest ôhtupoolikust," wastas Liisa.

„Noh, perenaine, kas saun walmis?" küsis Mikk Madlilt, kui see toast tuli.

„Pole mina enam perenaine," wastas Madli, „olen ainult wabadik. Aga saun on walmis, kuum nii et kôrwetab, weega wõtke wôi karwa, noor perenaine ise tegi kõik."

„Toho tont!" hüüdis Mikk, „noor perenaine ise."

Töölised pidid ennast leilitama minema, kuid tuli pisut oodata: wana Rein ise oli esimest head wôtma läinud, taheti lasta tema enne wälja tulla. Naispere pidi wiimaseks jääma, sest temal oli toa ümber jooksmist, oli koperdamist köögis ja aidas ning tagatipuks laudas, kui tuli kari kellade kõlinal ja krantsi haukumisel.

Anna jättis töö ja toimetuse, kui tulid heinalised, ta laskis neid teha, kes olid Kõrbojal harjunud tegema, ja käis ise pisut ringi ning waatas, kust äärest siin küll peale hakata, kui siin kord hakkama saab. Ta läks rohtaeda, mille onu kord suurejooneliselt asutanud ja mis nüüd niisama suurejooneliselt raisku lastud minna. Nähtawasti on siin loomadki ajuti pidutsenud, puud katki tallanud, latwu napsinud. Pôôsad kaowad umbrohtu, mis lokkab kui meeletu. Nôges, ohakas, kobruleht ja takjas, putk, kastehein ning orasrohi, aianurgas tapud, mis roniwad mööda wardaid ja aeda. Juba langeb neile kaste, juba hakkawad nad uimastama ôhku, juba uimastawad nad sedagi, kes siin kônnib ja hingab. Kusagil laia pihlaka all wana pihastunud pink. Kõrboja perenaine katsub tema tugewust, katsub, kas kannatab weel istuda. Kannatab, perenaist kannatab! Tudiseb, wajub teisest otsast pisut madalamale, aga jääb peatama, jääb seisma, nagu wôtaks ta wiimase jôunatukese kokku. Perenaine istub, istub esimest korda omas talus, istub nagu istus ta siin aastate eest, paljude aastate eest. Jah, millal ta istus siin

wiimati? Millal ta istus samal pingil, sama pihlaka all, tundes, et ta istub Kôrbojal? Wiimast korda ta ei tea, ei mäleta, aga ta mäletab ühte korda ja talle näib, nagu olekski see olnud wiimane kord. Siis istus ta ja oli kuri, oli wihane, oli kuri häbi pärast, millele ei saanud leida seletust wõi põhjust. Ta oli see kord nii hirmus wihane häbi pärast, et ta kiristas hambaid, et ta môtles eluwôtmise peale, mõtles, et ta enam kunagi ei taha näha teda ega teisi inimesi, teisi mehi. Ta oli ônnelik, et ta teisel, kolmandal päewal pidi ära sôitma ja ta polnud enam kunagi segamata rôõmus, kui pidi tulema isatallu, kui pidi nägema neid paiku ja puid, kus ta oli olnud häbi pärast nii hirmus õnnetu ja kuri. Perenaine teab, et kõik oli läinud õnnelikult, ônnelikumalt, kui tema tol korral oskas aimata, aga ometi oli tal weel tänapäew nagu kahju siin pihlaka all, kus hakkas uimastama kastene rohi, et siis oli läinud kôik nii ônnelikult ja weel tänini polnud ta häbistajale, oma wihastajale südamepôhjas, olemuse üdis täiesti andeks annud. Suure risti:päewa hommikul, kui ta teda nägi panewat oma riided sinna mättale, kus tema, Kôrboja perenaine, hiljuti oli istunud ja kui ta nägi teda keset järwe päiksepaistel kollakaswalgel liiwapõndakul ringutawat oma keha ning kuulis teda nagu looduslikus rôômus hôiskawat, tundis ta oma kehas, oma südameerkudes sedasama kurjust ja häbiwalu, mis piinas teda tol korral, kui ta wirutas kättepuutuwa malakaga kuhugi meeletu hoobi ja jooksis märgade riietega kôigest jôust, hingeldamiseni, rammetuseni. Ta jooksis, nii et oksad weristasid ta paljaid sääri, kriimustasid ta nägu, käristasid palmikuist arunenud juukseid, jooksis kuni siiasamasse pingile langes lôôtsutades, märjad riided nagu wala-

tud ümber plikaliste, nurgeliste liikmete. Kuidas ta seda mäletab, kuidas ta iseennast selles mäletab! Ja täna, tuleb ta täna jaanitulele wôi jääb ehk tulemata nagu nelipühiski? Anna ei teadnud isegi, kas ta tema tulekut tahtis wôi mitte.

Kui Jaan oma ringreisult tagasi tuli, laskis perenaine endale sellest aru anda, küsis, kus ta käinud, keda näinud, kes tulla lubanud ja kas pillimees kindel. Alles lôpuks ütles ta.

„Ja Katku?"

„Ka seal käisin muidugi. Willu ütles, et eks näe, wanad ei tule."

„Miks?" küsis Anna, et aga küsida.

„Neil olla omalgi niipalju maad, et jaanitule asemeks jatkub, ütles wana Jüri ise mulle wastuseks," seletas Jaan.

„Ega see ometi tule," ütles wana Rein tütrele, sest ta oli teise kôrwaga Anna juttu sulasega pealt kuulanud. „Asjata oli üleüldse sinna minna."

„Olete riius wõi?" küsis tütar.

„Kas sa ise ei mäleta enam," wastas isa, „algusest saadik riius. Me käisime ju sinu ôndsa onuga esimesel aastal seal, sina isegi olid kaasas, tahtsime Katku ära osta wôi wähemalt neid heinamaid, mis tal jôe ääres meie heinamaade wastas, et nõnda Kôrboja krunti ümargusemaks teha. Seep see pôhjus ongi, sest ajast saadik kannab ta wiha, käib teine alati turjas. Meie sealkäimisest on üle kümne aasta aega, aga ei ole mina sestsaadik oma jalga enam üle Katku ukseläwe tõstnud ja ei ole Jüri ka Kôrbojal oma nägu näidanud. Nônda me wist suremegi."

Isa rääkides tuli Annale tôepoolest meelde, et nad kolmekesi millalgi Katkul käinud, kôrb hobune

oli neil siis sellesama wedruwankri ees, millega tal täna waksalis wastas käidi, tema istus onu ja isa wahel, jalad pisut kôweras, könksus, nii et nad sõites, kui wankriratas wastu puujuurikaid peksis, hirmsasti ära wäsisid, päris walutama hakkasid kohe. Seda walu mäletab Anna. Weel mäletab ta seda soont, millest nad enne Katkule jôudmist üle lokerdasid: seal kaswas palju kollaseid lilli, nôgu aina walus kollastest lilledest, muud ei tea ta sellest nôost midagi. Weel mäletab ta mingisugust madalat ust ja lôhna, mida ta kunagi waremalt polnud tunnud, mäletab nähtawasti Katku tubade elulõhna. Nüüd enam neid tube ei ole, sest Katkule ehitati uued hooned, tehti korstengi peale. Aga Katkul on ometi weel midagi, mida Kõrboja perenaine sellest külaskäigust saadik mäletab: see on poiss, suur poisiwolakas, paljad pruunid jalad, kuub särgi peal, pelglikud silmad, mis teda, Annat, aina wahiwad ja wahiwad, nagu tahaksid nad rääkima hakata, nagu tahaks poiss tal käest kinni wôtta ja wälja wiia päiksepaistele. See oli Katku Willu, Katku Jüri noorem poeg, kes käis kihelkonna- wôi ministeeriumikoolis, sest temast pidi saama kooliõpetaja wõi kirjutajaherra, ükski ei teadnud kindlasti, mis asjamees Willust ôige pidi saama. Nõnda hakkas Anna tutwus Willuga, hakkas isa ja onu juuresolekul, hakkas ilma sônalausumata, hakkas sellega, et Anna nägi Willut kohmetawat, nägi punastawat, et ta isegi wist kohmetas ja punastas, kui ta seisis isa ja onu wahel ning wahtis seda poisiwolakat, kellest pidi saama kooliôpetaja wôi kirjutajaherra.

„Ah nii kaua peab seda meeles," ütles Anna isale.

„Ei wana Katku Jüri unusta seda ei siin- ega seal-ilmas," arwas isa.

„Ega siis nüüd enam keegi ta kohta pole tahtnud," lausus tütar.

„Nüüd mitte, aga see aeg wôib uuesti tulla, Jüri teab seda, kardab teine. Ütleme, et Kôrbojal oleks jälle kord niisugune hakkaja peremees, nagu Oskar oli, mis sa arwad, kas ta neelud kohe Katku järel ei käiks, wähemalt nende jôeäärsete heinamaade järele. Aga mis oleks Katku ilma nende heinamaadeta? Mitte kui midagi! Seal ei wõiks ükski inimene elada, surgu nälga. Oskar pakkus ju ka tol korral neist heinamaadest sama palju kui kogu Katku siis maksis, pakkus lõpuks rohkemgi, pakkus lihtsalt jonni pärast ja rumalast peast, et aga neid kätte saada."

„Aga ikkagi ei saanud?"

„Tänapäewani poleks saand, kui ta oleks eland. Tema ise suri küll usus, et küllap Jüri pärastpoole nôrkub, raha wastu wõtab, aga mina ei uskund seda siis, ega usu ka nüüdki. Ka teised ütlesid, et ei Katku Jüri paindu, sööb ennem silku kui rangirinnuseid ja pingutab püksirihma, aga kohta ei müü miski hinna eest. Peaasi oli ja on weel praegu selles, et meie oleme teise nurga inimesed, wõerad, sisserännand ja nemad siin wõeraid ei salli, wôeras on nende silmas ikka naeruwäärt. Nemad arwawad, et kes inimene on, ei see oma kodust lahku, see ei lähe ilma mööda hulkuma, mööda maad leiba wõi kohta santima, teiste eest ära näppama."

„Eks nad ostnud siis ise Kôrboja ära, miks nad ta meie kätte lasid tulla," ütles Anna, keda isa seletused juba tõsiselt huwitama hakkasid.

„Neil polnd kellegil niipalju raha, et Kôrbojale wastu saada, sest kust nad siin seda raha pidid wõtma. Ka meil poleks seda raha olnd, kui Oskar

Wenemaalt pôleks toond. Seda teawad nemad ja seda nad just meile andeks ei anna tänapäewani. Mulle on nii mitu korda purjus peaga öeldud, et eks teenind siin raha ja ostnud Kõrboja ära, küll me oleks näind, kudas te oleks ostnud, aga wiga's nônda."

„Eks see ükskôik ei ole, missuguse rahaga osteti," arwas Anna.

„Juba ta siis ei ole, et nad nônda ütlewad," wastas Rein tütrele. „Nemad ei salli wôerast raha, peab oma olema, siin teenitud. Ja sellepärast arwan ma, et isegi kui Katku Jüri täna-homme sureb ja koha pojale jätab, temagi teda ei müü, meile mitte ei müü, olgu mône teisele ehk."

„On siis poeg selle poolest nii isasse?" küsis Anna, keda jutt isaga ikka enam huwitama hakkas. „Tema ei pidanud ju alguses kohta saamagi, ainult see sôda, see tappis wenna ja siis tuli tema, nelipühis räägiti mulle."

„Seda küll," ütles isa, „tema oli otsaga Tallinnas ja Tartus, Riias ja kis ta kus Wenemaal. Sealta'p ta need ilusad moodid kôik kaasa tõigi, kõik selle paristamise, wiinaajamise, joomise ja kaklemise. See oli ju kui arust ära, nüüd kuuldawasti on teine pisut taltsutatud, peale wangisistumist. Näe läks teine ju sinnamaale, et lôi teise omasuguse maha, andis pähe ja walmis. Aga nüüd teeb tööd, ainult kes teab kuniks. Lõhub Kiwimäe otsas kiwa, paugutab nii et mets lajatab, ainult eila ja täna pole kuulda, kas ôige ka heinale hakand teine. Käisin nalja pärast teise tööd Kiwimäel waatamas. Ei mina tema asemel küll seda teeks, jätaksin need kiwid sinna paika ja kaewaksin ennem kas wôi kraawi, weaksin muda liiwasossidele. Aga tema teeb, tema

ei jäta, meeletu nagu ta on. On inimesi, kes ühtegi asja muidu teha ei saa, kui kaotawad aru, niisugune inimene on tema. Asutas omale töökoja, pidi ei tea mis ära tegema, aga nüüd roostetawad tööriistad lôksudes, tööd ei ole, ei tulegi, sest pole kohta, kust ta tuleks. Ehitas keldri, mis oleks paras Kôrbojale, aga mis teeb Katku niisuguse keldriga? Mitte kui midagi. Ei osand wiinast saadud raha kuhugi paremasse paika panna. Nüüd on Katku endine wana Katku, ainult keller on teisest ilmast pärit. Inimesed hüüawadki teda ennast mitte enam Katku, waid Keldri Willuks, niisugune keller on nüüd Katkul."

„Muidugi môtles ta ka teised hooned niisama teha, nagu tegi töökoja ja keldri," tähendas noor perenaine.

„Olgugi nii, aga milleks seda?" küsis isa wastu. „Mis teeb Katku niisuguste hoonetega, Katku pole ometi môni Kõrboja? On Katkul metsa? On tal pinda, kust oleks hôlbus uut pôldu juurde teha? Ainult see Kiwimäe, see on ka ainuke paik, seal on mulda. Aga kes teeb ta puhtaks? Ja kes laseb selle weelombi mäeotsast kuiwaks? Jõgi on ju kaugel, kuigi ehk kukkumine hea. Wanamehel on täiesti ôigus, kui ta kirub, et poeg tühja tööd teeb, tuult tallab, nagu ta ütleb."

Oli kuis oli, aga Kõrboja perenaisele hakkas see tuuletallaja ikka enam ja enam meeldima. Ta oli omasuguselt arutu, nagu oli seda onu Oskargi, kui ta tuli ja ostis Kôrboja wôi nagu on tema ise, kui ta otsustas hakata Kõrboja perenaiseks. Mis ta siit lootis? Mis teda Kôrbojaga sidus? Mingisugune loomusunnilik aje, mis oli wägewam môistusest ja nähtawaist tôsiasjust. Oleks ta ebausklik, siis wõiks ta arwata, et keegi on ta ära teinud, et keegi on

sônad talle peale lugenud ja et tema ei pääse kunagi neist sõnust ja Kôrbojast.

8.

Peale päikse loojaminekut wôis juba iga lollgi Kõrbojal aru saada, et täna pole harilik laupäewaõhtu, waid on jaanilaupäew. Ka muidu walgendawad saunast tulles meeste särgid ja naiste jakid ning punetawad ôhetawad näod, muidugi pannakse peale sööki paremad hilbud ümber, kuulatatakse, seisatatakse nagu aru pidades ja minnakse siis kuhugi. Igal harilikulgi laupäewa õhtul wõib kari nagu tänagi karjaaias magada ja lehmad wôiwad mäletsedes tilksutada waikist kella; hiline kägu wôib nômmes kukkuda, nagu oleks päike alles suures kôrges ja laulurääastas wõib lugusid lasta, nagu tahaks ta nômmes ööpiku aset täita, — aga ei kunagi muul laupäewa ôhtul lähe mehed asjatundliku näoga pinumaale otsima tõrwikaid, mõnda wana tôrwatünni wõi tulirauda, nagu oleks kewadine suurwesi, kus luhal raiutakse tulega kala. Ei, niisugused asjad wôiwad sündida ainult jaanilaupäewal. Mehed wõtawad puupakud õlale, wiskawad haokubud selga, nagu oleksid neil mustad tööriided ümber ja ei mitte puhtad pühapäised. Teewad ja talitawad, peawad aru, nagu oleks neil käsil mingisugune tôsine töö ja ometi teawad nemad ise, teawad teised, teawad tüdrukudki, et meestel on aina nali, aina lôbu, et mehed möllawad, nagu oleksid nad äkki kôik hulga nooremaks saanud. Jaanist ja suwilisest pole rääkidagi, isegi eestegija Mikk kõnnib täna kiiremalt, kergemeelsemalt, isegi tema tômbab haokubu selga ja kahmab ôletuusti tule hakatiseks kätte. Tuleb

Wana Reingi, annab nôu, juhatab midagi, nagu kardaks ta, et ehk läheb muidu kuidagi wiltu.

„Tehke aga keset platsi, muidu rikub puud ära,“ ütleb ta.

„Täna pole seda karta,“ wastab Mikk, „Ilm on nii waikne, et tuli pôleb puude wahel nagu küünal otse wastu taewast.“

Leena jookseb kui püüpojuke, tema piht painodub pajuwitsana ja tema silmad aina särawad ja särawad, kui ühes perenaisega wôtab nöörid, laternad, küünlad ja weel midagi muud, mis peab taewa lendama. Niisugust jaanituld pole ta kunagi teinud, pole ka näinud, ei siin ega mujal, ei enne leerimist ega peale seda. Sellepärast on ta huulil meemaik, kui ta wahetab ükskõik mis tähtsuseta sõna Jaaniga, kel on täna manisk ees ja kamassid jalas.

Järwe poolt kostsid juba hõisked ja huilgamised, kui Kõrboja omad kodunt minema said, nad saidki sellepärast nii ruttu, nii-öelda üle pea-kaela minema, et järwe poolt kostsid juba hôisked ja huilged.

„Juba otsaga seal!“ kilkas Leena.

„Juba seal!“ wastas Jaan.

Kôrboja perenaise peale oli langenud mingisugune nukker waikus, nagu polekski ta rôômus, et ta on täna esimest päewa Kõrbojal perenaiseks ja et ta perenaisena pühitseb täna esimest korda oma sünnipäewa jaanilaupäewal. Ta oli isaga juttu ajanud, ta oli liig palju rääkinud Katku Willust, kes kui arutu Kiwimäel lõhub kiwe ja see wôttis temalt tõsise jaanilaupäewa rõõmu. Isa oma sõnadega manas esile mingisugused nimetud warjud ja need hakkasid liikuma Kôrboja hoonetes nagu elawad olewused. Liikus onu Oskari wari, liikus tema noore

naise wari, kes pôgenes salaja, südaööl, pôgenes tuule ja tormiga, põgenes wihma ja kõuega Kõrbojalt, kui oli matnud siia surnuaeda oma esimese pojukese. Miks onunaine põgenes ja mis sündis peale seda, kui ka onu Kôrbojalt ära sõitis, oma noorele naisele järele, seda Anna ei tea, pole kunagi lähemalt kuulnud, üks on ainult kindel — ei üks ega teine näidanud oma elawat nägu enam Kõrbojal, isegi onu Oskar mitte, sest tema leiti paar nädalat pärast ärasôitu surnuaialt oma pojukese hualt. Anna mäletab, mis isa tol korral wennanaisest oli öelnud, kui wend temaga esimest korda siia sõitis, näitama oma môisa. Ta oli öelnud, et ei sellest küll Kôrboja perenaist saa, liig nääpsuke teine, laulab toas, mitte metsas, läheb kõndima põllule, aga jalga nômmele ei tôsta, nagu elaksid seal kurjad waimud. Isa sônad olid rutem täide läinud, kui keegi oli aimanud, isa isegi polnud rääkides aimanud, et tema sônad nii ruttu täide lähewad.

Niisugused warjud liikusid Kõrboja perenaise hinges, kui ühes kilkawa ja pôlewa Leenaga wôttis kirewad laternad ja küünlad, wôttis pikad nöörid ja raketidki, et neid wiia järwe äärde jaanitulele, mida pidi tehtama sinnasamasse, kus pidutses kord onu Oskar oma noore naisega. Aga waewalt aimas keegi, et Kôrboja perenaise hinges liikusid warjud, sest tema tegi kôik wôimaliku, et ükski neist midagi ei märkaks. Waewalt oleks keegi märgates midagi mõistnudki, sest mis puutusid neisse Kôrboja minewiku warjud. Wôib olla oleksid nad isagi külmaks jätnud, sest Kôrboja ise oli nad tema hingest kulutanud, ta oleks wististi kulutanud need warjud Anna endagi hingest, kui ta oleks elanud kogu selle waheaja Kõrbojal. Poolpime, poolkurt Madli, see oleks

ehk wôinud Annat mõista, kui ta juba tol ajal oleks elanud Kôrbojal, aga tema tuli siia hiljem, alles hiljuti. Pealegi oli asjata teda arwesse wôtta, sest tema ei läinud järwe äärde jaanitulele, tema üksi jäi täna ôhtul koduhoidjaks. Kôik läksid, karjapoiss läks, wana Rein isegi läks, aga Madli ei läinud, sest tema jäi Kôrboja lukuks.

Kui Kôrboja rahwas järwe äärde jôudis, oli siin juba hea summake inimesi koos, kuipalju just, seda oli raske öelda, sest ainult môned poisid seisid loodetawal jaanitule-asemel keset mäenukki, kuna suurem hulk, iseäranis naispere, mööda mändide alust kirjendas. Seal oli juttu ja naeru, seal oli hüüdmist ja huikamist. Järwelt kostsid aerude löögid, poiste naer ja neiude kiilumine, kes kartsid nähtawasti uppumist, lootsiku ümberminekut, wôi läigitas sõudja neile môla otsast mône tilga wett.

Mäenukil prantsatasid wastu maad haokubud, kolisesid puupakud ja halud, tümises tõrwatünn, kui teda pika lati otsa kopsiti, mille püstitamiseks juba proowitud auk walmis. Jaan seadis tulirauda warda otsa, ehk küll Mikk arwas, et mis ta tühja sellega jändab kui on tõrwatünn tôrwikutega käepärast. Aga Jaan ei kuulanud Miku sõna, täna ei kuulanud Jaan Miku, eestegija, sõna mitte, sest ega Mikk ometi jaanitulel môni eestegija olnud. Jaan seadis kangekaelselt tulirauda warre otsa ja ei pannud teiste sônu mikski, sest temal olid tulirauaga omad plaanid, mida ei teadnud keegi, wahest ehk ainult Leena, see wist küll, sest tema aimas Jaanis rohkem kui teised teadsid. Leena teadis, et Jaan püstitab tulirauawarda lootsikupärasse, nagu läheks ta kewadel suure weega luhale kala raiuma, püstitab raua, süütab tõrwikud pôlema ja aerutab keset järwe ühes

pillimehe ja Leenaga, ühes mône teise poisi ja tüdrukuga. Järw on kui elus peegel, aga Jaan aerutab mööda järwe, paneb wee wirwendama, ajab liikumisega tule tuliraual leegitsema, nii et leegid paistawad wee wirwenduses kui käharad juuksed, mis laotatud järvepôhja. Jaan ise ei tea seda, kui ta aerutab leegitsewa tulega mööda peegelwaikist järwepinda, aga kaldalseiswad näewad, Kõrboja noor perenaine, kes pühitseb täna teiste teadmata oma sünnipäewa, see näeb, et keegi laotab järwepôhjas oma lôômawaid lokke, kui aerutab Jaan, laulab Leena ja üürgab pill — rõkkab Lôugu Kusti „wasikas."

Weel enne kui Jaan aerutama sai, tõusid mäenukilt leegid pragisedes ümbritsewate mändide wahel: Mikk oli ôletuusti pôlema süüdanud ja selle kuiwade haokubude alla pistnud. Tôrwatünni seadmine wõttis pisut rohkem aega, see hakkas särama alles siis, kui haokubud olid oma kõrgemad leegid juba taewa paisanud. Nende leekide walgusel paistis, et nööri seoti mändide wahele ja et nööri külge riputatud paberlaternatega piirati tantsuplatsi, kus ümber sügelesid mitukümmend paari noori jalgu. Olid tulnud kôik, kellele Jaan sôna wiinud, oli tulnud palju neidki, kellele Jaan mingit sôna polnud wiinud, olid tulnud sellepärast, et nad teisest wõi kolmandast suust kuulnud rattal kihutawa Jaani sõnu. Ringis tulede ümber ja kaugemal mändide all ning tantsumurul seisid noored ning wanad, paljud Kõrboja perenaisele nelipühist saadik nähtud ja tuttawad, paljud wôhiwôerad, keda ta warem kunagi pole näinud wôi kuigi näinud, siis unustanud. Kôik on tulnud, kõik on siin, ainult Katku omad puuduwad, Willutki pole näha. Puudub ka Kuusiku sauna Eewi, nagu oleks ta millegi pärast Katku omadega

kokku rääkinud, et mitte jaanitulele minna, kui Kôrboja perenaine kutsub. Aga tôepoolest pole Eewi Katku omadega ei täna ega eelmisil päewil kokku saanud, et nendega mõni sôna wahetada, ta pole nii mõnelgi päewal Willutki enam näinud, sest see rassib oma wabad tunnid Kiwimäe kiwidel. Eewi murrab peres tööd teha, tasub sauna päewi, ja poega hoiab kodus ema. Wiimased päewad on ema haige ja sellepärast on saunas kôik ui-ai, kui Eewi ôhtuti koju tuleb, nii et temal muud üle ei jää, kui ööseti koduseid töid teha. Ka täna teeb ja rahmitseb ta ja ei môtlegi Kôrboja jaanitule peale, sest kui ta perest koju tuli ja emale Kôrboja Jaani sõnatoomisest rääkis, ütles see oigades:

„Mis jaanituli see sinul weel on, sinu jaanituli on juba kiigus. Las teised lähewad, las teised tômbawad, kuni nad ka oma jao saawad, ega enne keegi kuula."

Ka Eewi ise arwas, et las teised minna, las teised tõmmata, tema peseb kodus lapse pesu ja kohendab muud tühja-tähja, ilma milleta elus läbi ei saa. Ja nônda jäigi ta koju ja ei läinud Kôrboja jaanitulele, kui kutsus noor perenaine.

Eewi môtles, et kui täna ôhtul tuleks Willu, kui ta ometi tuleks, siis ei môtleks ta enam kordagi Kõrboja jaanitule peale, ei môtleks, et Kõrboja järwel on lootsik ja et järwe ääres hüüab Lõugu Kusti kolmereaga pill ning keerlewad paarid. Aga Willu wiibib tulekuga, Willu laseb kaua oodada, nagu istuks ta ka jaanilaupäewa ôhtul Kiwimäel oma lôhutud ja lôhkumata kiwide keskel. Kui Eewi küllalt oodanud, kui kesköö juba tööga mööda saadetud, alles siis hakkab ta uskuma, et Willu jääb hoopis tulemata, et Willu jääb ehk tulemata Kôrboja pere-

naise sônade pärast, mis see saatis sulasega külasse ja perest perre. Tööst wäsinuna heidab Eewi magama, aga uneski weel mõtleb ta oma ilmsi olnud mõtteid ja ei saa täielikku rahu. Mõtleb Katku Willu, oma lapse isa peale, mõtleb ka Kõrboja preili, praeguse Kõrboja perenaise peale ning tema unistel, pöörastel mõtetel pole otsa ega piiri, nad liiguwad kui painajalised nägemused.

Aga mis puutuwad Kuusiku sauna Eewi nägemused neisse, kes teewad jaanituld Kõrboja järwe ääres, nad ei puutu peaaegu Katku Willussegi, kes kaua kõheles, kas ka minna wôi koju jääda. O, Katku Willul olid Kôrboja jaanituiega kohe omad kawatsused, niipea kui ta kuulis sulase Jaani suu läbi perenaise sõnu. Temal olid kohe jumal teab miks niisugused kawatsused, et Kõrboja jaanitulest ei peaks midagi tulema, sest tema, Katku Willu, tahab kôigile pussi mängida. Tema on nüüd jällegi kodus, ta on oma wangipäewad ära istunud ja tahab kõigile tôendada, et tema on endiselt waba ning wôib teha mis tahab, kuigi see käiks wastu kogu kôrwenurgale. Willu tahaks nimelt nônda teha, et Lôugu Kusti oma „wasikaga“ mitte jaanitulele ei läheks, waid jääks Katku Willu juure, rüüpaks tema pudelist, ajaks temaga juttu. Lobiseks temaga wôib olla seni kui ta unustab Kôrboja perenaise saadetud sõnad ja mängib pilli Katku Willule, nagu oleks tema juures jaanituli ja nagu pühitseks tema täna oma sünnipäewa kirewate paberlaternate ja rakettidega. Lôugu Kusti rüüpabki Katku Willu pudelist ja ajab temaga juttu, nagu oleks tema pidu peremees, mida pühitsetakse täna Kôrboja järwe ääres, aga sinna minemata ei saa ta ometi jääda, sest täna mõtleb Kusti rohkem Kõrboja perenaise kutse kui Katku

Willu pudeli peale. Pudelist paneb Kusti omale ainult paraja auru pähe ning läheb siis, läheb ja käristab oma „wasika“ nahklôôtsa, nii et keeled winguwad, mängib niisuguse hoo ja waimustusega, nagu oleks piduperemees ise ta pea soojaks kütnud, et ta mängiks oma ilusamad lood.

Nônda on Katku Willu lood ja asjad selle jaanitulega, mida tehakse Kõrboja järwe ääres männikus. Willu oleks jaanitulelt Lôugu Kusti „wasika“ wõtnud, aga ei saanud, ja muud sellelt jaanitulelt wõtta ta ei katsugi, sest sel oleks nii hirmus wähe môtet. Willu kuuleb, kuidas Kusti mööda teed oma pilliga läheb, sest pill hüüab ja teda on ilus ja armas kuulata, kui ta läheb ühes Kustiga, rihmapidi selle kaelas, hüüab, nagu kutsuks ta täna kôiki, kel kõrwad on kuulda, Kôrboja jaanitulele — kutsub Katku Willutki, Willu tunneb, et kutsub. Ja ta mõtleb, et mis õige oleks, kui ta läheks, mis oleks, kui ta läheks nagu teisedki ja nagu poleks ta kunagi katsunud Kustit oma pudeli juure jätta, sest miks ei peakski ta minema, pole ta ju ei ühelegi teisele ega Kustile endalegi lausunud oma kawatsusest, kui ta selle teelt tabas, et teda oma pudeli juure kutsuda. Willu kuulab Kusti pilli, mis läheb mööda teed mändide wahel ja ta mõtleb ainult Kôrboja jaanitule peale, mida tehakse järwe ääres, ning kordagi ei tule talle Kuusiku sauna Eewi oma pojaga meele, kes peseb lapse pesu ja kelle môtted on aina Willuga.

Miks see küll oli wôi kuidas see tuli, aga äkki ei kuulatanud Willu enam Lôugu Kusti pilli, waid pistis selle asemel jooksu — jooksis Kustile järele. Jookstes tundis ta, et pudel luud-kondid pehmemaks teinud kui ehk täna õhtul waja, et täna õhtul

oleks pidanud luid-konte pehmendama ainult sauna leil, sest Willu jookseb ju Kõrboja perenaise sônade järele, mida see saatis sulase Jaaniga. Jookseb kõigest hingest, jookseb hingeldades, kuni ta saab Kusti kätte ja läheb ühes temaga jaanituleliste sekka, môlemad parajad mehed, môlemad ammu oodatud. Aga Willu ei söanda hästi tükkida esirinda, ei söanda seda oma sooja pea peale waatamata, tema astub ette alles siis, kui otsitakse meest, kes oskaks rakette lasta. Ôigem, isegi siis ei astu ta ette, sest mis puutuwad temasse Kõrboja perenaise raketid, teda kisutakse esile, sest tema on mees, kes kôik môistab, kõik wõib, miks siis mitte raketti lasta. Nõnda saab Katku Willu Kõrboja perenaisega kokku rakettide juures, saab kokku ja teretab teda pelglikult ja wiisakalt, nagu poleks ta ikka mitte weel perenaine, waid peenike Kôrboja preili, kes käib jälgi tegemas järweliiwal ühes poolkurdi ja poolpimeda koeraga. Willu ei julge Kõrboja perenaisele kättki pakkuda, ta kergitab ainult mütsi ja tahaks peaaegu küsida, et mis preili soowib wôi käseb, aga perenaine ise astub tema juure, waatab talle otsa leegitsewa jaanitule walgusel, sirutab talle käe ja ütleb naeratades.

„Wanu tuttawaidki näha. Küsisin juba teie järele, et kuhu te olete jäänud, miks teid kunagi teiste hulgas pole.“

Kôik nägid, kes seisid jaanitule ümber, et Kôrboja perenaine ise andis Katku Willule kätt, ja kôik kuulsid, et perenaine nimetas Willut oma wanaks tuttawaks. Perenaine oli ka paljuid teisi kättpidi teretanud, ta oli neid juba nelipühis teretanud, aga kedagi polnud ta nônda nimetanud wanaks tuttawaks, Willut üksi nimetas ta nõnda, kui ta andis

talle kôigi ees jaanitule juures käe. Ja kôik tundsid korraga, Willu isegi tundis, et sest pole ehk midagi, et ta on üle aasta wangis istunud mehe mahalöömise pärast — et ta on purjus peaga teiwast tarwitanud, kui teine tuli pika pussiga.

„Kõik kinnitawad, et teie oskate rakette lasta," ütles Kõrboja perenaine Willule.

„Küllap ma juba seda oskan," wastas Willu, „aga kus neid lasta?"

„Mis teie arwate?" küsis perenaine.

„Mina," ütles Willu ja môtles pisut. „Kui need minu raketid oleks, kui see oleks minu tegemine, mina laseks järwel," ütles ta lõpuks,

„Kuidas järwel?" päris perenaine.

„Lootsikust," seletas Willu.

Selle môtte peale polnud keegi tulnud, selle mõtte peale tuli ainult Katku Willu ja Kõrboja perenaine oli tema môttega kohe päri, kôik olid tema mõttega päri.

9.

Kui Kôrboja Jaan esteks oma tulega mööda järwe aerutas ja kui lôômawa tule all Leena ühes paari teise tüdrukaga laulis, siis ei teadnud keegi, et Kôrboja järwel wôib olla midagi ilusamat, Kôrboja perenaine isegi ei teadnud, sest tema nägi siis järwe pôhjas leegitsewaid lokke. Aga kui Katku Willu rakettidega ja muude tarwilikkude asjadega kolinal lootsikusse läks, kui ta küsis, et kes tahab kaasa sôita ja kui ei olnud kedagi, kes kohe oleks wastanud, nii et Kôrboja perenaine ise ette astus ja ütles, et kui keegi ei lähe, siis ehk Willu teda lubab tulla, ning kui nad nônda kahekesi kaldast eemale aerutasid, keset järwe ujusid, kust nad wae-

walt weel teiste silma puutusid, jah, kui see kõik oli sündinud, siis môistsid kaldalejääjad, et Jaani sôit polnud midagi Katku Willu sõidu wastu, kes sõitis ainuüksi Kôrboja perenaise ja rakettidega. Sõitis waikselt ja salalikult, sõitis pillita ja lauluta, sôitis nagu istuks ta jaanipäewal kirikus, sôitis nii, et kuuldawasti ainustki sôna ei wahetatud paadistujate wahel. Jaanil polnud wähematki aimu, et nônda sôita tohib, kui istud üksipäinis lootsikus Kôrboja perenaisega. Alles siis, kui lootsik kaldast juba kaugel, kui wôis näha ainult weel mingisugust tumedat liikuwat kuju weepinnal, kostis nagu rääkimine, aga ükski ei kuulnud, mis räägiti, ühelgi polnud nii terawad kõrwad. Ainult keegi, kes oli sel silmapilgul teisel pool järwe, kes seisis terawal maaninal, mis lôikab järwe sisse, see oli kuulnud, et polnud Kôrboja perenaise ja Willu wahel muud juttu olnud kui aga ainult:

„Mis te arwate, kas aitab juba?“ küsinud Willu aere seisma jättes.

„Ehk aitab,“ wastanud perenaine.

„Siis hakkame peale,“ öelnud Willu.

„Hakake,“ öelnud perenaine.

„Aga siis peaksite teie minu asemele tulema ja mina sinna, kus teie, lootsikupärasse,“ arwanud Willu.

„Hea küll,” lausunud perenaine.

Ning nüüd tômmanud Willu aerud sisse ja tôusnud püsti, sest ka perenaine olnud juba jalul ja kätest kinni wõttes läinud nad kõikuwas lootsikus teineteisest mööda, mis nähtawasti Willu tuikumise tôttu nõnda waaruma löönud, et perenaine hirmu pärast kiljatanud. See kiljatus oli ainukeseks märgiks kaldalseisjatele, et paadis pole kirikulised kallil

pühapäewal, waid on pidulikud inimesed, mehed ja naised wististi segi. Kaldalseisjad arwasid, et Kôrboja perenaine ja Katku Willu naljatawad niisama, nagu teewad seda külapoisid ja tüdrukud, kui nad sôidawad üheskoos järwele, sõidawad ja waarutawad meelega lootsikut wõi läigitawad môlaga jahedat wett, nii et kiljatusi on kogu nômm täis. Aga Kõrboja perenaine ja Katku Willu ei naljatanud koguni mitte ja sellepärast oli perenaisel pisut piinlik ja häbi, et ta oli lootsikus olles kiljatanud, nagu oleks ta môni külatüdruk, kellele läigitatakse mõlaga järwewett.

Kuid ei enne ga pärast kiljatanud enam Kõrboja perenaine, ta istus ja ei paotanud oma suudki. Isegi siis, kui lendas esimene sisisew ja paukuw tulilind wastu öiset taewast, ei teinud ta häält, waatas ainult — waatas üles taewa poole, kus praksus kirew tuli, waatas alla järwe, kus süttisid igal paukumisel uued wärwid, uued wirwendused ja warjundid, aina süttisid ja kustusid, nagu sügisööl tähed taewas. Millegi pärast waldas jällegi Kôrboja perenaise hinge waikne nukrus, nagu liiguksid seal hiljutised kurwad warjud, Kõrboja warjud. Nii hirmus ruttu ja ootamata süttisid järwepeeglis tuled ja wärwid ja nii hirmus ruttu kustusid nad jällegi, nagu pôgeneksid nad millegi eest, nagu pôgeneksid nad järeltulewate tulede ja wärwide eest! Aga Kõrboja perenaine tunneb täna, et pole hea, kui kustuwad nii ruttu süttinud tuled ja mänglewad warjud, sest tema otsib, tema ihkab püsiwamat, tema môtleb millegi peale, millel oleks osa jäädawusest, kas wôi igawikust.

Willu ei lausu sônagi, tema sepitseb ainult, nagu pooleks temal millegi muuga tegemist ega saaks tema millestki muust osa.

Willu sepitseb omale tulihända, kelle tahaks saata õnne järele, aga kõik nad tõusewad enne lendu, kui meister jôuab neile öelda, kuhu, kuidas wôi millal. Kôrboja perenainegi, kes ainuüksi on Willuga waaruwas lootsikus, näeb, et mees sepitseb midagi, mis lendaks nagu ônne järele wastu pimedat tühjust, näeb, aga ei ütle midagi, waatab, aga ei lausu mehele sônagi, kui see sepitseb ônne-tulilindu. Paari kaupa lendawad tulihännad Katku Willu peost: ikka wilksatab üks järwe ja teine öisesse taewa ning waikides waatleb neid Kôrboja perenaine, kes istub lootsikuninas. Ainuski hüüe, ainuski waljem sôna ei tôuse lootsikust wastuseks kaldaltkostwaile rôkatusile, kui praksuwad järwe kohal sinised, roosad ja lillad leegid.

Weel siis, kui kôik raketid lastud ja kui oleks aeg aerud wõtta ning kaldale tagasi sõita, seisab Willu lootsikupäras norus peal nagu aru pidades.

„Kôik?" küsib Kôrboja perenaine.

„Kõik," wastab Willu wirgudes ja pöördub küsija poole. „Me peaksime nüüd jällegi kohad wahetama," lisab ta juure.

„Milleks," ütleb Kõrboja perenaine. „Istuge sinnasamasse ja tüürige, mina aerutan."

Willu kuulab sõna ja istub. Ta on täna üleüldse wäga sõnakuulelik ja allaheitlik.

„Kuhu sõidame?" küsib ta.

„Seda jätan teie walida," wastab Kõrboja perenaine.

Willu môtleb kaldale tüürida, aga ta unustab oma kawatsuse, sest Kôrboja perenaine küsib temalt:

„Kas teie jääte nüüd Katkule peremeheks?"

„Esiotsa jään siia, aga peremeheks mitte, isa on peremees," wastab Willu.

„Aga pärast, kui isa enam ei ole?“ küsib perenaine edasi.

„Pärast isa — wististi jään,“ ütleb Willu.

„Ja mina jään Kôrbojale perenaiseks, tänasest päewast saadik jään Kôrboja perenaiseks, nii et oleme naabrid.“

„Tähendab — isale abiks,“ ütleb Willu.

„Ei, isa andis koha kôigega minu kätte, tema ei taha enam millegagi tegemist teha,“ seletab Kõrboja perenaine.

„Aga kes saab siis Kôrboja peremeheks?“ küsib Willu asjalikult. „Ega siis niisuguse suure koha peal ilma peremeheta läbi saa.“

„Kes Kôrboja peremeks saab, seda maa weel praegu ei tea,“ wastab perenaine ja tema hääles on midagi, mis Willule meele tuletab, et tema weidi ettewaatamata talitas, kui ta küsis Kõrboja peremehe järele, sest see pole ometi mees, keda kui sulast kaubeldakse, waid tema tuleb ise, tuleb kosjateel, tuleb magusate wiinade ja kelladega aiskade otsas, kurinatega hobuse kaelas.

„Andke andeks, preili,“ lausus Willu, „ma küsisin rumalasti, ma poleks pidanud küsima, kes saab Kõrboja peremeheks.“

„Miks mitte?“ küsib perenaine wastu.

„Preili tölkab mind,“ wastab Willu. „Preili heidab Kôrboja peremehega nalja, aga mina küsisin tôsiselt.“

„Te olete täna üleüldse liig tôsine,“ ütleb perenaine.

„Mis wana inimene weel kilkab,“ arwab Willu.

„Wôi wana!“ osatab perenaine ja küsib siis: „Kui wana te õige olete?“

„Kewadel sain kakskümmend üheksa,“ wastab Willu.

„Aga mina saan just täna kakskümmend seitse," ütleb perenaine.

„Ah sellepärast ongi see pidu, laternad ja kõik," taipab Willu.

„Sellepärast ja weel sellepärast, et hakkasin täna Kõrboja perenaiseks," seletab preili ja naljatab siis: „Lasksin kõik ümberkaudsed mehed kokku kutsuda, ehk leidub nende seas mõni, kes tahaks Kõrboja peremeheks hakata."

Willu naerab. Willu tunneb, et meeleolu hakkab lôbusamaks muutuma, Willu tunneb, et ehk polegi nii wäga tarwilik kramplikult warjata oma kerget joobumust ja et ehk oleks hea, kui ta oleks pisut rohkem joobnud, sest siis kaoks tal ehk see piinlikkus, millest ei saa lahti Kôrboja perenaise seltsis.

„Ärge naerge," manitseb perenaine Willut, „ega see ometi naljaasi ole Kôrbojale peremeest leida, kes ka tôesti peremees oleks."

„Muidugi, naljaasi pole see mitte," wastab nüüd Willu tõsiselt, „sest nônda kui tänini ei wôi Kõrbojat pidada, kui teda üleüldse pidada. Mina teda küll nônda ei peaks."

„Aga kuidas teie teda peaksite?" küsib perenaine.

„Kuidas mina teda peaksin?" küsib Willu wastu.

„Jah," wastab perenaine, „mis teie teeksite minu asemel Kôrbojal? Wõi ütleme parem nônda: mis teie teeksite, kui teie oleksite Kôrboja peremees?"

„Seda on üks, kaks, kolm ju raske öelda," arwab Willu, „selle peale pole ma kunagi môelnud."

„Aga siis môtelge, môtelge täna ôhtul, môtelge siin lootsikus, môtelge ühes minuga, aidake minul môtelda, sest mina pean seda teadma ja mul pole

kedagi, kellega nõu pidada," rääkis perenaine ja Willule hakkas paistma, et ta ei naljata.

„Mina," lausus Willu, „mina seaksin kõige pealt hooned korda, et kõigel, mis Kôrbojal on ja liigub, oleks ulualune, kõigel — inimestel, loomadel, tööriistadel, materjalil."

„See nôuab raha," wastas perenaine, „kust wõtate raha?"

„Laenaksin, kui muud nôu ei leia. Laenaksin, ütleme, pool miljoni, muidugi hakatiseks, sest Kõrboja kannab ju rohkem," seletas Willu edasi; teda hakkas Kôrboja asi pisut juba huwitama.

„Noh, ja edasi?" küsis perenaine.

„Edasi... Weel tänawu ostaks uued pôllutööriistad, masinad, paar hobust ja sügisel tõmbaks söötijäänud pôllud ümber, talweks hauduma. Sügisel teeks ehk uut põldu juurdegi, sest seda wôib ju Kôrbojal küll ja küll. Jätaks wanad, kôrged liiwasossid maha, istutaks wôi külwaks sinna kas wõi männid peale ja alt madalamast maast teeks uut pôldu juurde, sest mis on Kôrbojal wiga uut maad teha, jôgi ligidal, kukkumine kui kaewu. Ja kraawisid kaewaks, wôtaks saarlased sisse ja las kaewata, piiraks Kôrboja krundi kraawidega sisse, et kõrwalt rabadest wesi üle ujutama ei pääseks. See on esimeseks, mis ma teeks," ütles Katku Willu.

„Ja teiseks?" päris perenaine.

„Teiseks," kordas Willu. „Teiseks teeks ma kôike seda, millest Kôrbojal nii palju räägitud, igawesti räägitud, weelgi räägitakse, aga mille tegemise peale ükski ei môtle. Mina arwan, et kui teie ka selleks Kôrboja perenaiseks hakkasite, et siin ainult rääkida, siis ei oleks maksnud siia tullagi, siis on mujal parem. Ka minul oleks mujal parem ja kergem

kui Katkul, aga kusagil pole mul seda tundmust kui Katku Kiwimäe kiwide keskel, aga see on sellepärast, et ma alatasa teen, rähklen. Niisama ka Kôrbojal: ka seal peaks aina tegema, peaks umbes sealtsamast peale hakkama, kuhu teie onu peatama jäi. Mina teeks weel tänawu talwel, et tulewal kewadel oleks Kõrboja ôuel palgi- ja kiwiwirnad, liiwa- ja latihunikud. Tulise päralt, mina paneks Kôrbojal weskirattad wurama, kas wõi tõrwa- ja tökatiahjud tossama, hakkaks puudest paberit tegema, hakkaks turbast aluspôhku walmistama, kôike seda teeks ma. Muidugi mitte ühe, kahe aastaga ei läheks see, waid see wõtaks aega, aga mis sest, kui ta lõpuks ometi läheb. Teeks tööd! Mina waremalt ei teadnud, missugune rahuldus on töös, aga wangis..."

Willu peatas. Wiimast sõna poleks pidanud ta ütlema, arwas ta, aga ta oli öeldud ja parata polnud midagi.

„Miks te waikite? Miks te edasi ei räägi?" küsis perenaine, nagu poleks ta Willu wiimast sôna tähelegi pannud.

„See on nii rumal, et ma ise seda meelde tuletan," wastas Willu wabandades, „oma wangisolemist, kinniistumist."

Ja kuidas ta ka weel poleks tahtnud wõi kuidas ka Kôrboja perenaine poleks küsinud, aga Willu ei leidnud enam endist tuju rääkimiseks, tal polnud enam himu môelda, mis ta küll teeks, kui ta oleks korraga Kôrboja peremees. Nõnda jõudsidki nad paadiga kaldale, Willu tüüril, ilma et tüüriks, Kôrboja perenaine aerudel, ilma et ta tôsiselt aerutaks.

10.

Tôrwatünn oli juba warda otsast maha kukkunud ja kukkudes hulga sädemeid mändide wahelt wastu taewast wisanud, mida saatsid kilked ja hüüded. Pill oli nüüd juba kindla paiga leidnud tantsumuru ääres, mida piiras kirewate laternate ring. Siin müdises maa tantsutapwate paaride jalge all. Tantsiti mütsiga ja tantsiti mütsita, tantsiti westiwäelgi, kuued männi juurikal wôi oksa riputatud, ja ei olnud kedagi, kes täna poleks tahtnud tantsida, nii ilusasti mängis pill ja nii kenasti pôlesid laternad. Inimesed môtlesid jaanitule peale ja tantsisid, inimesed môtlesid nende tulede peale, mis süttisid taewas ja järwes korraga ning nende tantsuhimu aina kaswas. Tantsiti nii et tükid taga, tantsiti nii, et unustati isegi Kôrboja perenaine, kes sôitis ühes Katku Willuga järwele. Sellepärast ei pandudki suuremat tähele, kui nad teiste juure ilmusid, môlemad pisut nagu nukrad wôi mossis, ilma et kumbki ôieti teaks, miks see nônda on. Willu oleks pidanud ehk Kõrboja perenaise tantsima kutsuma, oleks pidanud ta wiima kirewate laternate tsôôri ja seal teda keerutama, kuni tal kaowad peast Kôrboja peremehe mõtted, aga Willu ei teinud seda, ei, Willu ei teinud seda mitte, nagu ajaks ta millegi pärast jonni. Ja kui siis keegi teine tuli ja perenaise ära wiis, siis puges Willu kôrwale ja rüüpas tasku peidetud pudelist, rüüpas peaaegu wastu oma tahtmist — niisugune pudel oli see. Willu rüüpas korra, Willu rüüpas kaks korda, Willu rüüpas kolmatki korda, nii et tal lust hakkas tantsida ja möllata, lust hakkas tüdrukute ümbert kinni wõtta ja neid kirewate laternate ringis keerutada, nagu oleks ta tôesti juba nii wana,

et ta ilma pudelist rüüpamata ei taha kirewate laternate ringis keerelda. Willu keerutas nüüd Kôrboja perenaist ennastki tema toodud laternate ja kirewate tulede ringis, keerutas teda teist kordagi, keerutas, nagu polnud teda täna õhtul weel keegi keerutanud. Willu sai hoosse, Willul tõusis tuju, Willusse hakkas hull uimastus, nii et ta tantsis, hüppas ja trampis nagu meeletu. Ei ta hoolinud teistest, ei ta hoolinud enam suurt sellestki, kellega ta tantsis, ta tantsis ainult ja kriiskas wahete wahel, nagu oleks ta mõni metslane, kes kuulutab tantsul oma sôjakisa, oma wôitlushimu. Willu tantsis pillimehe wäsinuks, Willu tantsis tantsumuru lagedaks, sest Willut kardeti, kui ta nônda tantsis. Ainult mõned külapoisid, kel pussid wööl ja wõib olla rewolwrid taskus, ei kartnud Willut mitte, sest nemad olid hulgakesi ja tantsisid nagu kiuste wahetpidamata ühes Willuga murul. Tantsisid ja hüüdsid üksteisele midagi, mille üle naerdi, hüüdsid ja waatasid kôôrdi Willu poole, nagu tahaksid nad temale midagi öelda, nagu oleksidki nad kõik oma hüüded temale hüüdnud. Kui kaua nad nônda oleksid tantsinud, ei tea, aga äkki juhtus nõnda, et Willu komistas ja pidi peaaegu kukkuma, Willu pidi just siis kukkuma, kui keegi külapoiss oma neiuga temast ligilähedalt mööda wuras, lähedamalt kui wast tarwis oleks olnud. Poiste suust kajas naer, aga see waikis silmapilk, sest Willu andis sellele, keda ta jala ettepanijaks pidas, rusikaga hoobi, nii et see kui kera weeres kirewate laternate alt läbi kaugemale mändide alla. Tants lôigati kui noaga katki, pillgi waikis kohkunult, poisid asusid summas Willu wastu, mônedel käed taskus.

„Käed taskust!" karjus Willu. „Muidu olete surmalapsed."

„Ega sul täna teiwast peos ole!“ hüüti talle wastu.

Nüüd ei teadnud enam keegi, mis oleks sündinud, Kôrboja eestegija Mikk isegi ei teadnud enam, mis nüüd pidi sündima, kui mitte Kôrboja perenaine kirewate laternate alt poleks tulnud ja wastaste poolte wahele astunud.

„Mis te tast tahate,“ ütles perenaine külapoistele ja kui need midagi katsusid wastata, lisas ta juure: „Ma nägin küll, mis te tegite, tema teid ei puutunud ju.“

„Lubage, perenaine,“ hüüdis Willu wahele, „lubage, et ma ise nendega oma asjad õiendan!“

„Tehke seda teine kord, Willu, kui te muidu ei wôi, aga jätke seda täna,“ ütles Kõrboja perenaine. „Täna tantsige. Kes riielda tahab, see mingu ära.“

Perenaise sônad môjusid, sest polnud ühtegi nii purjus poissi, kes oleks söandanud wastase kallale tungida, kui takistuseks ees oli Kõrboja perenaine.

„Lase pill käia!“ ütles Mikk Lôugu Kustile ja kui see oma „wasika“ uuesti ammuma pani, keerlesid peagi paarid tantsumurul, nagu poleks midagi iseäralikku juhtunud. Aga ei tulnud pidule enam endist hinge, ei põlenud kirewad laternad enam endise heledusega, sest mõned küünlad hakkasid juba kustuma ja teistest olid ainult lühikesed jupid weel järele. Ometi tantsiti, tantsiti weel suure hooga, ainult Katku Willu jalg ei paindunud enam tantsusammuks, nagu oleks ta tôepoolest juba wanainimene, kelleks ta end ise nimetanud. Ta seisis ja môtles, ta oleks wististi kaua seisnud ja môtelnud, kui mitte Kôrboja perenaine tema juure poleks astunud ja öelnud:

„Willu, miks te joote? Te enne ei joonud.“

„Enne,“ mõtles Willu ja wahtis tummalt perenaisele otsa. „Enne... millal enne,“ mõtles ta edasi.

„Nõnda lähete riidu,“ jätkas perenaine.

„Kes mulle kallale tikub, sellega lähen ikka riidu, olgu purjus wõi kainelt,“ wastas Willu.

„Kui te kaine olete, siis ei tikuta teile kallale,“ seletas perenaine.

Willu ei öelnud selle peale midagi.

„Kas te muidu ei saa, kui peate jooma?“ küsis perenaine edasi.

„Wahel saab, aga wahel ei saa,“ wastas Willu. „Näituseks, täna ei saanud, täna pidin jooma, täna joon weelgi, joon kas wõi käpuli maha, niisugune hull päew on täna.“

Aga Kõrboja perenaine ei saanud nähtawasti kuidagi aru, miks on täna niisugune hull päew, et Katku Willu peab jooma. Perenaine istus wiimaks Willu kõrwale mändide alla, aga ka seal ei saanud ta aru, miks ajab tänane päew Willu jooma, ei saanud ega saanud, rääkis Willu oma „sooja“ peaga nii palju kui tahes. Ja kui Willu küllalt oli seletanud, küsis perenaine äkki, et kuhu ta oma parema silma on pannud, kas ka peast ära joonud.

„Selle jooksin peast ära,“ ütles Willu, „küsige emalt, kui tahate. See oli juba ammugi, see oli siis, mäletate, kui meie tuttawad olime.“

Esimest korda tuletasid nad siin oma tutwust meele.

„Siis olid teil ju mõlemad silmad terwed, ma mäletan selgesti,“ ütles perenaine.

„Ei, siis jooksin oma silma peast wälja, just siis, küsige emalt, kui ei usu,“ wastas Willu.

„Issand jumal!“ hüüdis perenaine. „See ei wõi olla, ma poleks kunagi unustanud, kui teil teine

silm siis oleks puudunud. Teie eksite, teie näete unes, wõi teie heidate nalja."

Ja Katku Willu ei saanud Kôrboja perenaisele kuidagi selgeks teha, et ta oma silma siis peast wälja oli jooksnud, endi tutwuse esimisil päewil, nõnda et perenaine oma sünnipäewal teada ei saanudki, kuhu Willu oma silma pannud. Sellepärast wôib öelda, et Willu rääkis Kõrboja perenaisega asjata, et Willu rääkis tühja juttu, nagu räägitakse neiudega üsna sagedasti, iseäranis kui ollakse jaanitulel wôi mônel lihtsamal peol järwe ääres männikus. Aga ometi môjus see tühi jutt Willu peale paremini, kui nii paljudki asjalikud arutused, ta môjus nii hästi, et Willu weel enne pidu lõppu, weel enne päiksetôusu sattus uuesti tantsuhoosse, sattus nagu poleks ta täna külapoistega riidu läinudki. Ja nüüd tantsis ta Kôrboja perenaisega, kôik panid tähele, nagu oleks Katku Willu ainult Kõrboja perenaisega tantsinud ja perenaine ei öelnud talle kordagi ära, ehk küll ta kahwatud paled juba ammugi lôkendasid. Koolmeister tantsis külatüdrukutega, môisa meier tantsis külatüdrukutega, noor wallasekretäärgi tantsis, sest kõik saksad, kõik „antwärgid" tantsisid täna külatüdrukutega ja trampisid naljatades jalgu, nagu oleksid nad mingisugused külapoisid, kes wôiwad, kui tuju tuleb, tantsides riidugi norida. Ainult Katku Willu ei tantsinud külatüdrukutega, tema üksi mitte, sest tema tantsis aina Kôrboja perenaisega ja tema oli sellepärast kôige peenem poiss tänasel jaanitulel — wähemalt arwasid teised tantsijad nõnda. Aga Kõrboja perenaine ei arwanud, tema mitte, sest tema teadis, et Katku Willu tantsis mitte ainult temaga, waid ka teistega, ainult et ükski seda ei tea miks tähele ei pannud. Kõik nägid, kui Willu

tantsis temaga, aga keegi ei näinud, kui ta tantsis külatüdrukutega. Ainuke, kellega nad teda weel ehk tantsimas oleksid wõinud näha, oli Kuusiku sauna Eewi, aga seda polnud täna pidul: tema magas kodus oma wäikese poja ja haige ema juures, magas ja nägi mingisugust kurja und. Nägi, et tema läheb mööda pimedat laant ja et korraga lööb laan walgeks, lööb suurest punasest tulest walgeks, nii et Eewi hakkab seda tuld kartma. Aga tuli kaswab, tuleb lähemale, Eewile wastu, woolaks nagu mööda kuiwa laant mühisedes ja pragisedes, kuni kostma hakkab kellegi appihüüdmine. Eewi tahaks jooksta, tahaks pôgeneda, tahaks ka appihüüdjat aidata, aga punane lôôm woolab talle peale, kôrwetab ja põletab. Hädas hakkab Eewi kõige pikema ja suurema lageda männi otsa ronima, et tule eest pääseda, ronib ja ronib, nii et käed walutawad, aga ei saa ega saa. Walu pärast ärkab ta wiimaks ja leiab oma wäsinud ja tööst kangenenud käed mõnksis, sôrmed haarakil, kõwad ja puised, nii et wõimata neid liigutada.

Nônda magab Kuusiku sauna Eewi oma wäikse poja ja haige ema juures, kui järwe ääres jaanitulel panewad kôik tähele, et Katku Willu tantsib aina Kôrboja perenaisega. Kôik imestawad perenaist, kõik imestawad, et tema tantsib aina Katku Williga, sest Willul on ju Eewi Kuusiku saunas ühes wäikse pojaga. Aga Kôrboja perenaine ei pane teiste imestust tähele, ta ei pane isegi seda tähele, mis Leena räägib talle Kuusiku sauna Eewist, kes enne teenis Kôrbojal, ja Katku Willust, kes Eewi pärast mehe maha lôi ja wangis istus. Kõrboja perenaine ei pane tänasel jaanitulel oma sünnipäewa pühitsedes midagi tähele, ta tantsib ainult ja ajab Willuga juttu,

nagu tahaks ta tema Kõrboja peremeheks kaubelda, wähemalt eestegijaks Miku asemele. Ometi ei tuleta perenaine ja Willu enam kordagi Kõrboja peremeest meele, nad rääkisid temast ainult järwel lootsikus ja sedagi nagu suusoojaks, jutujätkuks, sest muud paremat kõneainet polnud sel silmapilgul käepärast. Willu ja perenaine ei räägi enam üleüldse midagi tõsisemat, mida teistel maksaks kuulatada wôi kôrwa taha panna, nad lobisewad ainult ja tantsiwad, sest pole midagi targemat teha. Kes targemat otsib, see mingu jaanitulelt ära, mingu koju magama wôi midagi muud kasulikku toimetama, kuni tuleb uuesti himu mitte midagi muud teha kui tühja lobiseda ja jalgu wastu maad trampida, nii et murust pole enam märkigi järele, kui hakkab lähenema päiksetôus.

Pidu lõpul oli Katku Willul parem tuju kui pidu hakul, tal oli nii hea tuju, et ta kutsus kôik pidulised, kutsus Lõugu Kusti oma „wasikagagi“, Katkule, kutsus Katku Kiwimäele, kus ta tahtis piduròõmuks, jaanipäewa auks wastu taewast põmmutada kiwid, millel juba augud sisse puuritud. Kôik pidi nägema, kuidas Katku Willu oma Kiwimäel kiwe pômmutab, mis paneb nômme paukuma, lajatab Kôrboja järwelgi. Willu kutsus ka Kõrboja perenaist, Willu palus teda ilusasti, aga perenaine ei tahtnud minna. .

„Ma lasen need kiwid teie auks, teie sünnipäewa auks,“ rääkis Willu perenaisele, kui teisi polnud pealt kuulamas, sest teised pidid ju teadma, et kiwid lastakse pidu ja jaanipäewa auks.

Aga Kõrboja perenaine ei tahtnud, et Katku Willu tema sünnipäewa auks Kiwimäel kiwe põmmutaks, kui kuulawad külapoisid ja tüdrukud.

„Ma lasen nad endise tutwuse auks,“ ütles Willu Kõrboja perenaisele, kui ta mangus teda kaasa tulema.

Aga perenaisele ei meeldinud ka endise tutwuse auks põmmutamine, perenaine andis nôu täna mitte kiwe pômmutada, waid magama minna. Ja kui Willu järele ei jätnud kutsumast, ütles perenaine:

„Te olete täna pidu peaga, sellepärast ei taha ma, et lähete kiwa pômmutama.“

„Ärge kartke, mu aru on selge,“ wastas Willu perenaisele ja ta seletas ning mangus seni, kui ühes paljude teiste pidulistega Katkule läks ka Kõrboja perenaine. Aga enne ütles ta:

„Hea küll, ühel tingimusel tulen.“

„Olen kõigega nôus, luban kõik,“ wastas Willu.

„Aga kas ka peate, mis lubate?“

„Pean,“ kinnitas Willu. „Mees ja sôna, teist ei ole, ütelge ainult.“

„Ärge jooge enam,“ lausus perenaine paluwalt, Willu kuulis, et paluwalt.

„Hea küll,“ wastas ta wastupuiklemata, wastas liigutatud häälel, mida ainult Kôrboja perenaine märkas. „Kui ei, siis ei. Sündku teie tahtmine.“

„Mitte kunagi enam,“ rääkis perenaine tungiwamalt.

„Mitte kunagi,“ kordas Willu.

Nüüd oli Kôrboja perenaine nõus minema, nüüd küll, ta oli kärmem minema, kui ükski teine piduline, nii et Willu ja tema kôigi ees kôndisid.

„Lasen teie sünnipäewa auks, lasen meie endise tutwuse auks, lasen ühe paugu meie uuele tutwuselegi,“ rääkis Willu teel perenaisele, kui nad olid teistest tükike maad ette jôudnud. „Ja teate, mis ma siis tahaks,“ lisas ta juure ning kui perenaine uudishimulikult talle otsa waatas, jatkas ta: „Siis tahaks ühes teiega Kiwimäe tipust rabale minna, üle selle wäikse saare, kus me kord käisime, kõweral

kasel jalgu puhkasime ja murakaid sôime, otseteed edasi Hundiaugu saartele, kus on tänawu palju maasikaid. Nad peaks juba walmis olema, sest tänawu on warane kewade. Siis näeksite ka seda nônda-nimetatud Mädalaugast, Kõrboja riigi kaugemat nurka, wiimast kupitsat, kuhu tol korral tahtsite minna ja kuhu te ometi ei saanud, sest enne sõitsite ära. Aga mina käisin weel siis Mädalaukal, Hundiaugu saartel mitte; sinna pole ma üleüldse sest ajast saadik saanud, kus me seal kõweral kasel istusime ja murakaid sôime."

Umbes nônda rääkis Katku Willu, kui ta kõndis Kõrboja perenaise kõrwal natukene maad piduliste ees Kiwimäe poole ja perenaine kuulas teda wait olles, nagu poleks tal midagi selle wastu, et Willu kutsub teda kôwerale kasele, Mädalaukale ja Hundiaugu saartele, kus on tänawu palju maasikaid raiestikkude pärast.

11.

Kõrboja järwe ääres walitseb waikus, nagu poleks siin kunagi pill mänginud ega inimesed tantsinud, siin walitseb niisugune waikus, et raske oleks môelda pidutsemise peale, kui poleks seda jalgega mudale tallatud muru ja tuleaset, mis alles suitseb.

Tuleaseme läheduses pikutab Kôrboja Rein ise, kes eilasest päewast saadik enam peremees ei ole, waid ennem wabadiku nime wôiks kanda. Ta on juba mõni hea tund siin nônda pikutanud ja tal pole weel praegugi tahtmist lahkuda, ehk küll jaanitulest ainult peotäis kurduwaid süsa järele jäänud. Piip on Reinu suus kustunud, aga ei ta topi temasse uut tubakat ega pane uut tuld peale, nagu oieks

tubakas kotist sootuks otsas ja nagu ei saaks jaanitulelt enam piibulegi süütist. Aga Reinul on tubakat kotis weel küll, olgugi et kott küla peremeeste käes ringi käis, ja jaanitules leidub weel häid süsa, tarwitseb ainult pisut orgiga tuleaset liigutada. Rein lihtsalt ei taha tubakat toppida ega elawaid süsa otsida, tal on nõndagi hea pikutada kustuwa jaanitule paistel.

Rein asus siia juba siis, kui tõrwatünn wardast maha kukkus, mispeale noored tantsumurule koondusid, kus mängis pill. Alguses istus ta ja temaga ühes istusid teised peremehed, kes armastasid juttu westa Kõrboja saksaga, nagu nad teda harilikult nimetasid, sest temal oli wanker, millel käis kaks hobust ees. Kõrboja peremees oli siinsete peremeeste seas ainuke, kes sõitis mõnikord kahe hobusega ja kes ei söönud perelauas, sellepärast oli tema ise ja oli ka tema ainuke tütar Anna pisut kõrgemast soost, kõik arwasid, et oli. Kõrboja peremehega juttu ajades olid meestel sellekohased näod, sellekohased kõned, sellekohased hääledki ja ei kellegiga rääkinud nad nõnda, nagu nad rääkisid Kõrboja peremehega wõi tema koolitatud tütrega. Nõnda oli see tänini ikka olnud ja kõik olid sellega harjunud, Kõrboja Rein isegi oli. Ainult täna õhtul näis talle esimest korda, nagu poleks peremeestel enam endiseid sõnu, endist häält, kui nad istusid temaga jaanitule ümber ja ajasid juttu. Korraga tundus Reinule, et mehed räägiwad temaga kui omasugusega, kel pole kahehobuse wankrit ega muud sellesarnast wõi nagu poleks ta oma tütart kunagi koolitanud. Jaanitule pärast ei wõinud see olla, sest Rein oli nendega waremaltki jaanitule ümber istunud, aga nõnda kui täna polnud nad kunagi istunud.

Ka ei wôinud see sellepärast olla, et mône neist olid pärastpoole pisut purjus, sest Mädasoo, Metstoa ja Pôldotsa omad olid ka waremalt rôômsas tujus jaanitulele ilmunud, kuid ometi olid nad ikka teadnud, kes on nemad ja kes on Kõrboja. Esteks arwas Rein, et pôhjuseks on ehk see, et tema on koha kôigega tütre kätte annud ja et tema polegi enam peremees, saks ega midagi, waid on ainult wana kooliôpetaja, kes elutseb oma ainukese lapse juures, aga hiljem näis talle, et tuul puhub teiselt poolt — et tuul puhub tütre poolt ja see muudab meeste meeled. Tütar ise on wististi oma kõrgema soo unustanud ja on alla läinud lihtsurelikkude hulka, on alla läinud külapoiste ja tüdrukute sekka, nagu poleks tema midagi paremat. Weel enam: ta on seltsinud sellega, kellest kõik halwakspanewalt eemale hoiawad, miks ei peaks siis peremehed Reinuga teisiti kônelema hakkama.

Peremehed tôusewad aegajalt üksi, kaksi tule äärest, et minna waatama noorte nalja, iseäranis armastab tôusta Mädasoo jaanitule äärest, nagu oleks see mõni harilik tuli. Ja igakord, kui ta tagasi tuleb, on ta keel pisut pehmem ning jutt ladusam.

„Mina küll kohta tütrele poleks and," ütleb ta wiimaks Reinule, ehk ta küll wôib olla tund aega tagasi otse wastupidist oli rääkinud. „Poleks enne and, kui tütar oleks öelnd, kes saab peremeheks, sest ega ometi naine niisukese kohaga hakkama saa."

„Ôige ta ju on," kiidab nüüd ka Metstoa, „kes saab peremeheks?"

Aga Rein ei tea, kes saab Kôrboja peremeheks, wõib olla tütar ehk teab, aga wõib ka olla, et temagi weel ei tea.

„Kes annab siis koha käest ära, kui ta ei tea, kes peremeheks saab," ütleb Mädasoo.

„Eks peremees ka leidu, kui pere ja perenaine olemas," lausub Põldotsa Lõugu.

„Täna ongi nagu peremeeste laat siin järwe ääres koos, kõik kohad rahwast täis," arwab Metstoa.

„Las perenaine tantsib, küllap ta peremehe koju tantsib," arwab Mädasoo.

„Keda tants enne peremeheks teinud," ütleb Põldotsa Waokse.

Mehed waikiwad, aga nad waikiwad nõnda, nagu jätaksid nad peaasja ütlemata, Rein tunneb, et jätawad. Midagi liigub õhus, midagi peab meeste meeli ärewil, millest nad Reinule otseteed ei tihka rääkida, millest aga lausuwad mõistamisi. Alles pidu lõpul jõutakse sinnamaale, et Mädasoo ütleb:

„Küll wa Katku Willu õige uhub tantsida."

Ja kui keegi mitte midagi selle peale ei wasta, ütleb Mädasoo taat otseteed Reinule:

„Kuule Kõrboja, Katku Jüri poeg tantsib enda sinu talusse peremeheks."

„Mädasool hakkab juba süda kipitama, temal ju ka poeg kodus," pistab Lõugu wana wahele, ilma et ta ära ootaks, mis Rein ise wastab.

„Minu pojal on paremat teha, kui Katku Willu sugustega wägipulka wedada," ütleb Mädasoo.

„Mis tähendab siin Katku Willu — Kõrboja!" wastab Lõugu.

„Mina olen selle asja tütre kätte annud, tehku ta mis tahab," lausub nüüd Rein.

„Ja tütar tantsib aina Katku Willuga," kinnitab Mädasoo. „Aga ei mina küll niisugust oma ulu alla laseks, ükskõik keda, mitte teda," räägib ta edasi. „Näe tänagi jälle — muud kui rusikas wälgub teisel aga."

Üksi kustuwa jaanitule äärde jäädes mõtleb Rein selle peale, et tema tütar tantsis täna öösel aina Katku Willuga, tantsis, nagu oleks Madli ta ära teinud oma Katku Willust rääkimisega. Ja ta mõtleb oma wenna Oskari, mõtleb tema naise peale, mõtleb lõpuks Kõrboja peale, nagu ta tema tütrele annud, aga peagi muutub see reaalne Kõrboja selleks teiseks Kõrbojaks, mis on kui jaanituli järwe ääres mändide keskel, ainult tütar Anna ei tantsi seal Katku Willuga, ei, seda ei tee ta milte.

Rein on paljud jaaniööd tule ääres mööda saatnud, ta on muidki öid Kõrbojal tule ääres kulutanud, aga kunagi pole ta niipalju Kõrboja peale mõelnud kui täna öösel. Täna, kus ta enam pole peremees ega midagi, ei mõtlegi ta muu peale kui aga Kõrboja peale, mis oleks nagu korraga tema silmis iseäraliku tähtsuse omandanud, liiatigi kui meele tuleb, kudas Anna eila temast rääkis. Ja kui Anna praegu siinsamas tule ääres oleks, kui ta istuks siin nagu istusid hiljuti ümberkaudsed peremehed, siis räägiks Rein temaga tõsiseid, peaaegu ärdaid sõnu. Ta ütleks tütrele, et ära tantsi nii palju Katku Willuga, sest teised räägiwad, et Willu tahab enda Kõrboja peremeheks tantsida; ära otsi Kõrbojale peremeest tema waenlaste ridadest, sest mis peremees wõib saada waenlasest; ära otsi peremeest arutute ja meeletute hulgast, sest neist ei saa mingit Kõrboja peremeest; ära otsi üleüldse Kõrbojale peremeest, sest Kõrboja peremees tuleb ise, ta tuleb kui pillimees jaanitulele, ta sõidab kui tore peiupoiss, kellad särisewad aiskades. Umbes nõnda ütleks Rein oma koolitatud tütrele, kui see istuks praegu siin jaanitule ääres silm silma wastu isaga. Aga tütart ei ole, Rein ei teagi praegu, kus tütar on ja

sellepärast ei ütle ta midagi, pikutab ainult kustuwate süte paistel ja mõtleb oma Kõrboja mõtteid. Kui tema ometi seni elaks, kus Kõrbojal oleks peremees, mitte niisugune kui tema, waid midagi Oskari taolist, kes tahaks Kõrbojal „mässata"! Kui ta ometi näeks, et Kõrboja hakkab kohenema, et katused ei jookse enam läbi ja et ümberkaudsed peremehed räägiwad Kõrboja omadega jälle, nagu oleksid nad suuremast soost! Kui ta kuuleks, et Kõrboja hakkab helisema ja see helin täidaks tema südame! Jah, kui ta midagi sarnast weel oma lihasilmaga näha wõi kuulda saaks, siis tahaks ta rahulikult ja rõõmuga surra, tahaks ära minna uue peremehe risust igaweseks ajaks, tahaks ta isegi ei tea mis kõik teha, kui ta aga midagi niisugust wõiks näha...

Rein oli üürikeseks suikuma jäänud, kui käis pauk, mis katkestas suike ja mõtted; käis esimene pauk ja jäi wiimaseks, nagu poleks Katku Willul rohkem auke kiwidesse puuritud kui aga üksainus ja nagu oleks ta Kõrboja perenaisele tühja luisanud, kui ta lubas põmmutada tema sünnipäewa, eneste wana tutwuse ja eneste uuegi tutwuse auks.

12.

Willu ja Kõrboja perenaine käisid kahekesi nagu teed näidates teiste ees kuni Katkuni ja Willu rääkis nüüd juba nõnda, nagu oleks ta isegi kahekesi kõndides wahetewahel mingisugusest uimastawast pudelist rüübanud, kuigi ta oli Kõrboja perenaisele kergemeelselt sõna annud mitte enam juua. Ei ta kõhelenud enam suuremat kõneaine walikul, waid rääkis kõigest, mis meele tuli. Rääkis oma endisest tutwusest perenaisega, rääkis perenaise jala-

jälgestki, mille järele ta perenaise enda tunnud, oleks ehk lõpuks nimetanud sedagi, kuidas ema teda Kôrboja perenaise eest hoiatas, aga enne jôudsid nad Katkule, enne tuli Katku koer neile haukudes wastu, enne jôudsid teised neile järele ja nônda jäi see jutt täna rääkimata.

Jaanitulelised jôudsid Katkule suure müra ja käraga, rôõmsa pilli ja wadaga, nii et mitte ainult Willu ema, waid ka isa üles ärkas ja särgiwäel akna alla imestades waatama tuli, mis küll lahti on. Aga warsti môistis ta, et pole midagi iseäralikku, on ainult Lõugu Kusti oma „wasikaga", on nende oma Willu Kõrboja perenaisega, on Kôrboja sulasedki ning teised külapoisd ja tüdrukud, kes tulewad nähtawasti Kôrboja jaanitulelt.

Katku Jüril polnud midagi selle wastu, et Kõrboja jaanipidu lôpeks tema ôues, tema koplis wõi kas tema reiaallgi, ei, selle wastu polnud tal midagi. Kôik peawad teadma, et mitte ainult Kõrboja maa peal ei wõi pill hüüda, tantsupaarid keerelda, ei wôida pidutseda, waid ka Katkul, sest milles oleks Katku halwem kui Kõrboja. Kõrbojal polegi niisugust sepikoda nagu Katkul, wärwitud luugid ja raudlatid teisel akende ees ja kôik, seal pole ka niisugust keldrit, kusagil pole niisugust keldrit, kui on Katku õues, kuhu tulid nüüd Kõrboja pidulised.

Jüri pani omale juba kuue selga ja tahtis wälja minna, aga siis märkas ta, et Willu aidast midagi wôtab ja ühes Kõrboja perenaisega üle ôue wärawast wälja läheb Kiwimäe poole, teised pidulised tagant järele. Ainult Lõugu Kusti oma „wasikaga" jäi weidikeseks maha, et jalgu puhata, et Katku Jüriga mõni sôna rääkida, sest temaga oli tal asja. Katku Jüriga oli mônel teiselgi külapoisil asja, sest

niihästi Katku kui ka Mädasoo pidasid kodus seda wa kibedat hädaliste aitamiseks. Nende hädalistega wõis siis Jüri juttu ajada ja nendelt kuulda, kuhu Kõrboja pidulised läinud ja mis neil seal tegemist.

Jürile ei meeldinud, et Kõrboja pidulised temast nii-öelda mööda läksid, et nad Katkust mööda läksid sinna paika, kuhu Willu tahtis asutada uue Katku, temale nimeks pannes Kiwimäe. Willu tahtis Kiwimäelt kiwid häwitada, kiwidest ehitada loomade laudad, kas wôi aidad ja kuurid, ja kui kiwid häwitatud, siis endise nime jätta mälestuseks endistele kiwidele. Jürile ei meeldinud, et Willu oma Kiwimäega tahtis temast ja tema Katkust, mida ta hoidnud kui oma silmatera, mööda elada, et ta pidulisedki wiis Katkust mööda. Ei ta küll wôerastele lausunud midagi, aga endamisi porises ta:

„Purjus peaga ei tea, mis ta teeb."

Aga Willu emal olid teised arwamised, temal olid Willu ema arwamised, kui ta môtles, ainult mõtles, sest öelda polnud ju kellegile. Môtles, et eks see ole jällegi selle Kõrboja preili tegu, kõik tema tembud, kes muu niisukeste asjade peale tuleb; ainult tema pärast wôis Willu Kõrboja pidulised wara jaanipäewa hommikul Kiwimäele wiia. Willu emal oli küllalt aega mõelda tômmikut, musta ja kirjut lüpstes, aga mitte midagi muud ei môelnud ta kui aga Kôrboja preilit, kes läks Willu seltsis Kiwimäe poole.

„Waadake, preili," ütles Willu ise Kõrboja perenaisele Katku ôuest läbi minnes, „niisugused peawad hooned olema, nagu on minu sepikoda ja keller. Niisugused ehitan kôik Katkule, las ma saan aga siin hakkama. Umbes niisugused peab ka Kôrbojale ehitama, ainult suuremad, palju suuremad.

Oleks see minu tegemine, küllap juba mina näitaksin, missugused hooned peab Kôrbojale ehitama."

Wiimaseid sônu kuulasid kõik pealt, Willu emagi kuulis neid läbi toaukse. Ja kõik arwasid, et Willu kiitleb, et Willu suurustab, aga kôik teadsid ka, et nônda kiitleb ja suurustab ainult Katku Willu.

„Aga kui palju see aega wõtab, enne kui te kõik nônda jõuate teha, enne kui te Katku häälde jôuate panna, nagu te ise ütlete?" küsis Kôrboja perenaine Willult teel Kiwimäe poole.

„Kui palju aega," kordas Willu, nagu mõtleks ta järele, aga tõepoolest polnud tal midagi môelda, sest need mõtted olid tal ammugi juba môeldud. „Kas wôi eluaeg," ütles ta siis. „Tööd jatkub siin minu laste lastelegi. Aga see on lõpuks mul üks ta puhas, peaasi — ma tahan teha. Kui te teaksite, missugune rôôm on midagi teha, löö wôi kirwele wars taha, kruwi wôi sahale tera ette, nii et ta läheb. Mis siis weel mônest Katkust wôi Kôrbojast rääkida! Môtelge ometi, kui ma wôin niisuguse maalahmaka wôtta, nagu oleks ta mõni kirwewars wõi sahakured, wôin wôtta ja temast teha, mis tahan, wôin temast niisukese asja teha, mis läheb ja wilistab, anna ta ükskôik kelle kätte."

Nõnda rääkis Katku Willu Kôrboja perenaisele. Aga ta oleks weel paremini rääkinud, kui ta oleks môistnud, ta olekski ehk mõistnud, kui ta poleks arwanud, et preili wôib panna tema sônad purjus pea arwele.

Kiwimäele jôudes läksid jaanitulelised eemale metsa äärde, ainult Willu ühes Kôrboja Mikuga läks keset oma kiwide sekka.

„Silmapilk!" hüüdis Willu piduliste poole pöördudes, aga kõik mõistsid, et ta pöördus ainult

Kôrboja perenaise poole. „Ainult pisut kannatust, siis hoidke kôrwad!"

Willu hakkas kiwimüraka juures meisterdama, kôik nägid, et Willu meisterdas kiwimüraka juures, nagu walmistaks ta tulihända, mis peab lendama õnne järele, ja nad ootasid silmapilku, kus ta ühes Mikuga kiwist eemale pôgeneb, teiste kiwide warju maha lömitab, sest siis peab oodatud silmapilk käes olema, siis tuleb ilmkärakas. Aga Willul läheb täna pisut rohkem aega kui harilikult, Willu meisterdab liig kaua oma kiwimüraka kallal. Ja wiimaks sünnib midagi, mille peale ükski pole ette walmistatud, Willu isegi mitte: ilmkärakas käib enne, kui Willu ja Mikk kiwist eemale on jooksnud, enne kui nad teiste kiwide taha on maha lömitanud. Käib ilmkärakas ning Willu langeb maha ja Kôrboja Mikk tõttab teda üles aitama, aga ei aitagi wiimaks, teeb piduliste poole ainult abitu käeliigutuse. Aga asjata on weel Mikul kätt liigutada, sest arukamad on selletagi môistnud, mis on sündinud, Kôrboja perenainegi on môistnud, sest tema jookseb kõige ees õnnetuspaigale. Paljud pöörawad jälestusega silmad kôrwale, tüdrukud kiljatawad, ükski ei tea, mis teha, millest peale hakata. Ainult Kôrboja Mikk, kelle juustes paistab punast ja kelle pahem käsi on werine, ainult tema katsub Willuga midagi teha ja ükski ei tea esimesel silmapilgul, kas on Miku küljes tema oma wõi Willu weri. Weel leidub keegi, kes pead ei kaota, kes ei nuta ega hädalda, waid kes hakkab talitama, nagu talitada waja. See on Kôrboja perenaine. Kord tahtis ta sõjawäljale haigerawitsejaks minna, aga siis ei suutnud ta ôppida inimese werd ja tema lõhna kannatama, siis mitte, nii et temast tahes wôi tahtmata haigerawitsejat ei

saanud. Täna ei karda ta' werd, sest täna woolab Katku Willu weri, ta woolab ja katab pahema silma ja parem käsi on elus weritomp, ilma et ükski ôieti aru saaks, mis selle käega on, kuipalju seal ôige puudub. Kõrboja perenaine hakkab Willu werd nähes talitama, nagu poleks siin kedagi peale Miku ja tema, nagu, poleks siin Mikkugi, waid on ainult nemad Willuga kahekesi, nagu ükskord ammugi, kui uss hammustas Kõrboja perenaise jalga ja Willu, imes tema jala seest ussi kihwti, imes ja sülitas, imes Kôrboja perenaise werd ühes kihwtiga ning sülitas ta helepunasena maha. Kõrboja perenaine ei tee wäljagi, et tema ümber seisawad külapoisid ja tüdrukud, ta näpib oma riiete kallal, nagu mõtleks ta Katku Willu juurde siia lôhutud kiwide keskele magama heita, näpib seni, kuni ta kätte saab mingisuguse pehme, peene, walge ja kahisewa alusriide — kõik ümberseisjad nägid, kui peen ja walge oli see Kõrboja perenaise alusriie, aga ükski ei pannud seda sel silmapilgul imeks—, katsub seda lôhki käristada ja kui käed sôna ei taha kuulata, annab ta selle riidetüki Miku werisesse kätte ja näitab, mis see peaks tegema. Nüüd pole sel walgel ja peenel riidel enam armu, ei, Miku käes pole riidel enam wähematki wastupanekujôudu, waid käriseb allaheitlikult igapidi, nagu Kôrboja perenaine käseb. Mikk käristab walget riiet ja Kõrboja perenaine mässib teda Willule pea ja käe ümber, kus ei taha ega taha punane oja lôppeda. Teised wahiwad kui juhmid, waewalt sosistab keegi mône sõna.

„On walus?" küsib Kôrboja perenaine Willult, kui ta Miku ja kellegi teise najal koju poole hakkab minema.

„Ei," uriseb see läbi hammaste.

Alles kodus, kui ta ootab hobuse rakendamist, puserdab ta läbi hammaste Kôrboja perenaisele, nagu oleks see mõni tema omataoline külapoiss:

„Nüüd, kuradi siga, hakkab walutama, nüüd alles hakkab teine!"

„On teil weel wiina?" küsib Kôrboja perenaine wastu, nagu oleks Willu temaga kôige korralikumat keelt kônelenud.

„Ei ole, isal ehk on," wastab Willu.

Kôrboja perenaine läheb isalt küsima, aga isa on pahane, ei anna, isa on wäga pahane, kui ta ütleb omas kanguses:

„Aitab sellestki, wiina ka weel raiskama, see maksab minu raha. Las Kõrboja ostab talle wiina!"

Ei aita Kôrboja perenaise sõnad ega palwed, Katku Jüri jääb kindlaks, sest tal on oma môistlik põhjendus.

„Las kannatab targa peaga, ehk siis wõtab aru pähe, ei lähe enam joobnud peaga kiwide kallale, seisab kaineltki eemal."

Aga Kõrboja perenaine küsib teistelt meestelt wiina, ta küsib Lõugu Kustilt, kes istub waikiwa „wasikaga" süles, küsib kôigilt neilt, kel oli Katku Jüri juurde asja. Ja need kõik tômbawad oma pudelid taskust ning ulatawad Kôrboja perenaisele, kes wiib nad Willule ja käsib juua, nii palju kui süda wõtab. Willu joob ühest pudelist, rüüpab mône hea lonksu teisestki ning kirub siis:

„Ei, siga, hakka pähe, nüüd ei hakka teine pähe."

„Jooge weel," käsib Kôrboja perenaine, „jooge niipalju kui läheb, nii palju kui on."

Ja Katku Willu joob ning joob, waewalt on ta kunagi korraga niipalju joonud kui täna, kus ta Kôrboja perenaise wastu tôotas joomise alatiseks

maha jätta. Aga täna joodab teda Kõrboja perenaine ise, tema ise ulatab Willule pudeli ja seisab tema ees waadates, nagu kardaks ta, et Willu ehk muidu ei joo.

Kôrboja perenaine môtleb muudegi asjade peale, ta mõtleb sellegi peale, kuidas Willu wõimalikult ruttu ja hästi hommikusele rongile saaks ning sellepärast saatis ta Miku ja Jaani koju hobuseid rakendama suure wedruwankri ette, millega peawad sôitma Willu ja Mikk, kuna Jaan kutsarit peab mängima. Mikk peab ühes Willuga sôitma, sest Willule on abi tarwis ja Miku omagi pea on sedawôrd katki, et ta peaks ennast tohtrile näitama. Katku hobusega sôidab Willu teelahkmele, suure männi alla, ja seal peab teda ootama wedruwanker, nõnda tahab Kôrboja perenaine, tahab Katku Jüri tahtmise wastu, sest Jüri arwab, et küllap temalgi weel hobune ja wanker leiduwad, kes poja waksali wôiwad sõidutada, kui Jüri ise ohjad ja piitsa oma kätte wôtab. Aga Jüri ei saa täna oma tahtmisega Kôrboja perenaise wastu, sest perenaise poolt on Willu ema ja Willu isegi, kes wahete wahel läbi hammaste sülitab ja kirub:

„Küll, kurat, walutab!"

Aga selle peale waatamata istub ta rahulikult ja ootab, millal ta wankrile talutatakse, sest tema ise ei näe ju kuhugi minna, on ju ta nägijagi silm kinni seotud. Willu istub ja tema kôrwal seisab Kõrboja perenaine, nagu oleksid nad peig ja môrsja; omaksed ja tuttawadki seisawad nônda nende ümber, nagu oleksid nad hiljuti papi juurest tulnud wôi nagu môtleksid nad just praegu sinna sõita, hobustki rakendatakse juba, istekotti seatakse, tekki laotatakse, Willu ema ise laotab. Aga ei see ole

rõõmupidu, ei see ole pulmasõit, sest miks muidu istub ainult Willu wankrile, kuna Kõrboja perenaine kõrwal käib, nagu saadaks ta Willut kirikukellade helinal.

Õuewärawal seisab ema ja waatab Willut, nagu ta teda wist kunagi pole waadanud, waatab Willut ja Kõrboja perenaist ning tahaks midagi öelda, aga selle asemel küsib ta Willult ainult:

„Kas ikka walutab?"

„Ära küsi, ema," wastab Willu.

Ja ema ei küsi enam midagi ei Willult, ei Kõrboja perenaiselt ega üheltki teiselt, sest ta on aru saanud, et täna on asjata küsida. Täna on asjata pärida, kuidas see kõik sündis, kuidas see nõnda tuli, et nad pidupeaga kõik Kiwimäele hakkasid minema, et Kõrboja perenainegi läks. Emale teatakse wähe wastata, emale wastatakse sellestki wähem, mis ta ise aimab, sest ema ise aimab juba ammust aega, et ei ole head loota, kui on tegemist Kõrbojaga.

13.

Jaanipäew oli Kõrboja nõmmedest ja hoonetest kui mingisugune maru läbi käinud. Küll polnud ta Kõrbojal midagi muud wigastanud, kui eestegija Miku pea, mis loodetawasti warsti paraneb, aga ta oli hakanud kinni Katku Willu ihu liikmeisse ja nüüd näis, nagu oleks maru tõepoolest puutunud Kõrboja. Perenaine kõndis tõsine ja waikne, nagu oleks Kõrbojal aina mingisugune suur püha, mil rahwas kogub lugema ja laulma, aga Kõrbojal ei kuuldud muud laulmist kui aga seda, mis tuli Jaani ja Leena suust.

Kôrboja perenaine näis midagi ootawat ja seni kui ta ootas, ei tahtnud ta midagi ette wôtta, ei tahtnud ta kui perenaine talitama hakata. Nagu ennegi lüpsid tüdrukud wana Madli walwel lehmi ja kurnasid piima, ilma et perenaine oma nägu näitaks, nagu ennegi juhatas Mikk tööd, kuigi tal pea oli alles kinni seotud, mispärast ta ise töös pisut nagu tagasi tômbas. Ainult niipalju oli märgata, et ôhtuti ei rääkinud Mikk enam wana Reinuga, waid perenaisega, sest tema oli Kôrbojal algmine ja ots.

„Tehke, nagu näete," kordas perenaine Mikule, „mina wôtan alles hoogu, õpin alles Kôrboja tundma."

Aga Mikk ei uskunud, et perenaine õpiks Kõrboja tundma, keegi ei uskunud, sest polnud ju millestki tähele panna, et perenaine üleüldse Kõrbojaga tegemist teeks. Kôik nägid, et perenaine käib küll mööda nômmeteid, et ta kõnnib lausa nõmmeski, istub järwe ääres, aga ükski ei uskunud, et ta seal palju oleks mõelnud Kõrboja peale. Kôrboja elas oma endist elu, elas nagu tôsise peremeheta maalapp kunagi, metsastus, rohtus, lagunes. Trepi ette oli millalgi ringtee tehtud, keskel ilupôôsastega, aga tee ise oli jäljetult kadunud ja põõsatest oli saanud lôpmata rägu. Akna alla olid lillepeenrad korraldatud, aga kewadise poriga oli jalgtee lillepeenraile asetatud, kust ta weel praegugi käis, keset lilli ja rohtu, mis ise elutsesid, kaswasid ja lokkasid. Aga perenaine ei näinud seda, perenaine ei näinud üleüldse mitte midagi, mis Kôrbojal sündis. Perenaisel polnud aega waadata, sest ta käis linna wahet, ta käis weel siiski linna wahet, kui eestegija Miku pea juba ammugi paranenud ja side ümbert wôetud.

Juba siis, kui Mikk linnast koju tuli, oli perenaise esimene küsimine:

„Kuidas on Willu silmaga, jääb ta pimedaks wõi?“

Hiljem linnas käies kordas ta alatasa umbes sama küsimust arstile ja ei leidnud enne rahu, kui oli wastuse saanud, et ei ta ikka päris pimedaks jää. Sellest oli Kõrboja perenaisele nähtawasti küll, sellest oli talle nii palju, et kui ta selle teatega linnast tagasi tuli, siis korraga temas huwi ärkas Kõrboja wastu. Jälle sai tast heinamaale ja põllulegi, nüüd sai temast karjaaeda, kus tüdrukud lehma lüpsid ja sahwri, kus piima kurnati. Juba heitis ta pilgu piimariistadesse, waatas, kuidas Liisa koorelahutajat pesi, läks ühes wana Madliga aita lihaanumit ja silgutünni rewideerima, küsis ja päris ning andis juhatusi. Laskis tüdrukuid omale jutustada, kuidas Kõrbojal tänini söödud, mitu korda perele nädalas liha antud ja kui suured tükid. Need kõik olid tühised asjad, aga korraga hakkasid teenijad tundma, nagu muutuks toit Kõrbojal paremaks ja nagu tuleks pisut parem himu tööd teha. Nõnda tundis eestegija Mikk, nõnda tundis sulane Jaan, tundsid Leena ja Liisa, päilisedki tundsid, ainult suwiline ei tunnud mitte nõnda, waid otse wastupidi, sest tema ütles kord nagu südametäiega, ehk küll ükski hästi ei mõistnud, miks ta kirus südametäiega:

„Tahab, kurat, ära meelitada, tunneme niisukesi. Muidu wist heinaajaks heeringad, muidu wist see wõi. Kes enne Kõrbojal argipäewal wõid nägi, hea kui pühapäewa hommikulgi nuusutada said.”

„Mis ta sust ikka meelitab,“ wastas eestegija Mikk, „ega sinust Kõrbojale peremeest saa.”

„Tööle meelitab, tööga tapma meelitab,” rääkis suwiline. „Muud kui murra aga tööd wõi ja heeringate eest, nagu ma aru ei saaks, ega ma rumal ole.“

„Aga sa tegid ka siis tööd, kui silgud olid nagu rangirinnuksed, wandusid ja tegid," ütles Mikk.

„Muidugi tegin, teen ka nüüd, aga küllap ma tean, kudas ma tegin ja teen. Heeringa närudega ennast osta ei lase, wôi eest ei müü oma hinge, seda teadku perenaine, seda ôerun talle parajal kohal nina alla."

Nônda rääkis suwiline ja tegi tööd, nagu poleks wana Rein Kôrboja weel oma käest ära annudki, tegi tööd ja kirus wõid ja heeringaid, nagu oleksid mõlemad halwemad kui olid silgud ja silgusoolwesi, mida andis wana Madli, nônda et sellel oli õigus noort perenaist hoiatada:

„Ära neid toiduga liiga hellita, sest pole midagi kasu, sina ikka neid täita ei jôua. Mida rohkem saawad, seda rohkem tahawad, sööda wiimaks aina sealiha ja kanamunadaga."

„Eks katsume," wastas perenaine tädile, „kui ei aita, eks siis pööra silgu ja kartuli juure tagasi."

Ja katseks andis ta perele heeringaid, andis wôid, lõi kanamunegi panni peale, nii et suwilise süda ikka rohkem täis läks, sest tema oli niisuguse ilmawaatega, niisuguse südamega mees, mis läheb täis parema toiduga. Aga teiste südamed ei läinud täis, päilisedki näisid olewad heas tujus, kui nad said wôid ja heeringaid, nii et Kôrbojal oli kaunis lõbus olla ja tööd teha. Ja tööd tehtigi nagu pisut rohkem kui eelmisil aastail, kuigi perenaine kedagi kunagi ei sundinud, isegi suwilist mitte.

Nagu iseendast hakkas Kõrbojal midagi liikuma, woolas kusagilt uut elu, sest imelikul wiisil sündis tänawu nõnda, et kui Kõrboja heinategu endise hooga edeneb, siis saadakse temaga ôigeks ajaks walmis, wast ainult pisut wenib peale rukkilôikust.

Muidu tehti Kõrbojal heina ikka Mihkli päewani, kas wôi lumeni, nagu teised naljatasid.

Wana Rein nägi, mis Kõrbojal sündis, poolpime Madligi nägi, et Kõrbojal midagi sündis, et siin midagi walmis, aga üks ei öelnud ühele, teine teisele midagi, nagu oleksid nad eneste keskel pahukses. Ometi pclnud nende wahel miskit paha ei sônade ega tegude poolest, waid kôik tegid ja rääkisid nônda, et Kôrbojal peaks olema hea elu.

Neil esimesil päewil peale jaanipäewa, kus perenaine kôndis mööda nõmme ja nõmmeteid wôi kus ta istus wana Mousi seltsis järwe ääres, nagu mõtleks ta Kôrboja üle järele, mida aga ükski ei uskunud, poolpime Madligi ei uskunud, tikkus Reinu südamesse mingisugune paratamata rôôm, mille pärast ta tahes wôi tahtmata tütart häbenes, teda pisut pelgaski. Reinul oli siis nimelt lootus, mitte kartus, et Katku Willu wôib ka oma teisest silmast ilma jääda, mispärast temast ei saaks enam siin ilmas mingisugust peremeest, isegi Katkule ei saaks pimedast mehest enam peremeest. Kui aga Rein tähele pani, et Anna enam nõmme ei läinud ega istuma järwe äärde, waid tegi ja talitas majas ja maja ümber päewad otsa, nagu teeks seda iga tôsine Kõrboja perenaine, siis kadus tema südamest rõõm, sest rõõm oli läinud Anna südamesse. Nii imelik oli rôôm praegu Kôrbojal, et kui ta asus Anna südamesse, siis käis wana Rein, käis poolpime Madligi rôômuta, sest Kõrbojal oli praegu ainult üks rôõm ja teda ei saanud mitte tükeldada, et jagada mitme wahel, isegi tütre ja isa wahel mitte. Ning sellest, et rõôm oli korraga tema südamest lahkunud ja Anna südamesse läinud, järeldas Rein endamisi, et Katku Willu näeb wististi alles ja et temast wõib saada peremees

Katkule ja wõib olla isegi Kôrbojale, nagu Madli ette oli kuulutanud ja weelgi kuulutas. Aga Madlil endal oli oma ettekuulutusega kergem kui Reinul, sest tema ütles igakord wennale asjast rääkides:

„Aga mina lähen siis Kôrbojalt ära, mina lähen kas wôi ilma otsa, aga siia ei jää."

„Mis sa tühja sellepärast hakkad ära minema, jatkub ruumi Kôrbojal sinulegi," wastas temale Rein.

„Kus ma siin olen wõi mis ma siin teen," ütles Madli, „juba nüüdki olen ülearune, wiies ratas wankri all. Lähen wôi waestemajasse, saan sealgi omale nurgakese."

„Parem mine Kõrboja sauna," arwas Rein. „Anna laseb sauna ära parandada, ikkagi parem kui wôera ulu all."

„Mis ma üksi seal saunas teen," ütles Madli. „Tule sina ka, lähme kahekesi, siis lähen küll, üksi ei lähe."

Aga Rein ei olnud esiotsa nôus Kõrboja sauna minema, sest miks peaks ta saunas elama, kui suures majas alles ruumi leidub. Ometi tõi see mõte talle teatud rahulduse, nagu kindluse tôi see mõte, sest nüüd oli tal urgas teada, kuhu peitu pugeda, kui muud enam üle ei jää Kôrboja uue peremehe tulekul. Siiski ei leidnud Rein enam rahu ega rôômu, nii et ta wiimaks tütrelt lausa küsis, et kas see ikka ôige on, mis ilm räägib, et kas ikka tôesti Katku Willust ehk Kôrboja peremees wôib saada.

„Nii pöörane kui see ehk sinu meelest on," wastas Anna, „aga nii see wôiks olla küll."

„Siis ta ikka päris pime ei ole?" küsis isa.

„Ei ole, niipalju näeb kui peremehel waja. Aga Willu kôlbaks ehk pimedast peastki Kôrbojale peremeheks, ennem kui môni teine," ütles Anna.

Sellest wiimasest ei saanud Rein enam midagi aru ja sellepärast ütles ta tütrele:

„Ei pimedast saa kellegi peremeest, usu, laps, ammugi mitte Kôrboja peremeest. Ennem laseme Kôrboja wôeraste kätte minna, kui pimeda peremehega teda pidada.“

„Ega ta ei ole ju pime“ seletas Anna, „ma räägin muidu nônda“.

„Kas sa siis tôesti kedagi muud ei leia, kui pead just selle Katku Willu wôtma“, ütles Rein tütrele päris südamlikult ja nagu kaastundlikult. Ja kui tütar selle peale mitte midagi ei wastanud, küsis ta: „Oled sa temaga juba rääkind wõi on tema sinule midagi öelnd?“

„Ei,“ wastas Anna piinlikult ja tema silmis süttis wärisew helk.

„Siis ei ole ju weel midagi olnd,“ ütles isa nagu rõõmsamalt.

„Mitte midagi,“ kinnitas Anna.

„Aga mis nad siis räägiwad,“ hüüdis Rein, „kust need jutud wôetakse!“

„Las nad räägiwad pealegi, ega see konti murra,“ trööstis Anna isa.

„Aga ta joob ju,“ tähendas Rein.

„Küll ta Kôrbojal wiina jätab,“ wastas tütar.

„Noh, aga kôik muu?“ küsis Rein.

„See, et ta wangis istus?“ küsis tütar wastu.

„Et ta teise maha lõi,“ wastas Rein.

„Ega ta enam löö, kui ta wiina jätab ja kui ta Kôrboja peremeheks saab,“ ütles Anna.

„Aga ta on ju löönd, kas sellest midagi ei ole?“ küsis isa.

„Ah jumal!“ hüüdis tütar wastu. Ja kui isa ei teadnud, kuidas seda mõista, rääkis tütar nagu alla-

heitlikult: „Isa, kui sa ei taha, et see nõnda läheks, kui sul on wastumeelt, et ehk Katku Willust Kôrboja peremees wôiks saada, siis wôin ma ka teisiti“.

„Kui sa wõiksid!“ hüüdis Rein, nagu oleks tal hing lahti läinud. „Kui sa tema jätaksid. Mul on peaaegu nõnda, et tee kuis tahes, wali ükskôik keda, aga mitte teda. Me oleme wana Jüriga seni nagu wôerad külg külje ääres elanud, nüüd enne surma seda muuta — usu, laps, kergem on niisama surra, kui seda muuta. Ja siis weel: kord käisime, sina ise olid kaasas, Katku kohta tahtmas, teda ostmas ja nüüd peaksime oma koha nii-öelda Katkule andma. Kõik on kergem kui see.“

„Isa, siin näed sa wõeriti,“ wastas Anna. „Asja wôib ka ümberpöördult môista. Teda wôib nônda môista, et meie tahtsime Katkut osta, tahtsime teda Kôrbojaga ühendada ja ei saanud, sest Katku peremees ei müünud meile oma kohta, ei müü praegu ega ka edaspidi. Ütleme nüüd, et Katku peremehe ainuke poeg ja pärija saaks Kôrboja peremeheks, asuks siia elama, ega ta siis ometi enam siit hakkaks Katkule tagasi minema, kui ta kord isakoha kätte saab, waid ta jääb ka pärast seda siia ning ühendab Katku Kôrbojaga, mitte Kôrboja Katkuga. Pealegi on nônda lihtsam ja loomulikum, sest Kõrboja on suurem ja Katku wäiksem, Katku pole Kôrboja kôrwal midagi.“

Rein pidi tahes wôi tahtmata tütre seletusega nõus olema, aga ometi ütles ta kôige peale waatamata:

„Ükskõik, siiski ei tahaks ma Willut omale wäimeheks. Kõik see meie metsas põmmutamine, wiinaajamine ja muud on ta mulle wastikuks teind“.

„Hea küll, isa,“ ütles Anna, „aga siis lähen ma Kôrbojalt ära“.

See tuli Reinule ootamata, sest nii tähtsaks polnud ta kogu asja mitte pidanud. Rein oli arwanud, et Anna käib alles nagu mônesuguse kawatsusega ümber, kui ta môtleb Katku Willu kui Kõrboja peremehe peale, aga ta polnud kunagi uskunud, et tütar seoks oma Kõrbojale jäämise selle oma kawatsusega. Sellepärast ütles Rein:

„Ei, ei, nõnda pole ma seda môelnd. Kui asi nônda on, siis tee nagu tahad, mina sinu asjadesse ei sega. Olen seda kord luband ja nônda peab see ka jääma: sina walid Kôrboja peremehe. Rääkisin sellest Madligagi, ütlesin talle, et kui Kõrboja peres enam ei meeldi, eks aga siis poeme Kôrboja sauna, elame seal kaks wanainimest oma wiimased päewad!“

Isa sõnad, iseäranis need, mis ta rääkis Kôrboja saunast, liigutasid tütre meelt nõnda, et ta heameelega oleks tema soowi täitnud, kui ta oleks wôinud, et ta poleks enam Katku Willu kui Kôrboja peremehe peale môelnud. Aga Anna ei wõinud seda môtet jätta ja sellepärast ei öelnud ta isale oma meeleliigutuses midagi, seisis ainult, pilk kôrwale pööratud, ja wahtis tummalt kuhugi, nagu poleks tal meelis liigutust ega midagi. Ka isa ei rääkinud enam, sest mis aitawad sônad, kui ei aita see, et Katku Willu on nagu ta on. Ei maksa suud kulutada, sest muidu wõiks asi isegi nõnda minna, et kui Katku Willu ei tule Kôrbojale peremeheks, siis Kôrboja preili läheb Katkule perenaiseks, nii meeletu asi wõiks ehk sündida, kui liig palju kulutatakse suud. Seda oletab Rein ja seda kardab ta rohkem kui kõike muud. Ta wôib kôige peale môelda, mitte aga selle peale, et tema koolitatud tütar wõiks Katkul käia toa ja aida, toa ja lauda wahet, et ta wôiks

käia toa ja keldrigi wahet, mis on suurem ja ilusam kui kõik teised keldrid ja mis kôlbaks palju enam Kõrbojale kui Katkule.

14.

Kui Katku Willu linnast koju jôudis, wôttis ema parajasti leibu ahjust wälja, wõttis ja katsus neid kätel, kas nad küllalt kobedad saanud ja kas ehk tuul pole waatamisega peale käinud, mis koorukesed lahti wõtab. Poega nähes jäi ema palawa leiwaga seisma ja ei tal tulnud enne meele teda käest panna, kui see põletama hakkas. Siis pistis ta tema lauale teiste kõrwale, pistis ilma pesemata, ilma niisutamata, nagu küpsetataks Katkul leibu pannil wõi nagu oleks seal ahjupõrand wähemalt teliskiwist. Aga ometi pole seal leiwa küpsetamiseks panne ja ahjupôrand on tehtud paekiwist, nii et leibu peab wäljawõttes alati alt pesema, kui ei taha, et alumine kooruke puredes ragiseb. Kui Willu ema leiwa siiski pesemata lauale pani, siis tegi ta seda ainult sellepärast, et ta oma poega nägi üle ukse sisse astuwat.

„Tuled üksi?“ küsis ema Willult.

„Kellega siis?“ küsis Willu wastu.

„Siis sa näed ikka!“ hüüdis ema niisuguse rõõmuga, et see Willu endagi südamesse kinni hakkas; kunagi waremalt polnud Willu tähele pannud, et ema rôôm temasse nõnda wôiks kinni hakata. „Päris pimedaks ei saand weel!“ rääkis ema edasi.

„Ei weel“, wastas Willu.

„Kui nad rääkisid, et sa näed, siis ei uskund ma, mõtlesin, et räägiwad ainult minule nõnda,“ ütles ema.

„Näen," kinnitas Willu, „aga kui hästi, see on teine küsimus. Wôib olla, ehk paraneb tulewikus, aga praegu pole mul ei sepikoda ega midagi waja."

„Aga kartuliwagu näed?" küsis ema.

„Küllap ma juba seda näen," wastas Willu. „Kartuliwagu ja heinakaart, seda küll. Rehale löön ikka pulga sisse ka."

„Mina olin sinu pärast hoopis mures," seletas ema, „mõtlesin, et mis hull sa peale hakkad, kui üsna pimedaks jääd . . . Et sa ka kallil pühapäewa hommikul pidid sinna minema, nagu oleks mõni kuri kihutajaks!"

Kui Willu ei wastanud, rääkis ema edasi:

„Muidugi tema, Kôrboja oma, temaga sa läksid ju. Näed sa nüüd, kas mul põlnd ôigus, kui ma sulle seekord ütlesin, et küll sa jooksed ka oma teise silma temaga peast wälja. Nüüd on sul käes, mine weel".

„Aga päris pimedaks ikka weel ei saand," ütles Willu, nagu heidaks ta oma häda üle nalja.

Nõnda rääkides otsis ema katsekaku wälja, mis paras leige, lõikas sealt küljest paraja tüki, pani sellele sahwrist wõid peale ja andis siis Willule, öeldes:

„Säh, söö, kôht muidugi teelt tulles tühi, ega weel nii pea õhtust saa".

Willu sirutas oma parema käe, et leiwatükki emalt wastu wôtta, aga ennem oleks wôinud ta seda pahemaga teha, sest pahemat kätt nähes poleks ema silmad nii paisul wett täis tõusnud.

„Sa oled ju sant!" hüüdis ema poja paremat kätt nähes, „waewalt wõid sa sellega leiwatüki wastu wõtta."

„Õnn, et pöial ja need kaks tömpigi järele jäid", wastas Willu, „nônda wõib ikka üht ja teist

asja liigutada. Usu, ema, las ma harjun nendega pisut, ma teen wiimaks kôik tööd ära, niipalju kui silm seletab“.

Willu rääkis muidugi ainult selleks nônda, et ema trööstida, ema arwas, et Willu ainult tema trööstiks nõnda rääkis, sest tema wanad silmad olid liig paisul wett täis tõusnud poja kätt nähes.

„Sinu elu on kui aia toeteiwas,“ ütles ema, „kôik rummud ja rattad hakkawad sinna taha kinni. Kuniks sa nõnda ikka wastu pead, kuniks ükski nônda wastu peab“.

Willu ei wastanud selle peale midagi, istus ainult toa ukseläwel ja sõi himukalt leiget katsekakku, millele ema paksult wõid peale pannud, igatahes hoopis paksemalt kui Katkul harilikult pandi, ehk olgu siis, et pühitseti mônda suurt püha.

„Kus isa on?“ küsis Willu, kui leiwatükiga otsakorrale jôudis.

„Isa teeb wäljal rukkid hakki,“ wastas ema. „Mädasoolt ja Kôrbojalt on meil täna abi ka.“

„Kõrbojalt? küsis Willu imestades.

„Jah, keskhommikuks tulid Mikk, Jaan ja Leena,“ seletas ema.

„Kas isa wôttis nad wastu?“ päris Willu.

„Ega ta heaga tahtnud wôtta, aga Mikk ei läind ega läindki ära, ütles teine, et perenaine on saatnud, käskind aidata Katku rukki ära lôigata, sest Kôrbojal omal on walmis. Eks see muidugi sinu pärast olnd, et sina olid ära, aga sinust ei lausund Mikk sônagi. Tulid ju teised masinaga, nii et täna ôhtuks on kõik maas, kui aga kokku jôuawad panna,“ jutustas ema.

„Ma lähen ka õige appi“, ütles Willu ja tôusis ukseläwelt.

„Kui sa wõid, tarwis oleks küll,“ arwas ema.

„Küllap katsun," lausus Willu ja läks.

„See siis ongi Kõrboja masin, mis seal meie wäljal lôgiseb," rääkis Willu minnes endamisi. Seda oli ta ei tea miks isegi aimanud ja sellepärast oli see masin tema sisemuse soojemaks lõgistanud. Süda oli soojenenud masinat kuulates ja jalg oli kergemalt astuma hakanud weel enne kui ema pistis talle leige katsekaku wôiga pihku. Niisuguse sooja südamega jôudis Willu isa juurde, kes rukkiwihke hakkidesse ladus, ja andis tööle jôudu.

„Näe, logaski polk ka maale saand," wastas isa jôudu wastu wôttes naljatades. „Nägid ikka oma jalaga koju tulla?"

„Nägin," wastas Willu ja küsis: „Mis mina peaks tegema hakkama?"

„Saad sa siis weel midagi tehtud?" küsis isa wastu ja wahtis poja parema käe poole.

„Noh, eks rukkid ikka wôi kokku kanda", wastas Willu.

„Näita siia", käskis isa poja paremat kätt tähendades.

Willu tõstis oma inetu ja wigase ihuliikme isa silme ette, ilma et ta ise sônagi oleks lausunud.

„Te raiped küll!" ütles isa, „kudas nad ta ära on rikkund. Mis sellega weel teha."

„Peab ôppima ka sellega tegema, kui elada tahab", arwas Willu ise.

„Wähe õppisid sa tarwilikku enne, weel wähem õpid nüüd," ütles isa halwakspanewalt. „Enne tormasid kui poisike, nüüd elad kui sant, meest ei saa sinust kunagi. Üheks kõlbaksid sa weel . . ."

„Milleks?" küsis Willu uudishimulikult, aga kui ta oleks teadnud, mis isa wastab, waewalt oleks ta siis küsinud, sest isa wastas:

„Kôrboja peremeheks.“

Willu tuikus jalgel ja oma wigases käes tundis ta hoogset walu.

„Issand jumal! On isa hulluks läind wôi mis? Willu Kôrboja peremeheks! Nüüd! Wigaselt ja pimedast peast!“ sähwis Willu peas, kui ta isale ütles:

„Isa, nõnda ei peaks sa rääkima.“

„Ega mina räägi, teised räägiwad,“ wastas isa. „Kôik räägiwad nagu ühest suust, et sinust saab Kõrboja peremees.“

„Lori!“ hüüdis Willu, pööras isale selja ja läks, läks rukkiwihkude juure ja ladus niisuguse kandami kokku, et parem käsi seljatäie tôstmisel terawat walu tegi. Aga Willu ei hoolinud sellest, litsus hambad kokku ja tegi järgmise seljatäie niisama suure.

„Ära omale liiga tee,“ ütles isa talle lepitawalt, kuna ta natukese aja pärast uuesti juttu tehes küsis:

„Kus parem oli, kas wangis wôi laatsaretis?“

„Wangis,“ wastas Willu môtlemata.

„Seda on näostki näha,“ arwas isa pojale otsa waadates. „Wangist tulles põlndki sa näost nii alla jäänd kui nüüd.“

„Wangis sai tööd teha, aga laatsaretis wahi kõik jumala päewad muidu, see teeb elu raskeks,“ seletas Willu. „Kui minu teha oleks, mina paneks kõik wangid laatsareti, see aitaks kindlasti rohkem kui wangistamine. Mina läheks ennem aastaks otsaks wangi, kui kuuks laatsaretti, niisugune oli mulle laatsareti elu.“

Nõnda rääkis Willu isale, kui ta käristas rukkiwihke kokku kanda, nii et paremas käes kibe walu tuksatas. Ise môtles ta aga isa sônade peale, et temast,

mast, Katku Willust, temast poolpimedast ja wigasest saawat Kõrboja peremees. Kui Willu ometi teaks, kes selle nalja lendu on lasknud! Aga Willu ei tea midagi, ta tuli alles täna laatsaretist, sôi ema antud katsekakku ja kannab nüüd rukkid kokku. Ema peaks sellest asjast rohkem teadma, aga ometi ei lausunud ta temale, Willule, sellest sônagi, kui ta istus ukseläwel. Ehk räägib ta ôhtul, Willu katsub nônda teha, et ta räägiks, sest kelle muu käest wõiks ta midagi kuulda. Mikuga wôib ta üks kõik kui kaua juttu ajata, tema ei lausu sônagi, sest, Mikk ei puutu kunagi teiste asjadesse, ennem räägib ta ilmast, räägib heinateost ja rukkilôikusest, räägib rukkiterastki wôi mônest weel wäiksemast asjast.

Nagu Willu môtles, nônda ta ka ôhtul tegi. Kui wõerad läinud ja kui isagi wäsinult magama puges, istus Willu alles wäljas ukse ees, nagu waataks ta ilma wôi nagu kuulaks ta kaua aja tagant jälle kord rohutirtsude laulu. Willu istus ja ei lausunud emale sônagi, sest ta teadis, et kui emal midagi südamel kipitab, siis ta selle ka ilma küsimatagi sealt wälja puistab.

Ema käis ja toimetas, ema käis ja tegi, nagu oleks tal toimetamist, nii et weel mahti ei saa wanamehe kõrwale puhkama ronida, ema toimetas, kuni ta Willu juurde seisma jäi ja küsis:

„Kas Kôrboja oma käis sind linnas waatamas?“

„Käis,“ wastas Willu, nagu oleks tal wastu meelt seda emale tunnistada.

„Nojah,“ ütles ema siis, „ega nad muidu räägi, ega inimesed tuulest wôta.“

Aga Willu ei wastanud selle peale midagi, nii et ema uuesti pidi küsima:

„Oled sa ise ka kuulnud, mis teist räägitakse, sinust ja Kôrboja omast?“

„Mida siis?“ küsis Willu oma korda.

„Et sinust saab Kôrboja peremees,“ wastas ema. „Mädasoo ütles sinu kohta, et las sa aga tantsid, las te aga Kôrboja Annaga kahekesi tantsite, küllap sa wiimaks enda Kõrboja peremeheks tants id.“

„Noh, tantsida ma weel wôiks,“ ütles Willu, „jalad on alles terwed. Kui tantsimisega Kôrboja peremeheks saadakse, siis wôiks Mädasoo eidel õigus olla.“

„Kas olete siis juba midagi eneste wahel rääkind wõi?“ päris ema.

„Rääkind,“ osatas Willu ja ema tundis, et poeg saab nagu ägedaks. „Mida? Millest? Et te ka igasugu lori usute, sina, ema, ja isa niisama. Tema rääkis mulle seda juba wäljal. Kas siis Kôrboja jaoks tôesti paremat peremeest ei leidu, kui minusugune pime ja wigane.

„Jah, see ta nüüd on, et see nõnda pidi minema, et ta just selle terwe silma pihta,“ hädaldas ema. „Aga ega sa weel päris pime ole,“ trööstis ta siis ennast ja poega.

„Jah, las Mädasoo ootab, kuni ma päris pimedaks jään, siis saan ma Kõrboja peremeheks,“ ütles Willu pilkawalt.

„Mis sa ikka niisukest patujuttu räägid,“ manitses ema, „miks sa siis päris pimedaks peaksid jääma.“

„Räägin seda, et inimesed nônda räägiwad ja et teie seda kohe usute,“ ütles Willu. „Ühte ütlen sulle, ema: wigaselt ei minda Kôrbojale peremeheks, wähemalt mina ei lähe, kôik muu, seda mitte, rääkigu inimesed mis tahes wõi mingu kuidas läheb.“

„Seda minagi olen neile öelnd, et mis selle Kôrboja Anna arusse siis on läind, et wigast kakkab tahtma,“ rääkis ema.

„Mis Anna arusse on läind, seda mina ei tea, pole temaga sellest sônagi lausund,“ seletas Willu, „aga mis minu arus on, seda ma tean. Mina wõin ju kõik olla, wôin olla poisike, nagu isa ütleb, wõin olla arutu inimene, aga nii arutu pole ma ometi mitte, et nônda, nagu praegu olen, Kõrbojale peremeheks hakkaksin minema. Sest Kõrbojale ei saa ometi muidu peremeheks, kui peab Anna ä'ä wôtma, aga Anna kôrwal eluaeg wigaselt elada — seda tehku môni teine, mitte mina, tehku seda need, kes sellest räägiwad. Minule aitab sellestki, kui Kõrboja Annaga tantsida saan,“ lisas Willu nagu kergema südamega juure, et ta oli emaga rääkinud nii kindlat keelt, „sellestki on liiga, wôtab seegi silmad peast ja käed otsast.“

Nônda lôpetas Willu oma jutu peaaegu naljatoonil, aga ometi polnud tal omal naljanatukestki. Lôpetas, nagu poleks tal enam emale midagi öelda ega emalt enam midagi küsida, ehk ta küll weel sônagi polnud lausunud sellest, et ta Kôrboja perenaisele oli töötanud joomise alatiseks maha jätta ja et nad jaanipäewal pidid minema kôwerale kasele, Mädalaukale ja Hundiaugu saartele. Ainult ise môtles selle peale, môtles, kui ilus oleks olnud minna päikse paistel, nii ilus, et Willu läheks weel praegu, kui aga Kôrboja perenaine tahaks, Willu hakkaks kas wôi südaööl minema, ainult Kõrbojale peremeheks ei läheks ta mitte, kuigi perenaine kutsuks — niisugune arutu mees on Katku Willu. Selle asemel jääks ta Katkule peremeheks ja wôtaks Kuusiku sauna Eewi perenaiseks, kui seegi temale, wigasele ja pimedale, weel tuleks.

Jah, kui seegi weel tuleks!

Ja kui emagi magama läinud, ei saa Willu muidu, kui peab Kuusikule waatama minema, kas Eewi tuleks Katkule perenaiseks, kui tema, Willu, oleks seal peremeheks.

15.

Mööda pimedat metsaalust Kuusiku sauna poole minnes tundis Willu, et elu läheb raskeks, esimest korda elus pani Willu seda raskust tähele. Kôrge metsa all woogasid alles päewase päikese erutatud soojad lôhnad õitswa kanarpiku kohal, aga Willu ei pannud seda tähele. Mingisugune loom pôgenes Willu eest teelt wudinal pakku mööda kuiwi krõgisewaid oksi, mingisugune lind krobistas tiibadega puuokstes, aga Willu ei kuulnud ega näinud seda, sest tema môtles oma raske elu peale, mis nüüd hakkab. Waremalt, ainult môni nädal waremalt oleks Willu ôhtul Kuusiku sauna poole minnes iga sammu peal teerajal seisatama jäänud, kui ta kôrw oleks midagi kuulnud wôi silm midagi seletanud. Ta oleks iga lôhna, iga hääle järele midagi oletanud ja arwanud, oleks tunnud tingimata looma, kes teelt põgeneb, oleks tunnud linnu, kes krabistab tiibadega puus wôi lendab muidu metsa all. Aga täna ei oletanud ega arwanud ta midagi, täna ei tunnud ta midagi, nagu oleks ta esimest korda õhtul metsas, mis jätab ta sootuks ükskôikseks oma lôhnade ja häältega.

Willu hoidis suuremailt teilt kõrwale, sest ta ei tahtnud kellegiga kokku puutuda, Willu ei tahtnud kunagi kellegiga kokku puutuda, kui ta läks hilja õhtul wõi ka südaööl Kuusiku sauna poole, kus elas Eewi. Saun seisis perest weidi eemal metsa ääres

ja sinna oli wäga hea pääseda, ilma et keegi minejat näeks ja ilma et pere koergi kuuleks. Sellepärast wôis Willu ka täna puude all sauna taga seisatada, ilma et ükski elumärk tema wastuwõtmiseks kusagil liiguks. Ainult ühte teadis ta: sauna ligi ei tohtinud ta oma saabastega mitte käima minna, sest siis hakkas saunas kohe liikuma: Eewi kargas asemelt ja tõttas akna alla waatama, kes käib nii raskete saabastega Kuusiku sauna ümber. Nônda oli see tänagi: waewalt sai Willu môned sammud sauna teerajal astuda, kui juba hundisilma taolise akna taga riie liikus ja keegi sealt wälja piilus. Willu ootas pisut. Siis kostis ukse awamine ja kinnipanemine ning Eewi tuli paljajalu, suurrätik ümber, mööda kaewuteed, sest Willu oli mône sammu saunast eemale astunud metsale lähemale.

„Saab ka sind wahel harwa näha," ütles tüdruk mehele tasa, nagu heidaks ta sellele midagi ette, aga Willu aimas häälest, et rääkija silmis on pisarad. „Mis on su parema käega?" küsis tüdruk, kui Willu talle teretamiseks pahema ulatas. „On ikka weel haige?"

„Haige ta just pole," wastas Willu wiiwitawalt.

„Näita, anna ma katsun," ütles Eewi

„Ära katsu," palus Willu.

„Teeb ta ikka weel walu?"

„Täna kandsin teisega rukkid kokku, siis walutas."

Nüüd otsis Eewi käsi Willu kätt, kuni ta selle leidis. Tüdruk kiljatas peaaegu, kui ta tundis käe asemel oma peos mingisugust mugerikku nuia.

„Halastaja Issand!" hüüdis ta nutu waral ja nüüd wôttis ta mehe parema käe oma kahe terwe käe wahele ja waatas teda pimedikus hellalt ja õrnalt, nagu kardaks ta tema katkiminemist. Willu tundis,

et nii hellalt ja ôrnalt polnud tema haiget kättt weel keegi waadelnud, nagu tegi seda Eewi, emagi polnud wist, kui ta ulatas temale katsekaku kõhu warjuks. Nii ôrnalt ja hellalt ei osanudki keegi seda teha, sest ega Willu ometi jumala muidu hakanud mehele teibaga pähe walama ega üle aasta wangis istuma, kui Eewi poleks osanud nii hellalt ja ôrnalt tema haiget kätt waadata.

„Aga silm?“ küsis Eewi, kui ta kätt juba küllalt oli waadelnud ja katsunud, nagu tahaks ta teda kôiges tema inetuses igaweseks omale meele panna wôi nagu armastaks ta millegi pärast seda wigast kätt, mida ta täna alles esimest korda näeb ja katsub.

„Ikka näeb,“ wastas Willu, „pärispime ei ole. Ega ma muidu oma jalaga siia poleks saand.“

Eewi wôttis uuesti Willu paremast käest kinni, mille ta silmapilguks lahti oli lasknud, ta wõttis nônda sellest wigasest käest kinni, et Willul hea hakkas ja heameelega Eewi järele lähema kuuse alla läks istuma.

„Näita siia,“ ütles tüdruk ja wôttis mehel peast kinni, et ka silma waadelda, ning pahema käe pöidlaga tasahilju mööda haawa-arme liikuda. „Said sa weel kusagilt sel korral haiget?“ küsis ta siis.

„Ei, rohkem ei saand,“ wastas Willu, „ainult see käsi ja silm.“

Eewi waikis natukeseks ja ütles siis nagu endamisi:

„Jah, ei sust nüüd küll enam Kõrboja peremeest saa, ei mina küll seda enam usu, rääkigu nad mis tahes.“

„Teie ei oskagi enam muud teha, kui räägite kôik ainult Kõrboja peremehest,“ ütles Willu. „Isa rääkis, ema rääkis, sina räägid.“

„Kôik räägiwad," wastas talle Eewi. „Kõik ütlewad mulle, et mina pühkigu oma suu sinust puhtaks, hea kui poja kaswatamiseks rahagi saan. Ütlewad, et näe Kôrboja peremees sõitis sulasega linna, kutsar ees, ja kui ta sealt tagasi tuleb, siis aetakse pulmad püsti, wisatakse kantslist maha."

„Aga mina ütlen, et see nende Kôrboja peremees wôtab Kuusiku sauna Eewi ära ja asub temaga Katkule elama ning Eewi saab Katku perenaiseks, kui ta aga ise tahab," rääkis Willu, jäljendades tüdruku sõnade tooni.

Eewi ei lausunud selle peale midagi, nihkus ainult mehele lähemale ja silitas selle wigast kätt, nagu wôlgneks ta temale mehe sõnade eest tänu, silitas ja kumardas tema üle, nagu mõtleks ta teda suudelda, aga ei, ainult pisarad langesid sinna peale.

„Ära nuta," ütles Willu ja et juttu teisale wiia, küsis ta: „Mis ema terwis teeb?"

„Ei teda enam kunikski ole," wastas Eewi silmi pühkides.

„Kas wana Andres lubab ikka su peale ema surma saunast wälja ajada?" küsis Willu.

„Ikka," kinnitas Eewi. „Weel täna rääkis sellest. Ütles teine, et ega temal minuga kaupa ole, tema teind kauba emaga, mina olla nii kui nii seaduse wastu sauna ema juure kolind, põle tema käest luba küsind. Ähwardab teine sauna maha kiskuda, ütleb, et muidu langeb weel mônele kaela, hakka kahjutasu maksma."

„Noh, ega see ema nii pea sure," trööstis Willu. „Wana inimese asi, ikka hädine ja haigetand, ega sellepärast kohe surm tule."

„Küll ta tuleb, nüüd tuleb ta," arwas Eewi, „ei mina usu, et tema silm weel kartuliwôtmist näeb."

„Ega Andres sind päewa pealt ikka wälja aja mis häda tal sest saunast on," ütles Willu. „Pole ta enne kellegile kaela tulnd, ega ta siis sinulegi tule."

„Mis ta nüüd kaela tuleb wôi, aga eks ta raskeks lähe, kui ema enam ei ole. Siis ei saa ma poisist silmapilgukski enam kuhugi," kaebas Eewi.

„See on terwe?" küsis Willu.

„Mis sel wiga," wastas Eewi, „wõi tema midagi teab. Suu hambaid juba täis."

„Ära muretse, las ta aga kaswab, läheb meile waja, näe minuga on lood pisut halwasti. Ma katsun isaga rääkida, ehk wôid poisiga Katkule tulla, niipea kui ema enam ei ole, seni peate muidugi siia jääma," rääkis Willu.

„Seni muidugi," arwas ka Eewi.

Natukene aega waikisid nad, siis küsis tüdruk:

„Kas sa ei ütleks mulle, kudas see kôik nônda tuli."

„Ah selle käe ja silmaga?" küsis Willu.

„Jah, kudas ta siis plahwatas, aga enne ei plahwatand, sa pômmutasid seal juba ammust aega?" ütles Eewi. „Teised ütlewad, et sa olid purjus, et sa läksid Kôrboja preili pärast sinna, tema auks pômmutama, tema rôômuks."

„Ma isegi ei tea, miks ma sinna läksin," wastas Willu. „Tuli tuju ja tahtsin minna ning kutsusin kôik kaasa, kes pidul olid. Küllap see ikka wist sellepärast nõnda läks, et olin joond, sellepärast ma wist nõnda tantsisingi ja külapoistega riidu sain. Sest saadik, kus ma wangist koju tulin, käiwad kôik ninad püsti, nii et sadagu wõi wihm sisse. Ma oleks neile kuraditele näidand, kudas Luukas ôlut teeb, kui mitte Kõrboja perenaine wahele poleks astund, perenaine ja Mikk pärast ka."

„See oli hea, et nemad wahele astusid," ütles Eewi, „muidu oleksid jälle mône maha löönd wôi nemad oleks sinu maha lasknud, neil olnd sinu tarwis rewolwrid kaasas. Ütlewad teised, et sinusuguse mahalaskmise pärast ei ole waja kurja undki näha, weel eila oli peres sellest jutt. Muidugi räägitakse seda selleks, et mina kuuleks ja sinule ette räägiks. Ah, Willu, küll saan mina sinu pärast head ja paremat kuulda. Poiss on alles wäikene, tema wäetikene ei tea weel midagi, aga küllap tulewad temagi päewad."

„Kannata weel natukene," trööstis Willu. „Mina ise sôidaks sinuga kas wõi hommes-päew ôpetaja juure, aga kuhu ma su panen, kui isa nõus pole."

„Lähme üks kôik kuhu, ennem kõik muu kui see elu, mis praegu," ütles Eewi. „Mitte see töö, mitte raskus, waid sônad, need sööwad hinge seest. Igaüks haugub, igaüks nöökab, nina alles tatine peas, aga juba suu pôiki nina all. Niisugune elu on minul. Siis see Kôrboja perenaine, teda hilbutawad nad mulle wahetpidamata, nagu härjale punast rätikut."

Ilm oli metsa all päris pimedaks wanunud. Willu ja Eewi istusid kuusejuurikal, silmad küla pôldude poole, mis paistsid mingisuguse lôpmata heledama lagendikuna, kus puuduwad need waewad ja wiletsused, millest nemad siin kuusejuurikal kurtsid. Willu oli oma pahema käe ümber Eewi piha pannud ja paremat, wigast, hoidis Eewi oma peos silitamiseks, hellatamiseks. Nônda istusid nad soojal ja sumedal augustiööl ning nônda wôisid nad kaua istuda, et külapôldude poole wahtida, nagu ootaksid nad sealt troösti.

16.

Katku Willu wôttis mône päewa hoogu, Willu wõttis mône nädala hoogu, et isale rääkida oma pulmadest Eewiga, aga kuidagi ei saanud ta sellega hakkama, sest Willu teadis, et isaga on raske sellest rääkida, liiatigi nüüd. Sellest oli waremaltki, kui Willu alles terwe, raske rääkida, sest isa nõudis minijaks peretütart, lôpuks — isa nõudis minijaks ükskõik keda, mitte aga Kôrboja Reinu teenijat tüdrukut.

„Olen mina wõi on minu poeg see wiimane jätis, et tema peab Kõrboja teenijaga leppima," rääkis Katku Jüri, ehk küll ei Willu ega keegi teine hästi aru ei saanud, miks peaks see olema wiimane jätis, kes lepib Kõrboja teenijaga; peaaegu ei saanud sellest Willu emagi aru, sest tema arwas, et olgu muud mis on, aga hea tütre saaks ta omale Eewist küll, allaheitliku ja sônakuuleliku, wirga ja tööka. Aga teiste arusaamine ei piisanud Katku Jüri ees pôrmugi, sest tema oli ikka iseenda arusaamise järele elanud ja armastas seda teha kuni surmatunnini. Tema arwas, et kui teda kord enam Katkul ei ole, siis muidugi siin enam tema tahtmine ei maksa, millega ta tähendada püüdis, et ta heameelega ka pärast surma weel Katkul peremeest mängiks.

Nônda käis Willu ja otsis parajat silmapilku isaga rääkimiseks, aga see silmapilk ei tulnud, sest isa oli nüüd tusasem ja tôredam kui kunagi enne, isa wõttis Willut nüüd wähem arwesse kui Willu oma tööga wäärt oli. Ei aidanud seegi, et Willu enam ühelegi Kiwimäe kiwile auku sisse ei puurinud ega ühtegi pômmu ei teinud, isegi walmispuuritud augud seisid laadimata ja kiwid lôhki laskmata, seisid nagu

nad olid jäänud jaanipäewa hommikul. Willu ei käinud enam Kiwimäel istumas, ei läinud sinna poole pühapäewiti kôndimagi, sest Willu kôndis nüüd nômmes, läks sinna poole, kus oli Kõrboja järw. Siin istus ta mônikord, istus wahete wahel otse järwekaldal ja proowis ajawiiteks oma silma, otsides üle järwe tuttawaid puid wôi pôôsaid. Aga tuttawad puud jäid harilikult leidmata ja põõsaste asemele olid tekkinud mingisugused ebamäärased tumedad, udused kujud, millel polnud endist tegu ega nägu. Sellest tegi Willu järelduse, et kui teisele poole järwekaldale tuleksid pôdrad wõi kitsed jooma, kui nad tuleksid isegi ôhtuse päikese heledal helgil, ometigi oleks temal waewalt lootust neid näha, wast tabaks ta silm neid ainult liikudes tumeda laiguna. Ei ole enam lootust, et wôiks püssi palge panna ja neid lasta, ei ole enam wôimalust wääramata kindlusega saata hargi ja kirbu kaudu tina wälejalgistesse loomadesse wôi puude ja põõsaste wahel wälgatawaisse lindudesse. Pole enam endist mõtet kewadhommiku puhtel metsa minna waatama, kas teder mängib, ja kuulama, kus metsis laulab. Nüüd lähewad Willu asemel teised, kel mõlemad silmad peas wõi kel näeb wähemalt teinegi hästi, lähewad ja tunnewad seda imelist wärsket ja erutawat lôhna, mis täidab metsa aluse ja lagedagi maa, kui mängib teder ja laulab metsis.

Arst ütles küll lõpuks, et nägemine paraneb aja jooksul, läheb selgemaks, aga wististi ütles ta seda muidu, ütles jutujätkuks, ütles suusoojaks, sest millegagi pidi ta seda mehemürakat ometi lohutama – nônda arwab Willu. Aga kuigi arst oleks tôsiselt arwanud, siis ei wôi silm enam kunagi oma endist wõimet tagasi saada, seda teab Willu kindlasti, sest

kust wõtta teine niisugune silm kui oli tema pahem. Eksis ta kunagi sihtides wõi maad môôtes, wääratas ta kunagi rauda tagudes wôi lauaserwa ôigeks lükates wôi kas ei tunnud ta looma- ja linnujälgi? Ah, Willu ei teadnud teist niisugust silma, kui oli tema pahem. Isegi tema oma parem silm ei saanud pahema wastu, nônda arwab Willu, ja sellepärast on tal oma pahema wigastamisest palju rohkem kahju kui parema kaotusest. Willu ümbrus on selguse kaotanud, jooned on muutunud ähmaseks ja wirwendawad. Igalpool tabab Willu mingisugust wõerast, tüütut wirwendust: wirwendab järw, wirwendawad puud järwekaldal, wirwendawad pilwed järwe kohal, wirwendawad järwe põhjaski ja kisuwad taewagi kaasa wirwendama, nii et silma pisarad tekiwad, nagu kipuks Willul nutt peale. Aga Willu ei mõtlegi nutta, tema ei leiaks nuttu isegi tahtes. Tema ainult kônnib wôi istub nômmes wôi järwekaldal ja mõtleb oma silmade, môtleb oma elu peale, mis silmadega seotud.

Kõigest saab tema oma mõttes aru, ühest mitte: mis on temal selle Kõrboja perenaisega wõi mis on perenaisel temaga tegemist? Peale jaanipäewa on ta teda ainult kaks korda üürikeseks näinud, üks kord laatsaretis, teine kord kiriku juures, kus nad ainult môned tühised sônad teineteisega wahetasid, aga ei pääse Willu tundmusest, et tema ümber kujutakse mingisugust wõrku, et Kôrboja perenaine kujub tema ümber wôrku. Milleks? Kui Willu seda teaks! Willu hakkab aimama, kui ôigus oli emal kartes Kôrboja ja tema perenaist. Willu aimab, Willu tunneb, et nônda see jääda ei wôi, et weel tuleb temal Kõrboja perenaisega kokkupuutumist. Teisedki tunnewad ja aimawad, et weel tuleb neil teineteisega tege-

mist, ja sellepärast räägiwad nad Willule igal kohasel ja kohatul silmapilgul Kôrboja peremehest. Nad ütlewad temale, et Kôrbojale kõlbab ta palju enam peremeheks kui Katkule, sest Kôrboja peremehel pole waja endal tööd teha, Kôrbojal wôib peremees saksa mängida, nagu on seda wana Reingi teinud. Kõrbojal teewad palgalised töö, aga Katkul wenitagu peremees ise ühes perenaisega ja kaswatagu lapsi, kui abi tahawad.

Willut hakkab Kõrboja peremehe küsimus juba huwitama, teda huwitab see küsimus kui pealtwaatajat, ükskõikset waatlejat. Willu tahab ära oodata, millest see algab, mis algama peab. Kui Kõrboja perenaisel tõepoolest midagi niisugust mõttes oleks, kui teised räägiwad, küllap siis näeme, kuidas ta sellega hakkama saab.

Aga Kôrboja perenaine sai sellega palju lihtsamalt hakkama kui Willu oskas aimata. Õigem — Kôrboja perenaine ei teinud midagi, mis oleks kui algus, waid tema tegi nõnda, nagu jatkaks ta midagi üsna wana. Sest tema tuli ühel ilusal pühapäewa ôhtupoolikul, kui haabadesse hakkas tekkima juba punast, järwe ääre Willu juure, tuli oma wana Mousiga, kel olid suuremad jäljed kui kôigil ümberkaudsetel koertel, ainult wast isahunt sai oma jälgedega tema wastu, tuli ja istus Willu juure järwekaldale pehmele samblale ja ütles Willule, nagu jatkaks ta ammugi alatud juttu.

„Näe, haawad lööwad juba punaseks!“

„Jah,“ wastas Willu. „Juba hakkab peale.“

„Kas seletate seda üksikut haawa, mis seisab üle järwe meie wastas mändide wahel, natuke maad pahemal pool suurt kaske?“ küsis perenaine.

„Nagu seletaks midagi," wastas Willu. „On midagi muud kui männid."

„Ta põleb kui küünal mändide wahel," ütles perenaine.

„Usun, et põleb, aga minul pole sellest siit maalt wähematki aimu," seletas Willu.

„Teate, miks ma sellest haawast rääkima hakkasin? Teie tahtsite ta ükskord maha wôtta, temast Wene wile teha. Aga mina olin wastu, ei lasknud. Sest ajast saadik mäletan seda haaba."

„Ei mina seda mäleta," ütles Willu.

„Olete ehk ka selle suure karbase kase unustanud?" küsis perenaine.

„Ei, seda mitte," wastas Willu. „Seal kase all jooksin oma parema silma peast ära, sellepärast mäletan teda."

„Seal kase all!" imestas perenaine. „Millal see oli?"

„See oli siis, kui teie minu eest järwe jooksite," wastas Willu.

„Teie eest?" küsis perenaine wastu. „Teie, eest pole ma kunagi järwe jooksnud, mitte kunagi, te ei mäleta ôieti."

„Mäletan wäga hästi," ütles Willu. „Teie olite hobune, minu peos olid ohjad ja siis jooksite järwe."

„Miks te lasite jooksta, eks te hoidnud hobune kinni," rääkis perenaine.

„Arwate, et pôleks wist jõudnud? Muidugi oleks jôudnud, aga ma ei tahtnud, kartsin," seletas Willu.

„Kartsite, et ohjad peast ära tulewad?" küsis perenaine. „Aga nad olid ju peanaha küljes kinni. Minu praegused rotisabad, need wôiksid muidugi peast ära tulla, aga siis — siis oli hoopis teine asi."

Perenaine peatas ja kui Willu kohe midagi ei öelnud, ainult wana Mousi halli pead silitas, jätkas perenaine nagu etteheitwalt:

„Wähe puudus, siis oleksite lasknud mu sel korral ära uppuda."

„Selle peale olen isegi môelnd, et siis oleksite wõind ära uppuda," ütles Willu, „ja mina arwan, minul oleks siis môlemad silmad weel tänapäew terwelt peas."

Willu isegi ei teadnud, kuidas tal need sônad suust tulid, aga küllap nad wist ikka sellepärast tulid, et ta rääkis Kõrboja perenaisega, kes ajas juttu, nagu oleks neil môni muinaslugu käsil, mis ei puutu ei ühte ega teist. Aga Willu wiimased sõnad puutusid perenaist, sest ta tegi mingisuguse äkilise liigutuse ja waatas Willule küsiwalt otsa.

„Arwate teie tôesti nônda?" küsis ta siis.

„Arwan küll," wastas Willu. „Teie pidite seekord uppuma ja mina kandsin teid kaldale ja nõnda läks mul parem silm peast."

„Tõepoolest, ma ei môista teid," ütles Kôrboja perenaine ja nüüd kostis, et tal polnud mingisuguse muinaslooga tegemist, wõib olla polnud seda juba algusest saadik, waid ta jäi ainult sellepärast Willu juure peatama, et wana Mousi puhkust nôudis ning oma halli pea Willu põlwele pani silitamiseks.

„See on nii lihtne mõista," lausus Willu. „Mina kandsin teid kaldale ja panin märjalt nagu olite selle suure kase alla ning pôlwitasin ise teie juurde. . ."

„Noh ja siis?" küsis perenaine kärsitult.

„Ja siis läks mul parem silm peast," wastas Willu, wastas lihtsalt ja rahulikult, nagu oleks tal ikka weel muinaslooga tegemist, ainult tema pahem silm hakkas suurema hooga wirwendama.

„Aga kuidas?" päris perenaine ikka weel.

„Jooksin orgi otsa, mis teil peos oli, kui teie jooksite," ütles Willu.

„Ega ometi mina...?" küsis perenaine.

„Teie," wastas Willu lihtsalt.

„Siis läks see silma pihta?"

„Ainult ots puutus," ütles Willu, „aga paljuke silmale waja."

„Siis tähendab, nônda oli see," ütles perenaine mõttes ja nüüd kostis jällegi, nagu oleks tal mône muinaslooga tegemist. „Mina lõin seekord parema silma pimedaks... Kui mul omal sellest aimu oleks olnud!"

„Ühelgi hingel pole sellest aimu, teie olete esimene, kellele sellest rääkisin," ütles Willu. „Ah jaa, sôjawäekomisjonis, kus nad kui mesilased mu ümber olid, isegi käega patsutasid, nagu oleksin môni ilus tapahärg, seal küsiti, et kuhu ma oma parema silma olen pannud ja seal ütlesin, et löödi peast ära. Kes lõi? küsisid nad ja siis wastasin: tüdruk lõi. Need naersid seal, mõtlesid, et teen nalja, sest ma olin pisut joonud. Ei enne ega pärast pole ma sellest kellegile sõna lausund, emale ka mitte, ehk see küll alati usutab, kui sellest juttu on. Ma poleks seda teilegi rääkind, kui mitte pahemaga peaaegu niisama poleks läind. Aga seda päris pimedaks ei saand."

„Teie räägite, nagu oleks mina ka selles süüdi," ütles Kôrboja perenaine, aga ta ütles seda nônda, nagu poleks ta ei Kõrboja perenaine, ega Kõrboja preiligi, waid mingisugune plika, kelle kehaliikmed jatkude kohalt alles mügerikud. Nõnda ta istuski nüüd Katku Willu kôrwal pehmel samblal. „Ma ju küll keelasin teid, mul oli mingisugune hirm teie

pärast, juba siis oli, kui need poisid teile kallale tükkisid. Hirmu pärast ma wahelegi astusin, kartsin, et teiega wõiks midagi juhtuda."

„Neil olnd rewolwrid minu jaoks taskus," ütles Willu.

„Sellepärast!" hüüdis perenaine. „Ainult et ma teiega sinna pidin kaasa tulema, teie Kiwimäele!"

„Oleksin üksi läind, kui keegi poleks tulnd, oleks läind ja põmmutand," ütles Willu.

„Ei te oleks läinud, kui mina oleksin teid palunud," ütles perenaine tasa. „Ja seda oleksin pidanud tegema, seda tahtsingi teha, aga ometi ei teinud, teiste pärast ei teinud, kes ümber seisid. Küll mina pärast kahetsesin, et ma teiste pärast selle tegemata jätsin."

Selle peale istusid nad môlemad tükk aega nõnda, nagu kahetseksid nad ikka weel, miks Kõrboja perenaine Katku Willut jaanipäewa hommikul polnud palunud, wana halli peaga Mousigi näis nõnda istuwat, kui ta ulatas oma lõua Willu põlwele.

17.

Aga Willu kahetses weel midagi muud, kui ta läks Kôrboja järwelt koju poole: ta kahetses, miks oli ta perenaisele rääkinud oma parema silma lugu. Ta oli pidanud ootama, et näha, mis perenaine teeb, kuidas ta sellega hakkama saab, mida Willu ootab, aga nüüd oli Willu ise rohkem teinud kui perenaine, sest see rääkis ainult pihlakast, mille lehtis juba punast, ja kasest, millel karbane koor, aga Willu hakkas kohe oma silmaga peale. Willu hakkas sellepärast nônda peale, et ta ei tea miks tahtis Kôrboja perenaist riiwata. Nüüd koju poole minnes teab

Willu, et ta seda poleks pidanud tegema. Aga Willuga juhtub ikka nõnda, et ta Kôrboja perenaise seltsis teeb asju, mida ta ei peaks tegema, sinna pole midagi parata. Ühte ainult tunneb nüüd Willu: enam ei taha ta oodata, mis perenaine teeb, tema ise hakkab talitama. Teda ei huwita üleüldse enam perenaise tegemine. Sellepärast hakkab ta isaga töö juures oma naisewôtmise juttu, ütleb, et tema peaks ikka Eewi ära wôtma.

„Muidugi," wastab talle isa, „mis sul nüüd ikka muud üle jääb."

Ja see on kôik, mis isa ütleb, rohkem ei sônagi, nii et Willu natukese aja pärast küsima peab:

„Aga kas ma wôin ta Katkule tuua, emale oleks nii kui nii abi waja?"

„Kuhu sind wigast ja pimedat ikka ajada," wastab isa ja Willu mõistab, kui hirmus pahane, wõib olla, nukkergi on ta oma poja pärast.

„Kui sa ei taha, ega ma siis ei too," lausus Willu.

„Aga kuhu sa siis lähed?" küsib isa. „Kuusiku sauna wôi?"

„Eewigi aetakse sealt wälja, niipea kui ema oma silmad kinni paneb," ütleb Willu.

„Kuhu siis?" küsib isa.

„Ma ei tea weel, aga ehk saab ikka kuhugi," arwab Willu.

„Ja mina pean siis sulase wôtma," ütles isa.

„Ma wôiks ju siin tööl käia, kui kuhugi lähemale korteri leian," ütleb Willu.

Isa toob kaks, kolm seljatäit wilja wärawatele ja lausub alles siis:

„Parem too ta juba siia, mis sest kahe pere wahel jõlkumisestki tuleb. Aga pulmi ma ei tee,"

ütleb ta natukese aja pärast, „pulmad tee ise, kui kord Katkul peremees oled, kui sust üleüldse peremeest saab.“

Jällegi kannawad mehed waikides wilja wärawatele, aga siis ei saa isa muidu kui peab oma juttu jätkama.

„Mônest mehest ei saa ega saagi peremeest, ka siis ei saa, kui talle koht kätte anna. Minu wa ônnis isa rääkis ikka kellegist Iirawa Matsist. Sellest pole kudagi peremeest saand, tehku härra temaga mis tahes. Wäsind ära, pole jõudnd peret toita ega môisapäewi teha. Härrale teind see wiimaks nalja, et Mats peremeheks olles nônda ära wäsib, ja pand ta wäljawahiks, pärast rehepapiks, et ehk seal koheneb. Teised kôik naernd, et Mats peaks kolm aastat mõisa aidamees olema, ainult siis jäksaks ta peremeheks hakata. Härra teindki teise aidameheks ja and talle siis koha uuesti kätte, aga siis löönd pikne Matsi maha, nii et peremeest pôle tast ikkagi saand. Sina niisamuti. Juhan saab tülist eest otsa, paristamise ja wiinaajamisega ajad raha kokku, et wôiks elama hakata, aga siis kukud sa kohe keldrit ehitama, keda kellegil siin waja pole, asutad töökoja, nagu oleksid linnas wõi postmaantee ääres, wead rohtu koju ja hakkad Kiwimäel kiwa lôhki pômmutama, nagu poleks sul midagi targemat teha. Ootan igapäew, et kust sa nüüd peale hakkad, aga küll sa juba kusagilt hakkad, seda käid ja haudud sa. Ütle nüüd, on sinu keldrist wôi töökojast kellegil kasu? Oled sa ise sellest midagi saand wôi on teised? Ja need kiwid seal Kiwimäel . . . nüüd wôiwad nad seal seista, aga enne ei wôind, enne pidi neid lôhkuma. Nüüd seisawad ja roostetawad su pihid ja orad, tangid ja haamridki sepapajas, kellegil

pole neid tarwis. Niisukesest mehest ei saa kunagi peremeest. Mul on nii kahju, et mul enam poegi ei ole ja et ma Katku sinule pean jätma."

„Jah, hull on ta küll," tunnistas Willu nüüd isegi isale, „minu käest läheb kôik luhta. Aga mis ma wôin sinna parata, kui ma ikka weel Kiwimäe kiwide peale pean mõtlema. See on ainuke koht, kus ma midagi ära wõiks teha, niipalju näen ma weel küll. Mina tahaks ikka weel need kiwid seal ära lõhkuda, nii et seal wõiks künda ja äestada, ja siis peaksid sinagi oma silmaga nägema, kuidas Kiwimäel wili kaswab."

„Aga mina ütlen, et ennem mine minu juurest ära, mine wôi metsa kuuse alla, mine kas wõi Kôrbojale peremeheks, ennem kui sa nende kiwidega seal jändama hakkad," ütles isa.

Aga nüüd wastas Willu midagi, millest isa alguses järeldas, et tema pojal enam täit aru peas ei ole, sest Willu wastas nônda:

„Seda olen ma isegi wahel môelnd, et ma peaks ôige sinu juurest ära minema. Ja ma lähekski, läheks kas wôi tänapäew, kui sa mind lubaksid käia Kiwimäel kiwa lôhkumas ja sinna pôldu tegemas, kui kiwid eest ära saawad. Mina elaks tôesti kas wôi metsas kuuse all ja käiks sealt Kiwimäele, käiks wähemalt pühapäewiti, kui muul ajal aega ei saa. Sest waata, isa, sina ostsid selle Katku, ostsid ja ei müünd teda kellegile, ka Kõrbojale mitte, ei müünd teda hinge hinna eestki, mis sulle pakuti, tegid siin ööd, kaewasid kraawi niipalju kui jäksasid, ehitasid hooneid, tegid toale korstna peale, muretsesid reed ja wankrid, panid raudassid puutelgede asemele, nii et esimesed rattad enam ussa pôôsastest wälja ei ajanud ega wiimased neid tapnud — seda tegid sina.

Aga ütle, mis pean mina siin tegema? Sinu koha peal elama, sinu wankriga sôitma, sinu sahaga kündma, sinu hoonetes ulualust otsima? Kas siis mina ise midagi ei suuda ega oska? Sinul on hea rääkida, sest sinul on Katku ja kui hobuste kõrwad siin aiste wahel enam ripakile ei lange ja kui lammaste kaelad kewadeks rõnga ei lähe, sead kôhtu elitinga ei saa, siis oled sina seda teind, sina ja ema, aga mis siis mina olen, et mina midagi ei wõi teha, mis oleks niisama palju kui on sinu töö. Ega sa ometi sellepärast Katkut omale ostnud, et igawesti endist wiisi siin kükitada. Ka sina ei olnd wana Katkuga rahul, tegid uue, mina tahan ka midagi uut teha. Ainult ühes olen ma ehk süüdi: ma pole õigest otsast kohe peale hakand, olin rumal, ei tund Katkut. Ma oleks pidand oma wärkstoad ja keldrid kus ja kurat jätma ning oleks pidand otseteed Kiwimäe kiwidega peale hakkama, sest siis oleks ta nüüd juba walmis olnd. Uudse wili oleks juba Katku salwedes, uudse hein Katku küünides wôi lakas ning nende eest saadud rahaga oleks wõind pikkamisi ehitada keldri ja kas wôi wärkstoa, kui süda oleks kutsund."

Nõnda rääkis Katku Willu täna isaga ja nônda polnud ta temaga weel kunagi rääkinud. Nônda polnud wana Katku Jüriga weel keegi tema Katkust rääkinud, isegi täismees Juhan mitte, nii et Jüri kauem poega kuulates lôpuks tahes wôi tahtmata otsusele pidi tulema, et ei tema pojal arust wist küll puudu ei ole, olgugi temaga muidu kurb lugu. Isale näib isegi, et Willule on wiimasel ajal aru juure tulnud, kas wangimajas wôi laatsaretis, seda ei tea, aga wõimalik, et mõlemal pool, wäga wôimalik, sest Katku Jüri arwates on mõlemad head asutused, wangimaja

ehk weel parem kui laatsarett. Ja kui Willu natukese aja pärast uuesti rääkima hakkas, siis kuulas isa juba tähelpanelikumalt, sest Willu ütles:

„Sa seisad sellegi wastu, et ma Eewi tahan ära wôtta, ütled, ma toogu peretütar, otsigu rikas, aga ütle ometi, miks sina ise rikast ei wôtnud?"

„Mul põlnd midagi, mulle ei tulnd keegi," wastas isa.

„Sul põlnd midagi . . ." kordas Willu, „aga ometi oled nüüd Katku peremees. Ema ei toond küll midagi sulle kaasa, aga ta tuli ise ja see oli rohkem kui lehm ja lammas wõi seapôrsas. Kas môni rikas oleks ema wiisil sinu kôrwal tööd rühmeldand wõi teeks seda mõni teine rikas minu kôwal? Aga mina ei taha Katkul wähem tööd teha, kui sina oled teind, mina ei taha siin sinu armuleiba süüa ja ei taha ka, et ema kätetööst peaks keegi teine laiskuse pärast raswa minema. Mina tahan oma ette mees olla ja tahan ka naist, kes oma ette naine oleks, nagu ema on olnd. Sina tegid alguses tööd ja pingutasid püksirihma, nagu ütled, arwad siis sina, et mina teda aina pean lôdwemale laskma? Ei, mina ei taha lasta, enam ei taha, hakkan niisama peale nagu sinagi, hakkan oma Katkut ehitama ja minu naene peab ühes ehitama, kui ta tahab olla minu naine. Ütle nüüd ise, kas môni peretütar selleks paremini kôlbaks, kui sauna Eewi? Las ta tuleb ja teeb, tema tahab teha, tema tahab teha ja lapsi kaswatada, niisuke on tema ja minule meeldib, et ta on niisuke. Ja mina ütlen: kui minu poeg kord kaswab, siis lasen ma ka teda teha, las ta möllab, kuni ta kas wôi otsa saab, ehitagu ta Katkule kas wôi linn, kui see ei meeldi, mis mina oma aruga olen teind."

Willut kuulates hakkas isa kahetsema, et ta temale pulmi polnud lubanud teha, sest ta arwas, küllap wõiks ehk pojale pulmadki teha, kui ta wôtab naise ja toob minija koju. Aga Katku Jüril oleks raske oma sõnu süüa, sest tema pole weel kunagi oma sôna söönud, kui ta oli tõsiselt rääkinud, ja sellepärast wôib nõnda tulla, et Willu toob Eewi Katkule, toob ta ühes wäikese pojaga, aga toob ilma pulmadeta, sest isal poleks küll pulmade wastu enam midagi, aga tema ei taha oma sôna süüa.

Wististi nende pulmade pärast see ongi, miks Willu iseäranis suurt rôômu ei tunne rääkimisest isaga, kui ta selle peale tagasi môtleb ôhtul magama heites. Ta môtleb heintel lamades peaaegu niisama, nagu môtles Kôrboja järwe äärest tulles, kus ta oli rääkinud Kôrboja perenaisega, môtleb, et parem oleks wõinud ehk kôik rääkimata olla, oleks wõinud seda môni teine kord teha. Aga Willu ei saanud ôigel ajal pidada, temal on kerge sôna, iseäranis kui ta istub Kôrboja perenaisega wõi kui ta käristab wilja wärawatele, nii et wigases käes pistab ja särk seljas liimendab. Heintel lamades môistab ta isegiseda, ainult üks on talle arusaamata: miks ei tule uni lôhnawail heintel, kui môtted käiwad Kõrboja perenaise peale.

Ja Willu otsustas tulewikus mitte midagi enam uisapäisa teha, otsustas hakata tasa ja targu talitama, nagu poleski ta enam Katku Willu. Ta ootab ära. Ei ta räägi Eewilegi enam üle-peakaela Katkule tulemisest ega mujale minemisest, ei räägi talle sellestki, mis ta isaga rääkinud, nii et Eewi jällegi hakkab elama nagu lootuseta oma poja ja haige emaga, kes aietab ja ütleb:

„Ei ta wõta sind ära, mehed ei wôta kunagi, kui nad kohe ei wôta, kaswatad üksi oma poega.“

Neid sõnu kuuldes pühib Eewi silmi, pühib mônikord nõnda, et poiss, seda tähele paneb ja karjuma pistab, nagu oleks ka temal osa ema murest. Aga kui nutud nutetud, kuiwatab Eewi oma ja lapse silmad ning wastab emale:

„Nõnda on ikkagi parem, ometi poegki jääb temast järele, muidu poleks sedagi."

„See on see Kôrboja, kes teda enda poole kisub," hoigab ema.

„Ega ta siis nüüd änam teda taha, mis ta selle wigase ja pimedaga weel teeb," arwab Eewi.

„Mis tal sest," wastab ema, „ega ta töölooma otsi, et peab terwe olema... Willu wõib ka nônda meheks olla, pimedast peastki kôlbaks ta ehk meheks."

Ôige, ka Eewi tunneb, et Willu wôib nôndagi meheks olla, et Willu wôib lapse isakski olla, nagu polekski tal parem käsi wigane ega ka pahemgi silm poolpime.

„Kui ma ôige läheks ja räägiks preiliga," ütleb Eewi emale.

„Mis sa temaga tahaks rääkida?" küsib ema wastu.

„Et ta Willu rahule jätaks. Ütleks talle, et eks ta leia omale terweidki, jätku see wigane minule, jätku Willu oma pojale isaks, muidu peab poeg isata jääma," seletas Eewi.

„On see Kõrboja preili mõni mees wôi, et sina temaga lähed selle asja pärast rääkima," ütles ema. „Naine, nagu sinagi, preili weel peale kauba."

„Aga mina läheks ikkagi, läheks poja pärast, wôtaks selle käe peale ja läheks," ütles Eewi.

„Mis Kôrbojale wõi?" küsis ema,

„Kas wõi Kôrbojale, kui mujal teda kätte ei saa," wastas Eewi.

„Lauluga tulid sealt, tahad weel teise lauluga tulla," ütles ema pilkawalt ja lisas siis juure: „Mina ei läheks ehk kui läheks, siis ainult õpetaja juurde ja sinnagi mitte enne, kui esimene kord kantslist maha kuulutud, enne ei läheks. Sest mis sinna enne minna, ega õpetajagi prunti saa ette pista, et Willu Kôrboja preili järele on, et ta temaga järwe ääres tantsib ja sina kodus istud, ükski ei wôi sinna midagi. Mehed on ikka niisugused: jooksewad ja jooksewad su järele, lööks kas terwe ilma sinu pärast maha, aga niipea kui kätte saawad, kaowad kui kulutuli. Nõnda on Willu, nônda oli minu wanamees, suure surmaga sain teise ôpetaja juure, waata jookseb sul weel altari eest ära, aga minul põlnd weel last käes ega kedagi. Eks ma kinnitand, sulle küll: tüdruk, hoia ennast, pill tuleb pika ilu järele, las wôtab ää, siis aega küll. Aga kes siis minu sôna kuulas, kes kunagi wanainimese sõna kuulab."

18

Eewi teab isegi, et ta ei kuulanud, sest tema arwas siis, et headus on parem kui sônakuulmine. Ta ei wõinud ometi Willule midagi keelata, kui Willu tema pärast Künka Ottole teibaga pähe walas, päris mahagi lôi. Siis ep see oligi kõik.

Aga Eewi arwab ka tänapäew, et kergem on Kõrboja preili jutule minna, kergem on teda paluda Willu pärast, kui istuda kodus ja kuulata haige ema sõna. Sellepärast tõmbab ta esimesel parajal silmapilgul poja sülle ja pistab temaga Kôrboja poole ning teel ei turgata talle kordagi meele, missuguse lauluga ta siit tulnud, kui poeg trampis jalgega tal alles südame all. Ei, Eewil pole minnes midagi

meeles kui aga Willu ja poeg, Eewil pole kunagi Willu ja poeg nõnda meeles olnud, kui nüüd Kõrboja teel. Willu wangiwiimisel oli tal kergem, sest wangist saadakse ju ükskord ometi lahti, tal oli ka kergem, kui ta teada sai, et Willu on werise käe ja silmaga linna laatsaretti sõitnud, sest laatsaretist wõib kui mitte terwelt, siis ometi wigaselt tagasi tulla. Aga kui Eewi mõtles selle peale, et ühel ilusal päewal sõidab Willu ühes Kõrboja preiliga õpetaja juure ja istub wedruwankris, millel kaks hobust ees, siis lõi ta silme ees kõik äkki mustaks ja selles mustas polnud midagi näha. Kõrboja wedruwanker oli kui puusärk, mida Willu eest pidi hoidma, istus ta kord juba seal sees, siis sõidaks ta nagu surnuaiale, kuhu kaewatud wärske haud. Nõnda tunneb Kuusiku sauna Eewi, kui ta läheb, poeg süles.

Kõrbojal istub wana Rein ise ukse ees sügisese päikese paistel, kui Eewi wärawast sisse astub, wana Rein istub ja poolpime, poolkurt Mousi on kõhuli ukseläwe ees, mis on märgiks, et ka perenaine peab kodus olema, sest koer ei jää tema sabast kuhugi.

„Näe Eewigi tuleb wahel meid waatama," ütleb Rein heasüdamliselt.

Need sõnad äratawad koera unest ja ta astub lähemale waatama ja nuusutama, kes on tulnud, sest nina on tal weel ainukeseks õigeks teejuhiks siin ajalikus elus jäänud.

„Kas tunned mu weel ära?" küsib Eewi koeralt.

O, küll Mousi tunneb, sest niipea kui nina tüdruku riiete ligi saab, hakkab saba liputama, nii et pool kehagi kaasa wäänleb. Mousi armastab Eewit Willu pärast, Mousi armastab mesinädalate pärast, mis Eewil olid Willuga, sest siis pidi Willu wargsi Kõrbojal käima, pidi nõnda käima, et wana

Mousi oleks pime ja kurt, et ta ei näeks ega kuuleks kunagi midagi kahtlast. Siis wedas Eewi Mousit igalepoole kaasa ning söötis teda kõige paremate suutäitega, söötis teda oma lihajagudega, mis ta kaks korda nädalas sai, söötis Willu käe läbi, nii et Mousi oleks Willut nähes ja kuuldes pime ning kurt. Niisugused oli'd Eewi ja Willu mesinädalad ning nônda wôttis wana Mousi neist tegelikult osa. Wanu ôndsaid aegu meele tuletades liputab ta nüüd kôigest jõust saba, nagu oleks Eewi riietel ikka weel niisama magus hais küljes, nagu oli neil mesinädalail, liputab saba ja püüab käsi lakkuda, nagu leiduks seal ikka weel wõileiba wõi sealihakäntsakaid. Aga Eewi mesinädalad on ammugi mööda, seda teawad kôik, seda mõistab nähtawasti ka wana Mousi, sest warsti läheb ta ukseläwe ette oma endisele paigale, nagu peaks ta siin ootama seda, kes on mesinädalais.

„Noh, mis sind siis nii kaua aja tagant siia ajas," ütleb Rein Eewile, „oli asja ka wõi?"

„Oli ikka ka," wastab Eewi. „Kas preili on kodus?"

„Tahad temaga kokku saada?" küsis Rein.

„Oleks palund küll," ütleb Eewi tasa ja piineides.

Kôrboja isand astub lahtise akna alla ja ütleb sisse:

„Anna, Eewi tahab sinuga kokku saada."

„Missugune Eewi?" küsitakse toast wastu.

„See endine meie Eewi, kel Katku Willuga poeg," wastab isand, Eewigi kuuleb, et ta nônda wastab.

Nüüd lükatakse aken ristseliti lahti, Kõrboja perenaine ulatab oma pea, ulatab oma poole kehagi aknast wälja ja ütleb:

„Kas tahate otse minuga rääkida?"

„Jah, préili," wastab Eewi.

„Nelja silma all?" küsib perenaine.

„Oleks palund küll," ütleb Eewi last süles kohendades.

„Siis, olge head, tulge sisse, tulge minu tuppa," kutsub perenaine.

Ja kui Eewi toaukse poole hakkab minema, waatab perenaine talle üksisilmi järele ning ei jäta seda enne, kui mineja astub uksest sisse, siis sulub ta ruttu akna ja laseb pooleldi kaardinagi ette.

Eewit lapsega oma toas nähes, unustab perenaine küsimast, mis see tahab, miks ta tulnud, astub talle wastu, waatab teda ennast, waatab tema lastki, küsib, kui wana, mitu hammast suus ja mis nimi. Küsib palju muidki asju, nii et Eewi muud ei saa teha kui aga wastata, ja nônda ajawad Kuusiku sauna Eewi ja Kõrboja perenaine kahekesi juttu, nagu polekski neil teineteisega muud asja. Ja kui Eewi perenaise küsimisele wastab, et pojal isa nimi, siis ütleb perenaine, nagu oleks kôik kõige paremas korras:

„Ah siis ka Willu?"

„Willu," wastab Eewi punastades,

„Kas Willu tuleb ka tädi sülle?" küsib perenaine lapselt.

„Mine tädi sülle," ajab Eewi last, kes esteks kaheldes aru peab ja siis walmis on minema.

„Missugune pontsakas!" hüüab perenaine last oma kätele wõttes.

„Jah, ta on mul tubli," wastab Eewi rõõmsalt. „Wôi mis ta siis tahab, ikka weel saab teine rinda."

„Ah ikka weel!" imestab perenaine.

„Mõtlen, et on teine esimene, las wôtab, piima on küll, ega ta ikka mööda külge tal maha jookse. Esteks oli niipalju, et pôlnd kuhugi teist panna, poiss ei jôudnd ära juua, lüpsin maha, aga waat nüüd — ei saa änam tarbekski.“

Nônda räägib Eewi, omal aga süda näpib sees, et kuidas ta küll preiliga päris jutu otsa peale saab.

„Ta ju käib teil juba?” küsib perenaine.

„Ammugi,” hüüab Eewi wastu, nagu imestades, et midagi niisugust wôidakse tema Willu kohta küsida. „Hakkas juba enne kaheksat kuud tugede najal püsti ajama, nii kange oli teine, muud kui trügib ja trügib, seni kui jalad all. Ta ainult siin, wôeras kohas, seisab süles.“

Ja perenaine paneb poisi pôrandale ning ütleb: „Näita tädile, kuidas sa käid!“

Aga poiss seisab kui pulk, waatab ja seisab, aga ei tôsta jalga jala ette.

„Tee tädile tipatapa,“ manitseb ema ja nüüd hakkawad poja jalad liikuma, kuni nad peaaegu jooksu kipuwad, sest laps märkab peagi, et Kôrboja wärwitud laudpôrandal on palju mônusam liikuda kui Kuusiku sauna sawisel, mis aukline.

„Näe hullu, kui kärmesti ta siin läheb, aina jookseb kohe,“ imestab Eewi isegi poega waadates.

Ja nüüd waatawad nad kahekesi last ning räägiwad kôik ilmad kokku, hakkawad Iidamast ja Aadamast. Nônda rääkides kaob Eewil ikka enam ja enam himu sellest asjast juttu teha, milleks ta siia tuli, tal kaob himu sellepärast, et Kôrboja perenaine tema poisi wastu nii tähelpanelik on ja et poiss temaga esimesest silmapilgust peale nii hästi lepib.

„Kas teil on ka hea meel, et teil niisugune poeg on?“ küsib perenaine wiimaks, aga Eewile näib, nagu tahaks ta pisut teisiti küsida: nagu tahaks ta küsida, et kas tal on hea meel sellepärast, et see on Katku Willu poeg. Ja kui Eewile nõnda näib, siis tunneb ta, kuidas talle pisarad millegi pärast kurku tôusewad ja nüüd mõtleb ta ainult selle peale, missuguse ettekäändega Kôrbojalt lahkuda, et waja poleks sônakestki preilile rääkida sellest, millest kawatsetud.

„Eks waewa ole tema pärast küll nähtud,“ wastab Eewi perenaisele, „aga ega rôômgi tulemata jää, ema ütleb mulle alati, et ei jää, küll ka rôôm tuleb.“

Nüüd näib Eewile, et ka perenaise kurku tekiwad millegi pärast pisarad ja nagu trööstisônu otsides ütleb ta perenaisele:

„Eks preililgi ole waewa ja muret küll selle kohaga.“

„Jah, ole ise peeremees ja perenaine, sest muud peremeest mul ei ole,“ wastab perenaine ning silmitseb ise wäikest Willut.

Aga Eewi silmitseb perenaist ja hoiab kurgus pisaraid tagasi, kuni perenaisel wiimaks meele tuleb küsida, mis Eewil tema juure asja olnud, nagu tahaks ta seega meele tuletada, et aeg oleks juba minema hakata. Nüüd ei saa Eewi enam pisaratest wôitu, nüüd murrawad nad omale laugude kaudu tee. Ja perenaine ei saa kuidagi aru, miks Eewi nii südamest nutab, ta ei saa oma küsimiste peale ka mingisugust wastust, sest Eewi nutab ainult. Alles tüki aja pärast nuuksub ta:

„Ema...“

„Mis on emaga?“ küsib perenaine.

„Ema on suremisel," wastab Eewi. „Ema on haige, tulin waatama, ehk on preilil midagi rohtu."

„Mis haigus tal on?" küsib perenaine.

„Kes teda teab," wastab Eewi. „Wanainimese asi, sees on walud, ei wõi kuiwa ega märga sisse wôtta, aina kõrwetab."

Aga preilil ei ole rohtu wanainimese haiguse wastu, kui on sees kuumad walud ja ei wôi kuiwa ega märga sisse wôtta. Ta lubab ise Kuusiku sauna minna, ta lubab isegi, kui peaks tarwis olema, hobuse arsti järele saata, aga see ei trööst Eewit, ta nutab ikka weel.

„Ärge nutke," ütleb perenaine, „küll poeg teid trööstib."

Seda arwab nähtawasti Eewigi, sest tema wôtab poisi sülle ja teeb minekut, nagu oleks tal kôik jutud räägitud.

Kodus küsib temalt ema:

„Kus sa nüüd selle poisiga nii kaua olid, käisid õige Kõrbojal wôi?"

„Ei käind," wastab Eewi.

„Kus sa siis käisid?" pärib ema.

„Niisama muidu," ütleb Eewi ja tal on hea meel, et ta ometi kordki on ema sõna kuulanud: et ta pole rääkinud Kõrboja preiliga ega pole teda palunud Katku Willut rahule jätta tema, Eewi, pärast ja tema wäikse poja pärast.

19.

Täna on Kõrboja ja ümberkaudseis teistes metsades suur püha — pähklapüha ja sellepärast on kôik kohad täis kisa ja kära, kônet ja huilgamist, mängu ja naeru. Täna ammub nômmes Lôugu Kusti

„wasikaski,“ nagu pühitsetaks Kõrboja järwe ääres mônda hilist jaanilaupäewa.

Pähklapühale tahab ka Kôrboja perenaine minna. Ta kahtles kaua, aga kui Kuusiku sauna Eewi oma pojaga ära läks, siis oli kahtlus kadunud: perenaine tahtis pähklale maksku mis maksab. Wôimalik, et muidu tema jagu pähklaid täna metsa oleks jääjäänud, et nad korjajata wiimaks ise puust maha oleksid warisenud hiirte süüa, aga nüüd — sauna Eewi tôttu, tema wäikese Willu tõttu — ei tahtnud perenaine oma jagu pähklaid enam kauemaks metsa jätta, ei, nüüd mitte enam.

Ka Katku Willu oli täna metsas. Waewalt korjas ta pähklaid, sest tema hädine silm ei seletanudki neid hästi, ehk olgu siis, et nad kaswasid madalas ning suurte kobarate kaupa koos. Willu oli muidu metsa läinud, nagu ei teakski ta, et täna on suur pähklapüha, mis meelitab palju rahwast kokku — tüdrukuid ja poissa, isegi wanemaid inimesi. Esteks uitas ta üksi, nagu pärast laatsaretist kojutulekut ikka, uitas ja kuulas, kuidas mets oli täis kisa ja kära, naeru ja mängu. Aga kui ta kuulis, et ka Lõugu Kusti oma „wasikaga“ on ilmunud ja et ta mängib, nagu oleks tal peas paras aur, siis ei saanud Willu enam muidu, kui pidi minema otseteed pilli hääle peale.

Kustil oligi paras aur peal, sest muidu ei wiitsinud wõi ei raatsinud ta nii wäga oma pilli nahklöötsa kiskuda: külapoisid, kes tahtsid, et Kusti mängiks, muretsesid paraja auru eest.

Külapoisid muretsesid selle eest, et nende enestegi pead poleks pähklapühal auruta ja sellepärast olid mitmedki taskud punnil mitte pähklatest, waid pudelitest. Oli punastki wiina, oli magusat wiina, mis

oli laulwate tüdrukute wiin, kes kippusid aina kilkama ja kiiluma, kui poisid otsisid nende taskuist pähklaid. Aga Katku Willu käes ei kiilunud täna ükski tüdruk, sest tema ei otsinud kellegi taskust pähklaid, nagu ei küüniks tema silma wilets nägemine sellekski mitte. Katku Willu istus tummalt pillimängija kôrwal, istus ja surus pea käte wahele wõi wiskas enda luud-kondid pikali ja wahtis õhuawarusse, nagu seletaks ta ainult seal midagi. Willu oli laatsaretis kôhnaks jäänud, ta jäi päew päwalt ikka kôhnemaks, nagu poleks ta laatsaretipäewad weelgi mööda. Willu kôhnus edeneb nähtawasti iseäranis sest päewast saadik, kus ta Kõrboja perenaisega järwe ääres istus ja see tema käest küsis, kas ta silm wôtab weel nii kaugele, et näeks üle järwe karbase koorega kase kôrwal haaba, mille lehtis juba punast. Willul kadus sest saadik söögiisu, ema pani seda tähele. Ta rühmab oma wigase käega küll tööd teha, teeb nônda, et isagi temaga rahul on, on hommikul esimene ja ôhtul wiimane, aga söömise peale ei mõtle ta suuremat ühti. Ema arwab, et Willu magab wähe, sellepärast kaob tal söögiisu, aga Willu ise teab, et ta nii kui nii wedeleb asemel liigagi kaua, sest und ei jätku sellekski lamamiseks. Willu on sônakehwaks jäänud, nagu oleksid wangimaja ja laatsarett tema keelepaelu halwanud. Tundide kaupa wõib ta kodus wôi ka teiste seas istuda ilma sônalausumata, nii et emal mônikord tema pärast õudne hakkab, temast kahju saab ja ütleb:

„Eks ütle ka midagi, mis sa nõnda istud."

„Mis ma ikka ütlen," wastab Willu. „Minu jutud on räägitud."

„Siis mine kuhugi, wõi liiguta käsi ja jalgu, ära istu nônda."

„Kuhu ma ikka lähen," wastab Willu, „minu käigud on käidud, minu jooksud joostud."

Ja jälle istub ta endiselt, pea käte wahel.

Nôndasama istus Willu pähklapühalgi teiste keskel, kui need naersid, wallatasid ja kõnelesid tühjatähja, kõnelesid môtteta ja lôputa. Üks wôi teine poiss tuleb tema juure ja käseb teda rääkida, käseb teiste nalja kaasa teha, aga Willu ei armasta teistega naljatada, ei armasta teiste nalja pealtki waadata, nagu oleks ta selleks juba liig wana. Siis saawad need, kel temaga wana kana kitkuda, kurjaks ja nad ütlewad temale, et kui ta nendega kaasa ei taha teha, siis mingu ta parem ära, milleks ta muidu kõnutab siin, mingu sinna, kus sünnib midagi kaasa teha.

„Joogi, kurat, kui sa muud ei taha teha," ütlewad poisid ja ulatawad talle mitmest küljest pudelid, sest nüüd julgewad nad seda, nüüd on Willu taltsaks tehtud.

Ja Willu joob, Willu hakkab seda rohkem jooma, mida enam ta waikib, nagu saaks ta tummaks suure janu pärast. Aga kui ta juba küllalt joonud, kui keelepaelad on sedawõrd pehmed, et sônad pääsewad suus liikuma, siis kirub Willu, nagu oleks tal parema käe wôi pahema silma pärast ikka weel suur walu:

„Solk! Ei hakka, kurat, pähe! Mitte ei hakka!"

„Joo," käsewad teised, „küllap ta hakkab."

Ja Willu joob, nagu joodaks teda Kõrboja perenaine ise. Willu joob teiste wiina, ehk ta küll teab, et teised joodawad teda alandamise pärast, sest mis kuradi mees see Willu weel on, kui ta joob teiste wiina, nagu ei jaksaks ta enam ise teda saada. Willu tunneb isegi, kuidas teiste wiin teda alandab, aga ta

joob siiski, nagu otsiks ta meelega alandamist wôi nagu tahaks ta nende päewade mälestuse surnuks juua, kus tema ise jootis teisi, sest tema wôis seda.

Kui Kõrboja perenaine pähklapühale ilmus, siis oli suurem hulk pidulisi juba metsast wälja tulnud Kôrboja järwe ääre tantsuplatsile, mida jaanipäewal piirasid kirewad laternad. Siin ja seal huikasid weel üksikud hääled sügawamal metsas nagu öökullid.

Tantsiti. Katku Willugi tantsis. Aga Willu ei tantsinud täna tüdrukutega, waid aina meestega, ajas kuue seljast maha ja wihtus oma wihameestegagi, nii et nahk tolmas. Kunagi waremalt polnud Katku Willu nõnda oma wihameestega tantsinud, nagu tantsiks ta lepitust, sest Willu oli selleks liig tugew ja uhke poiss, et kellegiga leppida. On kellegiga wiha, siis olgu ôieti, on kellegiga riid, siis ôiendagu seda mehe rusikas, nõnda oli Willu tänini arwanud, nõnda oli tema ilmawaade. Aga nüüd oli tema ilmawaade muutunud, wangimaja ja laatsarett olid nähtawasti ta muutnud, sest muud muutjat ei olnud. Wôi ehk Kôrboja perenaine, kui ta Willult järwe ääres tol korral küsis, kas ta hädine silm seletab weel haaba, mille lehtis juba punast? Jumal seda teab! Willu ise ei räägi sellest ja teised ei tea rääkida, Willu ise joob ainult teiste wiina ja tantsib oma wihameestega kas wôi westiwäel. Ta tantsib niisuguse hooga, et ta isegi seda tähele ei pane, millal Kõrboja perenaine pähklapühale ilmub, millal ta omad esimesed lood tantsib teiste poistega, sest ka perenaisel on täna nähtawasti tantsutuju, tantsib ta ju sulase Jaanigagi, kelle ta ise tantsima kutsub. Willu näeb perenaist alles siis, kui selle paled juba tantsust õhetawad, kôik panewad tähele, et Willu näeb Kõrboja perenaist alles siis, sest siis lôpeb tal taht-

mine ainult poistega tantsida ja läheb perenaist tantsima kutsuma, kes sel silmapilgul teiste ringist pisut wäljaspool.

„Te olete jälle joonud," wastab perenaine Willu kutsele.

„Silm teeb haiget, käsi walutab," ütleb Willu naljatades.

„Teie olete kuri," ütleb perenaine nüüd ja Willu näeb, et perenaine ütleb seda ainult headuse pärast. „Teie tahate seega mulle meele tuletada, et mina ise teid sõna murdma ajasin, kui ma jaanipäewa hommikul teid sundisin jooma."

„Ah, preili, need on wanad asjad!" hüüab Willu. „Nüüd pole muud kui tantsime."

„Mina teiega täna ei tantsi," ütleb perenaine.

„Mis? Kardate wôi? Kardate, et ma kukun?" küsib Willu.

„Lähete jälle riidu," ütleb perenaine.

„Seda pole täna karta," wastab Willu. „Jôime ühest pudelist, tantsisime mees mehega."

Ja Willu mangub Kõrboja perenaist, kuni see läheb, oma tahtmise wastu läheb, sest Willu ei wõi oma jonni jätta, kui kôik wahiwad põnewusega, kas ta saab Kôrboja perenaise tantsima wôi mitte. Aga tantsib kord Katku Willu Kôrboja perenaisega, siis peawad ka teised kõik tantsima, peawad Willu wihamehedki, kes tantsiwad ikka alles mees mehega, nagu polekski pähklapühal kilkawaid tüdrukuid. Tantsuhoog aina kaswab, poiste jalad hilbuwad kui sääsereied ja tüdrukute undrukud kisuwad taha torusse, lüües kas wõi möödawilksatawaile paaridele ihuliikmete ümber. Tants muutub üldiseks rüsinaks, nagu oleks Kôrboja järwe ääres wähe ruumi kõigile pähklapidulistele, ja rüsin kestab seni, kui keegi

tantsijatest kukub — kui kukub Katku Willu Kõrboja perenaisega ja nende otsa mõned teisedki paarid. Willu wihamehedki kukuwad, kes tantsiwad mees mehega ja kui nad üles tôusewad, kiruwad nad:

„Joob, siga, ennast nii täis, et ei oska enam tantsida."

„Sai teiste käest, sellepärast," hüütakse wastu.

Kôik kuulewad neid sônu, kuuleb Kôrboja perenaine, Willu isegi kuuleb, aga peale mône poisi ja ühe, kahe peene peretütre ei pahwata keegi naerma — ei naereta Kõrboja perenaise pärast. Kôrboja Leenal on otse pisarad silmas, et perenaine pidi kukkuma teiste naeruks selle wa Katku Willuga, kes tõmbab oma nina täis. Leenal on kahju perenaise triibulisest alusest ja helewalgest bluusist, mida perenaine oskab nônda kanda, nagu oleks ta môni lihtne talutüdruk, aga nüüd Willuga maast tôustes, kui perenaise bluusil olid mudased saapajäljed, tundus Leenale, nagu oleks nende perenaine tôepoolest ainult lihtne talutüdruk ja sellest on tal nii wäga kahju.

Willu poolpime silm wälgub, Willul wälgub pimegi silm, sest ta mõistab, et asjata on joonud oma wihameeste pudelist ja on asjata nendega tantsinud westiväel, nagu tantsiks ta lepitust. Kôik saawad aru, et nüüd wõiks Katku Willu jällegi mehe maha lüüa, aga nüüd ei teeks ta seda enam Kuusiku sauna Eewi, waid Kõrboja perenaise pärast — ta teeks seda iseenda, oma au pärast. Willu wõiks praegu maast tôustes mône naerwa külatüdrukugi maha lüüa, nii hirmus meeletult wälguwad ta pimedad silmad, aga ometi ei tee ta seda, ei tee üleüldse midagi, ei lausu ainustki sõna ja sellepärast on kôigile selge, et Willu suured päewad on mööda,

Willu laul on lauldud, et asjata oli rüsinal tantsimine, asjata Willu kukkuminegi. Ta seisab norus peaga Kôrboja perenaise ees, kelle riideid Leena aitab puhastada, seisab ja ootab nagu laps oma karistust. Aga perenaine on rahulik, ta on rahulikum kui kõik teised, nii et Leenal heameel hakkab oma perenaise pärast, kes ütleb Katku Willule, nagu trööstiks ta karistatud last:

„Eks ma öelnud teile, näete nüüd," ning lisab siis naeratades juure: „Lähme katsume uuesti."

Nüüd arwab ka Willu, et peaks ehk uuesti katsuma ja nad lähewad jällegi tantsima, nagu poleks midagi iseäralikku juhtunud. Seekord on tantsuplatsil wähe rahwast ning lôpuks tantsiwad Kõrboja perenaine ja Katku Willu kahekesi, sest ka Leenat Jaani ei suuda neile enam seltsiks olla. Tantsu lõpetades ütleb perenaine Willule:

„Ei te kuku ühtigi, kui neid teisi oma jalgega risuks ei ole."

Kõik kuulewad, et perenaine Willule nõnda ütleb, nii waljusti ütleb perenaine, aga ükski ei niitsata. Alles siis, kui perenaine männioksa otsast oma jaki wôtab ja selle selga ajab ning piduliste ringist ühes Willuge läheb, kes kõnnib kui peksa saanud koer lontis kôrwul tema kaasas, leiab Lôugu Kusti sõnad, mis ajawad kôik naerma. Kôrboja Leenagi ei saa muidu, kui peab naerma, sest pilli Kusti ütleb minejatele järele waadates asjalikul toonil:

„Kôrboja läheb oma kahe Mousiga."

Kôik leiawad, et see on hirmus naljakas ja sellest silmapilgust peale hüütakse Katku Willut Kôrboja Mousiks, hüüawad needki teda nônda, kel pole tema wastu ei wiha ega waenu. Ka Lõugu Kusti ei

öelnud seda wiha pärast, wait ainult nalja pärast, sest tema oli külas kôige suurem naljamees, kui aga paras aur peas.

Willu ja perenaine ei kuule Kusti sônu, nad kuulewad ainult naeru. Selle naeru saatel lähewadki nad mitte Kôrboja poole, waid järwenurgast mööda kõrge nômme sihis, nagu tahaksid nad alles wastu ôhtut minna oma jagu pähklaid ära tooma, et nad ei wariseks maha hiirte süüa.

20.

Widewik tihenes juba, kui Kõrboja perenaine ja Katku Willu uuesti jõudsid järwe ääre. Ei see olnud küll sama paik, kus nad olid wiimati istunud ja haawast rääkinud, millel lehtis juba punast, aga küllap seda punast siiagi paistis, kui aga waadata, sest ep olnud Kõrboja järwe ääres paika, kuhu poleks silma torganud see täna juba otse lôômaw puu, ehk ta küll mändidega wôrreldes oli nääpsuke. Niisugune imelik järw oli see ja niisugune imelik puu.

Järw oli waik, sootuks waik oli järw nagu nõmmgi, kust tulid Willu ja Kôrboja perenaine, ainult üle järwe kostab ikka weel Lõugu Kusti „wasika“ ammumine, mis ajab tantsima. Pill on ainuke, mis häälitseb üle järwe nômme Willust ja perenaisest mööda, nagu poleks tal nendega enam midagi asja.

„Teil peaks rohkem tegewust olema," ütleb perenaine Willule, kui nende ümber walitseb niisugune waikus, „siis ei mõtleks te niipalju selle peale, mis olnud ja on."

„Mul pole tööst puudus," wastab Willu.

„Seda ma tean," ütleb perenaine, „aga teil peaks oma ette töö olema.“

„Kõik, mis ma teen, jääb ju ükskord minule, teist pärijat Katkul ei ole,“ seletab Willu.

„Ükskord muidugi,“ arwab perenaine, „aga see ükskord ei aita tänase ette. Teil peaks omal koht olema, teil peaksid omal mured olema, see oleks hoopis teine. Isa on tugew ja terwe, tema elab weel kaua.“

„Mis teha,“ ütleb Willu. „Sinna pole midagi parata, kuhu ma nüüd weel mujale lähen wôi mis ma weel ette wôtan.“

Selle peale räägib Kõrboja perenaine oma suured sônad, nii et nõksatus Willul kogu kehast läbi käib, kui perenaine ütleb:

„Tulge Kôrbojale.”

Willu ei wasta kohe, ta korjab oma môtteid, oma aru, et môista, millest Kôrboja perenaine räägib.

„Te rääkisite jaanilaupäewal sellest, mis Kõrbojal peaks tegema,“ jatkab perenaine, „tulge ja tehke, nagu siis rääkisite. Hakake wôi hommespäew peale.“

Perenaine ütleb seda waikselt ja tôsiselt, Willu arwab, et ta ütleb seda peaaegu pühalikult, omal hääl wäriseb pisut.

„Aga teil on ju Mikk,” wastab Willu, „tema on tubli ju töökas mees, mina tunnen teda.”

„Issand jumal!” hüüab selle peale perenaine. „Mina ei tea, olete teie nii rumal wôi häbemata. Saage ometi ükskord aru: ma kutsun teid Kôrbojale peremeheks!” Nônda hüüab perenaine, pöördub kõrwale ja puhkeb ise nutma. Alles nüüd môistab Willu, mis talle öeldud, kui teda Kõrbojale kutsutud kas wôi hommespäew seda tegema hakkama, millest ta jaanilaupäewal purjus peaga rääkinud. Aga ka nüüd ei leia ta, mis wastata, ta waatab ainult oma kôrwal istuwat perenaist, kes nutab. Ja talle

näib, et see polegi Kôrboja perenaine, see pole Kôrboja preiligi, waid see oleks nagu sama plika, kes jooksis kord tema seltsis paljajalu mööda metsa.

„Teie ei peaks nônda rääkima," ütleb Willu, „minusuguse sandiga ei oleks pidand teiegi nônda rääkima, mul on muidugi raske küll."

„Jah, rumalus see oli, et teiega rääkima hakkasin," wastab perenaine läbi pisarate pahaselt, „oleksin pidanud ennem midagi sellesarnast tegema, nagu too kord seal suure kase all."

„Jah, ennem midagi selletaolist, kui nônda rääkida," on ka Willu nôus.

Silmapilk waikust. Perenaine nutab oma ette, Willu istub piineldes. Järwe tagant kostab eemalew pillihääl, sest hakkab juba pimedus. Waikne weepind läigib wastu eha. Kusagil sulpsatas hiline kala.

„See oleks pidand warem olema," ütleb Willu wiimaks, „siis, wôib olla, kui mul alles teine silm peas ja mõlemad käed otsas. Aga nüüd, môtelge ometi isegi, kuhu ma nônda kôlban."

„Muidugi oleks pidanud see warem olema," on ka perenaine nôus. „See oleks pidanud juba siis olema, kui ma teil silma peast wälja lõin. Mina poleks pidanud siis kuhugi sôitma, oleksin pidanud Kôrbojale jääma ja tänapäewani siin olema. Ja uskuge, wististi oleks ma jäänud, kui juba siis oleksin olnud Kõrboja perenaine, jumala eest oleksin jäänud. Ja ma oleksin wististi juba siis teid kutsunud Kôrboja peremeheks, kui te seal rabamättal mu jalast ussikihwti imesite. Sest pange tähele: uss ei hammustanud mind too kord mitte, ma tegin muidu nõnda, tegin, nagu oleks ta mind hammustanud ja nagu oleksin ma nii hirmsasti surma kartnud. Ma

tahtsin näha, mis te teete, kui mina nii hirmus surma kardan, tahtsin näha, kas te julgete ja tahate minu jalast kihwti wälja imeda. Waat sel korral oleksin teid juba Kõrboja peremeheks kutsunud, kui oleksin ise olnud Kôrboja perenaine. Aga ma ei olnud, ma polnud siis midagi, kui ma teiega nônda mängisin ja wiimaks teil südame täiega silma peast wälja lõin."

„Kas tõesti uss teid sel korral ei hammustanud?" küsis Willu.

„Nii tôesti, kui ma teid täna ôhtul Kôrboja peremeheks kutsun," wastas perenaine ja pööras oma näo Willu poole.

„Aga te näitasite ju punast märki, näitasite werepisarat," ütles Willu.

„Ork torkas sinna," wastas perenaine.

Willu waikis üürikeseks ja otsis pimedikus perenaise silmi, mis hiilgasid.

„Kust tulite niisuguse môtte peale?" küsis Willu umbusklikult.

„Ma ei tea," wastas perenaine, „see sündis silmapilkselt, ebateadlikult. Mäletate, sel korral paistis palaw päike, oli kõue eel, meil olid korwid murakaid täis, sôime neid üheskoos ja pärast pidasime murakatega sõda, kuni korwid tühjad. Teie korw sai enne tühjaks ja siis wôtsite wäewõimuga minu korwi ja pildusite ka selle tühjaks minu enda pihta. Ma olin wihane, aga ometi meeldis mulle see, mis teie tegite, meeldis, aga ikkagi tahtsin kätte maksta. Kuidas see just oli, ei mäleta, aga kui me pärast wôidu marju korjama hakkasime, kumb korwi enne täis saab, siis tuli mul meelde, et onu Oskar millalgi ussikihwti wäljaimemisest oli rääkinud ja kohe mõtlesin ma: Hea küll! Korwist pildusite kõik mu

marjad wälja, siis imege mu jalast ka olemata kihwt. Katsuge, kas on hea. Küll te siis teate! Ja nõnda see sündiski."

„Ja mina, rumal, imesin ja imesin ning kõige rohkem weel oma suud ja igemeid, sest nagu teie seletasite, wõib muidu ise kihwti kätte ära surra. Aga ütelge ometi, kas teil walu ei olnud?" küsis Willu perenaiselt,

„Oli ikka ka, oli küll," wastas perenaine, „aga kannatasin wälja."

„Ah nõnda on see kôik!" ütles Willu natukese aja pärast. „Nüüd mõistan, miks te pärast järwe jooksite."

„Aga te oleksite pidanud seda siis môistma, siis oleks teil silm pähe jäänud," ütles perenaine.

„Ei usu," arwas Willu, „mina olen ei tea miks seda tõugu, et minu käes ja minuga kôik kuidagi wiltu läheb. Kuigi ma seekord oma silma oleks päästnud, küllap ma temast mujal kusagil lahti oleks saanud, kas wõi sôjawäljal, kui mitte mujal. Silmaga oleks wõind iseendastki lahti saada."

„Teie räägite hirmsaid asju!" hüüdis perenaine, nagu hakkaks tal ôudne, ja Willul oli tundmus, et perenaine nihkub temale pisut lähemale. „Te räägite oma õnnetustest kui mingisugusest saatusest, millest pole pääsmist."

„Mina, nagu näete, pole osand oma saatusest mitte pääseda," wastas Willu.

„Teie wôite seda, kui aga tahate," ütles perenaine.

„Kudas?" küsis Willu.

„Ma ütlesin juba," wastas perenaine.

„Ärme räägime sellest enam," ütles Willu nagu hirmul. „Kord oli see ehk wôimalik, aga siis põlnd

teie Kõrboja perenaine, nüüd olete küll seda, aga mis olen nüüd mina?'

„Teie silm näeb küllalt niipalju kui Kôrboja peremehel waja ja käest pole kuigi suurt lugu, sest ega Kõrboja peremehel endal ometi tarwitse heinakaarel wôi mujal eestegijaks olla, temal on siin parematki teha, kui ta aga tahab ja oskab seda," rääkis perenaine.

„See on ainult nõnda rääkida," ütles Willu.

„Kuidas nii ainult rääkida?" küsis perenaine.

„Ega siis Kõrbojale ainult peremeest waja ole," ütles Willu. „Peremehe ametiga saaks ma ehk toime, aga see teine. . ."

„Missugune teine?" päris perenaine, nagu ei mõistaks ta, mis Willu öelda tahab.

„Kôrboja perenaisele, Kõrboja preilile on ka meest waja," wastas Willu, „ja selleks ei kõlba ometi minusugune sant."

„Aga kui see Kõrboja perenaine ja preili seda santi tahab," ütles perenaine.

„Siis ei taha sant mitte," wastas Willu kindlasti ja terawalt.

„See on teine asi," lausus perenaine nüüd ja jälle nuttis ta oma ette männitüwe najal.

„Teie ei pea mitte sellepärast nutma," rääkis Willu, „sest ma ei môtle nônda, nagu räägin, waid teie peate seda teisiti môistma. Ma tahan ju, aga ma ei wôi . . ."

„Miks?" küsis perenaine.

„Nagu oleks see nõnda kerge öelda," wastas Willu. „Ütelge ometi isegi, mis mees ma siis weel olen, kui ma nii nagu ma olen teile meheks tuleks. Seda wôiks ma ainult joonud peaga teha ja nii pea kui kaineks saan, siis ei tea ma enam, mis minuga

sünniks. Minu ajad on mööda. Te nägite täna: kas oleks wõind warem midagi niisugust minuga sündida. Terwe kôrwenurk kartis ja austas mind."

„Te môtlete ainult iseenda peale," ütles perenaine.

„Ma ei tea, kelle peale ma môtlen, ma teen, nagu ma wõin," wastas Willu. „Aga kui te just tahate, tulen muidu Kôrbojale, tulen sulaseks, kui tahate, wôtan oma Eewi ära, temaga on mul poeg, ja tulen Kõrbojale, teen seal kôik, mis te tahate. Seda ma wôiks."

„Sulaseid on Kôrbojal ennegi, peremeest on sinna waja," wastas perenaine. „Tulge peremeheks, siis wôite lasta ka Eewi oma pojaga Kõrbojale tulla, kui ta aga tulla tahab, ja wôite oma poja seal üles kaswatada, nagu oleks ta Kõrboja peremehe poeg."

„Nônda ei tule Eewi kunagi ja ei anna ka oma poega Kôrbojale," ütles Willu.

Nad waikisid ja igaüks korutas pimedas oma mõtteid, kuni perenaine ütles:

„Kuusiku sauna Eewil on kergem kui Kôrboja perenaisel: tal on ometi poegki."

Neis sônades oli kahetsus ja nagu mingisugune etteheide, Willu tundis, et oli etteheide.

„Igalühel on oma ônn," ütles Willu, et aga midagi öelda, sest waikida hakkas raske, „ühel on poeg, teisel Kôrboja."

„Kôrboja pole minule mingi ônn, "wastas perenaine. „Mina ütlesin isale, et ma sinna ainult siis jään, kui teie peremeheks tulete."

„Muidu?" küsis Willu.

„Ma ei tea, mis muidu . . . Müüme Kõrboja ära wôi anname ta rendile," wastas perenaine.

„Môtelge ometi, mis te räägite," ütles Willu nagu hirmul, sest temal oleks nagu külm tuul südame

alt läbi puhunud: „Mina wôin ju sootuks pimedaks jääda, nagu arst mulle ütles, kui ta küsis, kas ma üksi olen wôi on mul juba perekond. Jumal tänatud, et üksi olete, ütles ta mulle, nônda on ikkagi kergem, sest kes teab, kuniks teie päewawalgus ulatab. Pärast rääkis ta küll teisiti, aga seda ei wôi uskuda."

„Aga Eewi oma pojaga?" küsis perenaine.

„Temaga on teine lugu," wastas Willu, „tema kôlbab mulle rawitsejakski. Aga ega ma weel tedagi pole wôtnud, istun nagu hunt aianurgas ja laksutan hambaid. Ah preili, kui te teaksite, kudas ma need päewad kui hunt hambaid olen laksutanud!"

„Jätke kôik hamba laksutused ja tulge Kôrbojale peremeheks," ütles perenaine, „seal on teid waja, seal oodatakse teid. Tulge wôi täna sisse, tulge jalamaid, tulge pühapäewariietes."

Perenaine palus, aga Willu oli järelandmata kui loom, keda kuhugi tahetakse ajada: ta läheb igalepoole, aga mitte sinna, kuhu teda aetakse. Läbi tule ja wee läheb ta mujale, mitte sinna, nagu waritseks teda seal hädaoht, surm.

„Ei," wastas Willu, „ei wôi. Kôrbojal jään teile risuks ja iseendale waewuks."

„Ärge muretsege minu eest," ütles perenaine, „tulge ainult, kui aga Kôrboja teile meeldib."

Aga Willu ei saanud muidu, kui pidi ka perenaise eest muretsema, ehk küll Kõrboja talle meeldis. Katkul wõis Willu ükskõik kuidas edasi elada, ta wôis kas üsna pimedaks jääda wôi weelgi mône oma ihuliikmeist kaotada, ikka weel arwas ta, et maksab elada. Aga nõnda nagu ta oli wõi päris pimedana Kôrbojale minna, sellega ei saanud Willu mitte toime. Weel enam: Willu kippus Kôrboja perenaisega täna

siin pimedas rääkides iseendalt küsima, kas tôesti maksab pimedana ja wigasena Katkulgi elada, kui nii hirmus tahaks kôige peale waatamata minna Kõrbojale? Iseäranis piinas see küsimus teda siis, kui perenaine lôpuks tal haigest käest kinni wôttis, sellest kinni hoidis ja teda silitas, nagu oleks ta mõni Kuusiku sauna Eewi, kellega tal poeg. Ainult perenaine oli naljakam kui Eewi, Willule paistis, et naljakam, sest tema hakkas haiget kätt oma käte wahel hoides rääkima nagu oleks see môni elaw olewus wõi nagu oleks see Willu ise.

„Sina tömpnina, sina igawene tömpnina," nônda oli perenaine Willu mälestuse järele rääkinud, „miks ei taha sa Kôrbojale peremeheks tulla? On see weel wähe? Aga mul ei ole rohkem, ma pakun kôik, mis mul on, pisut hilja küll, aga ikkagi pakun. Ma, rumal, ei osanud seda ôigel ajal, siis läksin wõersile."

Umbes nõnda oli perenaine rääkinud, kui nad seisid Kõrboja aia taga, kuhu Willu ta oli saatnud, kus nad seisid üksteisele nii lähedal, et Willu tundis perenaise riideid, tema soojustki wist läbi riiete. Sel silmapilgul ei saanud Willu muidu, kui pidi terwe käega perenaise ümbert kinni wõtma, sest perenaine seisis nônda, et oli hea wõtta. Pidi kinni wôtma, kinni hoidmagi ja pidi lubama paari päewa pärast lôpuliku wastuse anda, pidi lubama peaaegu oma tahtmise wastu, sest mis wõis Willu, kui Kõrboja perenaine seisis nii ligi, et hea oli terwe käega tema ümbert kinni wõtta. Ainult ühte wôis Willu, sest see oli paratamata: ta läks meeletumana koju kui kunagi enne ja ta wiskles asemel hullemini kui laatsaretiski ning ei leidnud ega leidnudki und.

20.

Pähklapüha öösel wastu esmaspäewa kadus Kõrboja Mousi ning ükski ei môistnud alguses arwata, kuhu tema wôis küll kaduda. Nooremalt läks ta küll mõnikord kauemaks ajaks ära, aga siis armastas ta lindude ja jäneste peale jahti pidada, siis armastas ta pikemaid pulmareisisid ette wôtta, aga nüüd ei kôlwanud tema jalad enam jahiks ja emand Venus oli ta juba ammugi maha jätnud, nii et pulmad, peetagu neid lähedal wôi kaugel, teda enam pôrmugi ei huwitanud.

„Otsige, ehk on ta kuhugi surema läind," ütles wana Rein wiimaks, „kaebasite ikka, et ei enam taha teine süüa."

„Lähewad siis koerad kodust wälja surema?" küsis perenaine.

„Nemad poewad ikka kôrwale, ei nemad teistele risuks jää," wastas isa.

Sôna „risuks" torkas perenaist walusalt, sest talle tuli meele, et ka Katku Willu enda kohta sedasama sôna eila õhtul oli tarwitanud. Ja perenaine ei saanud muidu, kui pidi isale ütlema:

„Küllap Mousi seda on ära teeninud, et ta kodus wõiks surra."

Sellega jutt lõppeski seks korraks ja waewalt oleks teda uuesti alatud, kui mitte perenaine juhuslikult poleks kuulnud Mikku ütlewat:

„Ei tea mis see Katku koer hulub, mis selle arusse on läind, kas meie Mousi ôige tõesti surnd, leinab seda wôi?"

Nüüd kuulis ka perenaine, et kellegi koer hulub ja et hulumine kostab tõepoolest Katku poolt.

Ta andis käsu maja ümbrust läbi otsida, kas wast Mousit kusagilt ei leia, läks isegi otsima, mingisugune ôudne wärin rinnas, nagu otsiks ta mõnda inimest, kes kui tina tuhka kadunud. Aga ei olnudki waja kaua otsida, kui juba eestegija Mikk tagant rohtaia otsast pihlaka alt hüüdis:

„Näe, kus teine sirukil!"

„Kas surnud?" küsis perenaine.

„Juba külm ja kange," wastas Mikk, kes koera jalaga torkas.

Läksid ka teised sinna, läks perenaine isegi ja kõik nägid, et Kôrboja Mousi on juba külm ja kange. Jalad sirewil, pea pisut liiga tagasi lükatud, nagu hakkaks tal magades kuum, nõnda lamas ta pikuti poolmädanenud pingi all, kus perenaine armastas õhtuti istuda, kui langes kaste ja lôhnas rohtunud ja rägastunud aed.

„Siis siia pingi alla, sinder, nagu poleks tal paremat kohta," ütles eestegija Mikk ja küsis perenaiselt: „Kuhu ta matta?"

„Matke ta siiasamasse," wastas perenaine.

„Pingi alla?" küsis Mikk.

„Sinnasamasse, kus ta on," ütles perenaine.

„Siis tuleb pink ära wõtta, ei muidu kaewata saa," arwas Mikk.

„Wõtke ära, kui muidu ei saa," käskis perenaine, „ja kaewake hea sügaw auk."

„Aga mis pingiga pärast saab?" küsis Mikk. „See on ju mädand, ei maksa teist tagasi panna."

„Pingi asemele tuleb uus," wastas perenaine.

„Siiasamasse?"

„Siiasamasse."

Nüüd oli seisukord selge ja Mikk läks labidat tooma, sest perenaine tahtis, et eestegija Mikk ise

Mousi maha mataks, hea sügawa augu kaewaks. Perenaine seisis juures ja waatas Miku tööd pealt, nagu oleks ta kubjas, kes kaewajat kiiremale tööle sunnib, aga perenaine ei sundinud Mikku kordagi, perenaine ei pannud wist tähelegi, mis Mikk tegi, tema seisis muidu siin ja waatas, nagu poleks tal midagi muud ilmas waadata.

„See koer seal hulub ikka weel," ütles perenaine Mikule, kui see juba augu kaewamisega hakkas joone saama.

„Katku oma hakkab wist hulluks minema," arwas Mikk. „Meie oma oli wana, suri ära, see on noorem, läheb hulluks, mis ta muidu hulub."

„On see ikka Katku oma?" küsis perenaine.

„Hulumine hoiab sinna poole," ütles Mikk, „mujalt ei kostaks nii selgesti, on kaugel."

Perenaine seisis ja kuulas, kuulas weel siis, kui Mikul koera haud juba kinni aetud, kuulatas kambrist läbi aknagi, kuni enam midagi kuulda ei olnud.

Perenaisel oli täna imelik rahutu tundmus, nagu peaks ta Katkule waatama minema, mis nende koer küll hulub, hakkab ta tôesti hulluks minema, nagu eestegija Mikk arwab, wôi on midagi muud lahti, mis ajab wanad koerad surema ja nooremad hulguma. Perenaine ei saanud enne rahulikku meeleolu tagasi, kui Jaan pärast lõunat weskilt koju tuli ja sônumi tõi, et Katku Willu lasknud enda öösel maha, haawliläenguga lasknud enda maha. Nüüd oli rahu Kôrboja perenaise südames, enam ei kuulatanud ta kordagi, kas kostab weel Katku poolt koera hulgumine wõi mitte. Ta läks oma tuppa ja pani ukse lukku, ukse lukku ja aknad kinni, mis olid awatud päiksepaistelisele ja soojale sügisilmale. Keegi ei pannud ôieti tähele, kui kauaks perenaine

nõnda oma tuppa jäi, ainult wana Rein ise käis toa ümber, nagu oleks ta millegi pärast ärewil wôi nagu kardaks ta midagi, oodates tütre ukse ja akende awanemist. Ja kui see wiimaks sündis, nagu poleks midagi iseäralikku juhtunud, siis tômbas Rein kergemalt hinge tagasi, aga kui ta nägi, et tütar enda riidesse oli pannud, nagu mõtleks ta kauemaks kodust wälja minna, siis algas wanamehe rinnas uus ärewus. Pool jookstes läks ta tütrele õuewärawasse järele ja hüüdis:

„Anna! Anna ae! Kuhu sa lähed?"

„Ma ei tea," kôlas wastus.

„Millal sa tagasi tuled?"

Seile peale ei tulnudki wastust.

„Kas jäädawalt tahad ära minna?" küsis isa.

Nüüd jäi tütar seisma, nagu oleks tal midagi meele tulnud.

Peatas, pöördus ümber ja astus paar sammu tagasi Kôrboja ôuewärawa poole, kus seisis isa.

„Ära küsi, isa, praegu ei tea ma midagi," ütles Kôrboja perenaine wiimaks ja läks siis edasi, läks seda teed mööda, mis wiib järwele, mis wiib aga ka küla poole ja maanteele ning Katkule, Mädasoole, Metstuppa ja Põrgupôhja, kui suuremalt teelt pahemat kätt ära pöörata. Seda wiimast teed läks perenaine. Isa kôndis talle silmnäos tükk maad järele, nagu tahaks ta näha, kas tütar läheb järwele wõi pöörab ta maantee poole, kust pääseb waksali, aga ei — tütar läks Katku poole, sest seal oli täna hommikul koer hulunud. Wana Rein oli kord salajas rôômustanud, kui Katku Willu oma parema käe lömastas ja oma terwe silma wigastas, aga tema surma pärast polnud wanamehe südames raasugi rõõmu, kui ta wargsi hiilis täna oma tütre kannul.

Tema pärast oleks wôinud Katku Willu elada, ta oleks wõinud kas wõi päris pimedana elada, sest siis poleks temal wanainimesel täna waja nônda oma tütre kannul hiilida.

22.

Oli alles üsna pime, oli wõib olla päris koidu hakul, kui Katku perenaisele kõrwu puutus, et nende koer hulub. Perenaine katsus weel kord silmad kinni lasta, aga ei saanud, sest koer ei jätnud hulgumist.

„Mis selle pimeda arusse on läind," lausus perenaine endamisi, aga nii pea kui ta seda oli lausunud, tuli tale kohe millegi pärast Willu meele. Wõib olla tegi seda sôna „pime", mida ta juhuslikult tarwitanud, wõib olla üks teine asi, mis perenaise tähelpanu köitnud: eila ôhtul nimelt oli Willu hilja koju tulles toast püssi wôtnud ja temaga aida poole läinud, kus lakas ta ikka weel magas.

„Mis sa weel sellega teed?" küsis temalt ema.

„Mis ta siin kambriski wedeleb," wastas Willu, „wiin teise oma ligemale."

See püssiwiimine ja sônawahetus tuli eidele nüüd meele, kui ta kuulis koera hulgumist ja ei saanud enam silma kinni lasta.

Kui ôues juba seletama hakkas, tõusis eit sängist ja läks paljajalu akna alla waatama, kas ehk näeb, kus see koer ôige hulub. Ja nägigi: koer istus aidawahe wärawate ees, ajas nina wastu taewast ning undas. Koera seal nähes tuli eidel meele, kuidas ta suure ristipäewa hommikul sealsamas istus, ainult waikselt, nagu warjaks ta mônda saladust. Siis oli tema läinud, lihataldrik käes, waatama, kas-

ôige Willu on ehk koju tulnud ja oligi teise aidalakast leidnud. Sel korral olid seal muldsed heinad, nüüd on juba wärsked, kopli haruheinad, täis krooklehti, mida lammas armastab.

„Ega ometi Willuga midagi pole juhtund," môtles ema akna all seistes ja hulguwat koera waadates, môtles ja tahtis suurerätiku ümber wôtta, et waatama minna. Aga äkki hakkas tal millegi pärast ôudne ja ta läks tahakambri sängi juure, kus wanamees alles magas ning ütles:

„Wanamees, tôuse õige üles, koer hulub aidawahe wärawate ees."

„Las ta hulub, kuni tal himu otsa saab," wastas wanamees uniselt ja tusaselt.

„Môtlesin, et ehk on Willuga midagi, mis see koer muidu just seal aidawahe wärawate ees," rääkis eit.

„Mis sellega weel wôiks olla," ütles wanamees rahulikult, nii et eidelgi kartus kadus.

Ta wôttis suurrätiku ja läks.

Aga wanamees polnudki nii rahulik kui tema rääkimine, tema isegi oli koera undamist kuulnud ja imestanud, mis see küll pimedas lôugab. Ja kui nüüd eit wälja läks, kobis wanamees sängist ja astus akna alla waatama, kuidas eit aida poole läheb. Eite lähenemas nähes pistis koer nina aidawahe wärawate wahelt sisse ja nuusutas, saba sorus tagumiste jalge wahel. Areldi awas eit wärawad, seisatas, waatas, laskis siis suurrätiku otsad lahti, lôi käed laiali ja kukkus maha. Peaaegu oleks ta koera peale kukkunud, kui see poleks eest ära karanud, aga järgmisel silmapilgul ajas ta enda uuesti jalule ja hakkas tuigerdades, nagu meeletult, toa poole tôttama. Seda nähes arwas juba wanameeski,

et küllap Willuga ikka midagi on. Ta läks särgiwäel õue, läks eidele aidateel wastu ja küsis — ta isegi ei teadnud, mis ta weel pidi küsima. Aga eit ei wastanud, mitte sõnagi ei wastanud ta, liigutas ainult oma wana ja hambuta suud. Wanamees ei oodanudki enam wastust, ta läks eidest mööda, läks otseteed awatud aidawahe wärawate ette ja waatas sisse, poeg Willu lamas ristseliti keset sawipôrandat, püss nagu truu seltsimees kôrwal. Põrandal oli midagi mustjaspunast näha. Isa seisis natukene aega liikumata paigal, pöördus siis toa poole ja ütles eidele:

„Esimene mehetemp tema elus."

Nüüd pääsid ka ema keelepaelad ja silmalaud wallali.

„Eks ma môelnd kohe, et mis see koer muidu," nuuksus ta.

Isa astus aidawahele sisse, et asja lähemalt järele waadata. Hööwlilaastud, mis tänini mööda pôrandat laiali wedelesid, olid kokku aetud kruupingi otsa taha nurka, põrand oli puhas nagu pühitud ja seal puhtal pôrandal lamas Willu ristseliti.

„Ta on kartnud, et püssist tulekahi hakkab, sellepärast on ta põranda enne puhtaks teinud," arwas isa.

„Sa waesekene!" haletses ema.

„Kahest rauast korraga," tähendas isa natukese aja pärast, kui ta oli silmitsenud poja purustatud pealuud ja wõtnud maast püssi kätte.

„Küll pidi tal walus olema!" ohkas ema.

„Seda mitte, eit," wastas wanamees trööstiwalt. „Meie Willu ei osand küll elada, aga surnd on ta kui täismees."

Selles arwamises sõitis Katku Jüri poja puusärgi järelegi.

Pärast lôunat, kui Kõrboja perenaine Katkule tuli, et Willut näha, küsis selle ema perenaiselt:

„Mis te talle eila tegite, et ta nõnda? . .“

„Ma kutsusin teda Kôrbojale peremeheks,“ wastas Kôrboja perenaine.

„Seda ma arwasin kohe, et kes muud kui teie,“ ütles ema. „Teie ei and talle enne hingerahu, kui saite, mis tahtsite.“

„Ema, seda ma ei tahtnud ju!“ hüüdis Kõrboja perenaine wastu. „Usu, ema, oleksin ma teadnud, et see nõnda lôpeb, siis poleks ma teda Kôrbojale peremeheks kutsunud.“

Nüüd ei teinud Willu ema Kôrboja perenaisele enam ainustki etteheidet, nagu oleks sôna „ema“ ta alatiseks lepitanud. Ta hakkas ainult nutma ja kui ka Kõrboja perenaine enam pisaraid ei saanud tagasi hoida, nutsid nad üheskoos, nagu oleksid nad tôepoolest ema ja tütar.

„Ma tahtsin ju nii, et ta tuleks,“ lausus Kõrboja perenaine nagu andeks paludes, „sellepärast kutsusin ma teda.“

„Seda ma kartsin, kartsin sest ajast saadik, kus ta oma parema silma peast ära jooksis,“ ütles ema. „Tema ei tahtnud, et Kôrbojal oleks wigane peremees.“

Selle peale ei wastanud Kõrboja perenaine enam midagi, waid nuttis ainult ühes Willu emaga, nagu oleks nutmine môni raske töö, mida tarwis wanainimisel aidata ära teha.

„Puudume ehk weel kokku,“ ütles eit perenaisele, kui see wiimaks minekut tegi.

„Kes teab,“ wastas perenaine, „ehk tulen millalgi weel siia poole käima.“

„Sõidab siis preili Kõrbojalt ära?“ küsis eit.

Alles nüüd sai Kôrboja perenaisele endalegi selgeks, mis ta oli otsustanud teha siin Willu emaga üheskoos nuttes: ta oli otsustanud jäädawalt Kôrbojalt lahkuda, oli otsustanud seda jalamaid teha, sest ka jalgsi jôudis ta weel ôhtusele rongile, mis linna wiis. Mis ta linnas tegema hakkab, seda ta ei tea, selle üle ei murra ta praegu oma peadki, aga küllap ta seal seda näeb.

Isale saadab ta sôna, jah, isale wõiks ehk Willu emagi sõna wiia, weel täna õhtul, aga mitte enne, kui rong juba lähemast jaamast läbi linna poole wuranud. Nônda korraldabki Kôrboja perenaine asja ja siis läheb ta Willu ema juurest, kellel ta aidanud kõigest hingest nutta.

Ôhtul, kui Katku Jüri poja puusärgiga koju tuleb, ei tahaks eit talle rääkidagi Kôrboja preili käimisest, aga ometi peab ta seda tegema, sest ta ei saa muidu Kôrbojal ära käia.

„Mis sa nii hilja sinna otsid?" küsib temalt wanamees.

Nüüd peab eit rääkima ja seletama.

„Preili palus minna," ütles ta.

„See käis taga siin, kui ära olin," ütleb wanamees.

„Käis Willut waatamas teine," lausus eit silmi pühkides.

„Mis ta tast weel waatab," urises wanamees, „ega tast enam Kôrbojale peremeest saa."

„Seep see ongi, et ei saa," wastas eit, „seda ta kurdabki."

Wanamees ei öelnud selle peale midagi, popsutas ainult piipu ja sülitas, nii et eit jatkas:

„Preili läheb nüüd Kõrbojalt ära."

„Willu pärast wõi?" müsas wanamees.

„Willu pärast näh“ rääkis eit. „Ütles teine, et nüüd lähen ära, ei tea kas kunagi enam Kôrboja maile tulen. Pidi teine jalamaid minema, ilma wana Reinu teadmata, palus mind sellele õhtul ütlema minna, muidu hakkab see ei tea mis arwama.“

„Ah siis Willust oleks wôind ikka tõesti Kôrboja peremees saada?“ küsis wanamees.

„Nii see näib,“ wastas eit. „Preili ise ütles, et tema kutsund teda. . .“

„Kuhu?“ päris wanamees, kes ikka weel kahtles.

„Kôrbojale peremeheks... eila ôhtul kutsund... ise ütles teine... nuttis ja ütles,“ rääkis eit oma nutust suud näppides.

„Meie Willu oli ikka päris tola,“ ütles wanamees halwakspanewalt, sest temale ei mahtunud pähe, mis pidi küll poja arus olema, kui ta ei tahtnud Kôrbojale peremeheks minna, waid ennem omale kaks haawlilaengut suhu laskis; tema, Katku Jüri, oleks läinud, oleks kas wõi pimedast peast läinud ja oleks maha jätnud oma wärkstoa ning uue keldri. „Teda kutsutakse Kõrbojale peremeheks ja tema laseb sellepärast enda maha,“ lausus wanamees natukese aja pärast môttes.

„Kes teda teab, miks ta enda maha laskis,“ wastas eit, „kes teise sisse näeb.“

Nônda lôppeski jutt pojast. Weidikese waikimise järele küsis eit nagu suud mööda:

„Kas siis lähen õige wôi?“

„Mis siis ikka, kui sa lubasid,“ wastas wanamees. „Ära aga kauaks jää.“

„Mis ma siis kauaks,“ ütles eit. „Minna ja tulla, muud ühti.“

Aga ometi jäi eit kauaks, nii et wanamehel

oodates igaw hakkas, ôue kuulama läks ja tuppa tagasi tulles pomises:

„Mine wiimaks öösel teist taga otsima."

23.

Kôrboja perenaine läks pikkamisi Katku õuest wälja, nagu môtleks ta millegi üle wôi nagu waatleks ta Katku ilusat keldrit, mis kôlbaks ennem Kõrbojale kui siia. Aga ei ta mõtelnud millegi üle ja tema silm ei seletanud ei keldrit ega Willu „wärkstubagi", millel luugid ühes raudlattidega akende ees. Kôrboja perenaine läks muidu niisama aeglasel sammul, sest tal oli aega küll, rongi peale jôudis ta nii kui nii aegsasti. Wõimalik ka, et ta ainult siin nii pikkamisi astub, siin Katku ôues, tema pôldude wahel, nômmeteel, kus Willu uuris kord kahe- ja neljajalgiste jälgi, uuris Kôrboja preili ja tema poolkurdi, poolpimeda Mousigi jälgi. Pärast lisab ta ehk sammu, siis kui hakkab suurem tee sealt kôrgete juurikatega männi alt, kus koliseb wanker kojusôidul nii waljusti, et isa seda kuulis õues istudes ja tütart oodates. Maanteel wõiks kas wõi jooksta, kui muidu ôigeks ajaks waksali ei jôua, rongis aega puhata küll, kui see wurab linna poole.

Nônda läks Kôrboja perenaine, kui ta läks Katku õuest ja kui Willu ema waatas talle ôuewärawast järele, läks ja astus nagu wanainimene. Aga Kõrboja perenaine ajas waewalt kolmekümne ligi ja tema pisut mehelikes liikmeis oli weel jõudu küll. Ilu ja armsust polnud tal kunagi tarbeks olnud, jôust oli ikka jatkunud, aga täna näis Katku Willu emale, et Kõrboja preili on ka ilus ja armas. Mis wôis Willu ema sinna parata, et ta alles täna märkas, kui ilus

ja armas wôib olla Kôrboja preili nuttes Willu pärast ja minnes metsa poole, nagu oleks ta juba kolmekümneselt wanainimene. Kôrboja preili oli minnes nii ilus ja armas, et Willu ema aina nuttis ja nuttis teda waadates, nuttis weel siis, kui enam kedagi näha polnud ja kui preili oli ehk juba suure männi alt läbi jõudnud suuremale teele, mis wiib läbi küla maanteele.

Aga Kôrboja perenaine ise läks nõnda, nagu poleks ta kellegi meelest ilus ja armas, nagu poleks ta seda kogu eluaeg kunagi olnud ja nagu peaks ta suremagi, ilma et ta oleks kellegi meelest ilus ja armas — nônda läks Kõrboja perenaine, kui ta läks Katku ôuest. Ta läks nõnda, nagu poleks ka tema enda meelest miski enam ilus ja armas ja nagu peaks ta tõepoolest suremagi, ilma et miski oleks weel tema meelest ilus ja armas. Läks Katku õuewärawast, läks Katku pôldude wahelt, läks põlluwärawast metsagi, läks mööda metsa, läks üle Katku, kus kahel pool teed ummistunud kraawid pajupõõsastega kaldal, läks kuni jôudis wälja kôrgele nõmme, läks selle teeni, mis wiib Mädasoole, Metstoale ja Pôrgupõhja, kust pääseb edasi ainult jalgsi, kuni algab uus metsatee, algawad uued põllud, tuleb maantee, läheb üle raudtee ja ikka edasi, kas wõi ilmaotsa.

Kõrboja perenaine ei lähe sinna, waid mõtleb teisele poole pöörata, aga enne kui ta seda saab teha, näeb ta kedagi istumas männijuurikal pehmel samblal keset punaselt waluwaid pohle. Inimene istub ja hoiab last süles, ta istub ja hoiab teda nônda, et Kôrboja perenaine punaseid marju waadeldes ei tea miks arwab, et küllap sealgi männi all marjad kaswawad, kus istub inimene oma lapsega. Pere-

naine jääb seisatama ja nüüd näeb ta, et inimene istub ja nutab, inimene nutab, aga laps magab rahulikult tema süles keset punaseid marju, magab ja lutsib oma sôrmi. Ja perenaine mõtleb, et miks küll inimene nutab, kui laps magab nii rahulikult keset marju, mis punawad ja millel pole otsa ega äärt ei siin kôrges nõmmes ega lohkudel, katku serwadelgi. Aga siis kuuleb Kôrboja perenaine, et inimene ütleb:

„Tere, preili."

Seda häält on ta enne kuulnud, seda lastki on ta enne näinud, kes nii rahulikult magab keset punaseid marju ja lutsib oma sôrmi. Ja perenaine tunnistab inimest ning last, nagu ei tuleks ega tuleks tal meele, kes on küll see inimene ja kes on see laps keset punaseid marju.

„Kas preili ei tunne wõi?" küsib inimene.

„Mis te siin teete, Eewi?" küsib perenaine wastu. „Miks te nutate?"

„Preili tuleb wist Katkult?" küsib Eewi jällegi ja nüüd taipas Kõrboja perenaine äkki, miks nutab inimene männi all pehmel samblal, kui laps magab rahulikult tema süles keset punaselt waluwaid marju.

„Tulen sealt," wastab perenaine.

„Kas ikka õige wõi?" pärib Eewi.

„Õige," wastab perenaine, ilma et teda huwitaks, mille kohta küsimine käib. „Miks te lapsega siin istute?" küsib perenaine natukese aja pärast.

„Tulin, tahtsin Katkule minna," rääkis Eewi. „Ema suri täna ära, tahtsin Willut abiks, aga Mädasoo tuli wastu, läks weskile, rääkis, mis Williga. Enne ei teadnud, ei saand kodust jalga wälja tôsta, nüüd teel kuulsin, tulin siiamaale, siia teelahkmele ja môtlesin, et mis ma siis Katkule weel lähen kui

Willut enam ei ole, kes mulle sealt weel abiks tuleb. Mõtlesin ja istusin siia jalgu puhkama, näe poiss wäsitab ju ära, raske teine, jäi magama."

„Jah, ei Willust enam abi saa," lausus Kôrboja perenaine endamisi.

Selle peale ei öelnud Eewi midagi, nuttis ainult. Aga perenaine ei aidanud temal nutta, nagu ta oli aidanud Willu emal, ei, perenaine seisis ainult ja waatas, kuidas laps magab. Ja kui Eewi pärast kaebama hakkas, et nüüd teda saunast wälja aetakse, sest ema on surnud, ütles Kôrboja perenaine temale:

„Tule Kõrbojale, tule poisiga Kõrbojale."

Aga Eewi ei teadnud kohe, mis wastata, sest ta mäletas, missuguse lauluga ta ükskord Kôrbojalt oli tulnud, kui ta kandis poissi alles südame all, kus see peksis jalgega, nii et emal juba siis pisarad silma kippusid. Perenaisel ei jäänud muud nõu üle, kui pidi Eewi juure pôlwitama pehmele samblale, keset punaseid marju, marjade pealegi, sest neid oli nii hirmus palju siin metsa all walumas, pidi pôlwitama ja pidi rääkima, nagu paluks ta Kuusiku sauna Eewit, nagu paluks ta tema poegagi.

„Ma annan sulle Kôrbojal toa, kus sa poisiga wõid elada," rääkis perenaine. „Kui muud tuba ei ole, siis annan sulle wana Madli suure ja walge toa; temale lasen sauna ära parandada, tema tahtiski juba sauna minna, isagi ehk läheb ühes temaga sinna, meie jääme oma soodu."

Ja perenaine wôttis Eewi sülest poja, wôttis ta oma sülle, tôusis püsti ja ütles:

„Tulge, parem ei ole teil kuskil. Las mina kannan poissi, teie olete teda küllalt kannud."

Eewi kuulaski Kôrboja perenaise sôna, tõusis pehmelt samblalt, tõusis punaste marjade keskelt ja

kôndis ühes Kõrboja perenaisega. Aga suurte juurikatega männi alt ei pööranud nad mitte pahemat kätt, kust pääsis külla ja maanteele, waid läksid otseteed Kôrboja poole, läks Kôrboja perenaine isegi, ehk ta küll oli môelnud teisele poole pöörata, läks seliepärast, et ta süles kandis Katku Willu poega, kelle ta oli leidnud nutwa ema sülest keset waluwaid marju.

Kôrbojale jôudes läks perenaine lapsega otseteed isa juure ja ütles sellele:

„Tõin Kõrbojale peremehe."

Isa wahtis päranisilmil tütart, Eewit ja last ning ei môistnud kaua aega, mis see peab tähendama wõi mis selle peale peab wastama. Aga siis taipas ta äkki, kust poolt tuul puhub, taipas, et see on ju Katku Willu poeg, keda tema tütar süles hoiab, taipas, et tütar on koju tagasi tulnud ning mõtleb wististi koju jäädagi ja tema peale tuli suur rôôm oma tütre pärast, tuli suur rôôm selle lapsukesegi pärast, keda tütar süles hoidis. Rôômu pärast see ehk oligi, miks wana Rein midagi targemat ei osanud öelda, kui aga:

„Mis Eewi sellest arwab?"

Aga Eewi ei arwanud midagi, kui ta nägi wana Kõrboja Reinu rõõmsat nägu, ei, siis ei arwanud ta enam mitte midagi, puges ninapidi ainult perenaise juure, kelle süles tema laps oli, ja puhkes nutma, nagu oleks ta ise wäikseks lapseks saanud, kes ootab süllewôtmist. Pisarad tulid silma peaaegu perenaisel endalgi, aga tema sai endast wôitu.

„Mis sa siis sellepärast nii nutad, et sinu pojast Kôrboja peremees saab," ütles wana Rein Eewile trööstiwalt, aga see nuttis weel hullemini.

„Mis peremehe nimi on?" küsis Rein, et teist juttu teha.

„Willu," wastas perenaine.

„Ikka Willu!" imestas Rein.

„Ikka," wastas perenaine.

„Käib juba?"

„Nii mis laksub," ütles perenaine ja pani poisi pôrandale. „Mujal käib, Kôrbojal jookseb," lisas ta juure.

Aga peremees ei käinud ega jooksnud Kôrboja pôrandal, ta seisis ja waatas, nagu imestaks ta oma ümbrust, seisis, waatas nutwa ema otsa ja tegi mingisugust ebamäärast häält, mida ainult see môistis, poisi sülle kahmas ja temaga ukse taha kadus.

„Mõtled sa seda tôsiselt wôi?" küsis wana Rein tütrelt, kui ta temaga üksi jäi.

„Mõtlen tõsiselt," wastas tütar.

„Aga millal sellest sulle abi saab!" ütles isa.

„Küllap saab ka," lausus tütar, „aega on, sinagi elad weel seni."

Selle peale ütles Rein alles natukese aja pärast:

„Jah, mina olen selle asja sinu kätte and, tee mis tahad. Kui sa Kõrbojale muidu peremeest ei leia, kui pead kaswatama, noh, siis kaswata. Mina aitan niipalju kaasa, kui oskan ja suudan."

„Kui sa seda tahaksid, isa," ütles perenaine nagu paluwalt.

Seega oli otsustatud, et Katku Willu poeg, kes kandis Kuusiku sauna Eewi nime, pidi saama Kôrboja peremeheks.

Selle teate wiis Katku eit omagi wanamehele Kõrbojalt, kui ta hilja õhtul tuli wana Reinule teatama preili ärasôidust linna. Oma imestuseks leidis eit aga preili kodust oma toast, kus ta oli ühes Kuusiku sauna Eewi pojaga, kes magas. Eewi ise oli sauna ema juure läinud, sest surnu nôudis seltsi.

Et Kuusiku sauna Eewi poeg Kôrboja perenaise toas magas, selles see põhjus oligi, miks Katku eit nii kauaks Kôrbojal wiibis, et wanamees teda tahtis minna juba taga otsima: perenaine pidas teda kinni, ütles et las kuu tôuseb üles, las ta tõuseb kôrgemale, siis on metsa all walgem käia, ja eidel oli heameel, et Kôrboja perenaine teda kinni pidas enda ja Kuusiku sauna Eewi poja juures.

Kuuwalgel lõpuks läkski eit koju poole, nagu oleks ta môni noor tütarlaps, kes ei leia und suure ja walge kuu pärast, ta läks peaaegu nônda mändide all, nagu polekski wanamees täna poja puusärgi järel käinud. Läks küll pisut küürus, läks wanainimese raskel jalal, aga süda oli üsna kerge, palju kergem kui Kõrbojale tulles.

Kergem oli nüüd ka Kõrboja perenaise süda, sest ta oli Kôrbojale peremehe leidnud punaste marjade keskelt. Nüüd hakkasid Kôrbojal kuldsed päewad, kôik tundsid, et hakkasid, wana Rein isegi tundis seda, sest tema käis ja waatas, waatas ja kuulatas nõnda, nagu hakkaks Kõrbojal tôepoolest midagi liikuma, nagu lööks seal midagi helisema. Heliseb Kôrboja ise, heliseb tema nômm pedakase pasunana kewadõhtul, heliseb rabagi kuni Mädalaukani, wõib olla seal pool Mädalaugastki, ainult Rein ei kuule seda, ja järwelt kajaks nagu wastu, nii et pole muud kui käi ja waata, waata ja kuulata, kuidas kõik liigub ja heliseb.

Wana Mousi haua kohta pandi weel tänawu sügisel uus walge pink paksu pihlaka alla, pandi otseteed pihlaka marjakobarate alla. Aias oli tööd ja tegemist, aias oli juurimist ja rägumist, sest pôõsapadrik wôttis igalpool wôimust, nii et aed oli muutunud ussipesaks. Mikk sôitis perenaisega linna ja

tuli sealt tagasi kahe uue sahaga sügiskündide tarwis. Räägiti sellest, missugused katused kõige enne parandamist nôuawad, missugused hooned ja asjad kohendamist.

Perenaisest sai nüüd igale poole, sest ta tõmbas, kui koht ja aeg seda nõudsid, omale säärsaapad jalga — nônda sai perenaisest igalpoole. Aga järwe ääre pidule ei saanud ta nüüd mitte enam, koguni mitte, sest Kôrbojal oli nüüd peremees kodus, kes walwas perenaise järele pidude pärast. Perenaine andis küll tulewal kewadel luba järwe ääre uue kiige ehitada, ta andis meestele kiige ehitamiseks isegi päewa ja puud ning ei nôudnud ei Miku ega kellegi teise käemeheks hakkamist poiste riiu pärast, aga ise ta kiigele ei läinud, ise mitte, wõi kuigi läks, siis läks ta, kui polnud seal teisi, läks ühes ainult peremehega, kiikus temaga, sest nônda kiikuda oli lôbus. Kui teised teda kaasa kutsusid, wastas perenaine naljatades, ehk küll kôik mõistsid, et ta sugugi nalja ei heida, — wastas:

„Las peremees teeb pidu, las tema kutsub, siis lähen."

Ja ei läind ega läinudki enam järwe ääre, kus tüdrukud kilkasid uuel kiigel.

Birkenruh, 19. VII. 22.